

Overzicht van eene Duitse cavaleriedivisie op oorlogsvoet.

De Divisie bestaat uit den staf, 3 brigades van 2 regimenten, eene afdeeling R. A., eene mitrailleurafdeeling, vermoedelijk een of twee compien wielrijders en een bataljon jagers, eene seinafdeeling, eene afdeeling voor draadlooze telegrafie, eene pionierafdeeling en eene lichte munitiecolonne.

Divisiestaf: 1 Ct, 1 off. gen. staf, 2 adjudanten, 1 Ct stafkwartier. 1 Ct bagagetrein, 1 Chef-Intendant, 1 Divisiearts en 2 godsdienstbedienaars; verder zijn bij den Divisiestaf ingedeeld: stafwacht, kriegsraad, intendantafdeeling, proviandeeringsafdeeling en veldpostkantoor.

Totale sterkte 90 m., 70 p., en 10 v.

Brigadestaf: 10 m., 10 p. en 1 v.

Regimentsstaf: 27 m., 40 p. en 1 v.

Eskadron: 5 off., 16 onderoff., 159 minderen, 180 paarden en 3 voertuigen.

Personeel en paarden voor de regts- en brigen-staven wordt gedeeltelijk aan de sterkte der eskadrons ontnomen, zoodat het eskadron te velde rukt met 150 sabels. De sabel wordt geleidelijk vervangen door de bajonet.

Batterij R. A.: 4 off., 19 onderoff. en 107 minderen, 170 paarden en 13 voertuigen.

Tot de gevechtsbatterij behooren 4 vuurmonden, 1 waarnemingswagen en 4 caissons.

Mitrailleurafdeeling: 4 off., 16 onderoff. en 110 minderen, 90 paarden en 14 voertuigen.

Tot de gevechtsafdeeling behooren 6 geweren en 3 munitiewagens.

Compagnie wielrijders: Vermoedelijke samenstelling 4 off., 13 onderoff. en 130 man.

De compie is verdeeld in 3 gevechtssectiën en 1 reserve sectie; de laatste dient tot het medevoeren van reserve materieel en munitie.

Seinafdeeling: Bestaat uit den sta de 12 telephoongroepen der regimenten, 4 auto's, eene lastauto en 4 telegraafwagens met personeel. De telefoonpatrouille per regiment telt 2 groepen en is sterk 1 off., 5 onderoff. en 5 man.

Afdeeling draadlooze telegrafie: Voorzien van 2 zware en 1 of meer lichte stations. Bij deze laatste is het personeel bereden.

Sterkte 165 m., 150 p. en 17 voert.

Pionierafdeeling: 35 m., 7 p. en 1 voertuig.

Lichte munitiecolonne: Vermoedelijk zijn hierbij ingedeeld 18 artillerie-munitiecaissons en 3 cavalerie-patroonwagens.

Sterkte 150 m., 200 p. en 25 voertuigen.

De totale sterkte der Divisie is ruim 6500 man en 5500 paarden.

Voor nadere bijzonderheden over den gevechts- en bagagetrein wordt verwezen naar:

LEHNERT's Handbuch für den Truppenführer 1914.

E. HUMMEL. Die Führer der Gefechtsbagage und der grossen Bagage. 1914.

Dienstanweisung für Bagagen, Munitionskolonnen und Trains.

De Bagagetrein van een regiment staat onder bevel van een luitenant, die van de geheele Divisie onder bevel van een ritmeester.

Lengten der marschcolonnen:

Cavalerie Divisie met gevechtstrein	6500 M.
Bagagetrein	1600 M.
Cavalerie Divisie ronder gevechtstrein	5000 M.
Gevechts- en bagagetrein	3100 M.
Cav. Brigade.	1000 M.
Afd. R. A.	800 M.
Lichte munitiecol.	430 M.
Seinatdeeling	70 M.
Pionierafdeeling	50 M.
Mitrailleurafdeeling	200 M.
Cie wielrijders	225 M.
Bataljon jagers	400 M.

Brugmaterieel. Per regiment 2 bruggewagens, elk met 2 stalen halfbooten en 4 brugdekvakken van 4 M. lengte en 1 M. breedte. Hiermede kan worden geslagen:

Smalle brug, breed 1 M, lang 20 M.

Loopbrug, breed 2 M., lang 12 M.

Colonnebrug, breed 3 M., lang 8 M.

Per boot kunnen worden overgezet: 10 infanteristen of 8 cavaleristen met zadels.

Per vlot van 2 booten: 1 vuurmond of 4 paarden of 30 man.

Met eene boot kunnen zwemmende 6 paarden tegelijk overgaan.

Seingemeenschap. De beide groepen van de regimentspatrouille hebben elk 8 K.M. emailstaaldraad en 350 M. rivierkabel, benevens 1 station. De grootste afstand, waarop met de legertelefoon verbinding kan worden verkregen is 15 K.M. Op een telegraafwagen worden nog 80 K.M. leiding medegevoerd. Aanvulling van materieel geschiedt uit de lastauto. Het emaildraad kan niet worden opgerold om voor een tweede keer te worden gebruikt.

De vroeger in gebruik geweest zijnde veldsignaallamp (bij dag 20 K.M., bij nacht 40 K.M.) en de heliograaf (40 K.M.) schijnen, ofschoon nog niet afgeschaft, in onbruik te geraken.

De zware stations voor draadloze telegrafie (200 K.M. werkingbereik) dienen voor de verbinding van den Divisiestaf met het Oberkommando en voor de verbinding met de lichte stations (70 K.M.) die bij de op-
helderingsafdeelingen kunnen worden ingedeeld.

Munitieuitrusting.

Artillerie. Voorwaggen 36 GKT.

Achterwaggen 90 GKT.

1e voorraadswaggen 36 G

Verder in de lichte munitiecolonne 90 schoten per voertuig of 135 per vuurmond.

Cavalerie. Per karabijn 50 patronen, per pistool 18 patronen bij den man.

De 6-spannige patroonwaggen der lichte munitiecolonne vervoeren ruim 63.500 patronen. Een voertuig per brigade geeft dus eene aanvullingsreserve van 50 patronen per karabijn.

De verdere aanvulling geschiedt uit de munitiecolonnen van een legerkorps met autolastwaggen, voorzien van aanhangwaggen en ingericht tot het vervoer van 189.000 patronen of 648 artillerieprojectielen.

Pioniergereedschap.

		Groote schoppen.	Kleine schoppen.	Knipbuig- tangen.	Hakken.	Pikhou- weelen.	Bijlen.	Aksen.	Zagen.
Reg. Cav.	draagbaar . . .	32	32	.	16
	gevechtstr.	6	.	4	.	6	2	2
	bag. trein.	8	.	.	16	15	.	.
Pion. afd.	draagbaar. . . .	15	.	6	7	.	4	20	.
	voorraadwaggen.	.	.	30	.	.	.	12	8

Springmiddelen.

Reg. Cav. op bruggewaggen 32 patr. van 1 K.G.

Pion. afd op voorraadwaggen 1080 patr. van 206 Gr.

L. M. Col. op 1e en 2e patr. waggen 112 patr. van 1 K.G.

Geneeskundige dienst.

Elk regiment cavalerie beschikt over 3 officieren van gezondheid en 3 paardenartsen, 6 hospitaalsoldaten, de noodige ziekendragers, 2 pakpaarden elk met 1 paar tasschen en 2 nooddraagbaren. Op den ziekenwaggen verbandmaterieel en 2 draagbaren.

$\frac{2}{3}$ van het geneeskundig personeel volgt als Sanitätsstaffel achter de troepen.

Het schijnt in de bedoeling te liggen om door aanvulling met eenjarige vrijwilligers over 1 officier van gezondheid en 1 paardenarts per eskadron te kunnen beschikken.

Verpleging.

Als hoofdbeginsel moet de Divisie trachten uit de streek te leven.

Wanneer zulks niet mogelijk is, wordt door kleine lastauto's van 3 ton de aanvoer van achteren verzekerd.

De volgende rations worden medegevoerd:

	Voor den man.	Voor het paard.
proviandwagen	1 à 2 rations 1 noodration	haverwagen 1½ ration
te paard	2 noodrations	te paard ⅓ ration

Na het uitbreken van den oorlog is gebleken, dat bij de cavalerie-divisiën kleine gepantserde automobielen met mitrailleurs zijn ingedeeld, die met de voorste afdeeling ter verkenning vooruit gaan.

De Statistiek bij den N. B. v. L. O.

DOOR

A. J. MORKS.

In het jaar 1911 gaf de N. B. v. L. O. een boekwerk uit getiteld: „Studies over lichamelijke opvoeding” (eerste serie), waarin wij enkele mededeelingen van afdeling I „Statistiek” aantreffen.

Daar hierin over statistiekkarten voor miliciens wordt gesproken, die meestal onder toezicht van officieren worden ingevuld, zoo komt het mij gewenscht voor omtrent deze zoo belangrijke zaak een en ander mede te deelen en op te merken.

Den 4^{den} April 1910 werd door middel van het R. M. ter kennis gebracht van de commandeerende officieren der korpsen van de Landmacht en van de Hoofden van Inrichtingen van Militair Onderwijs, dat de M. v. O. aan den bond toestemming verleende, kaarten van een bepaald model aan de korpsen van het Nederlandsche leger ter invulling toe te zenden. 17078 kaarten werden er verzonden en 10290 ingevuld terug ontvangen. Hiervan bleven 118 kaarten buiten beschouwing, die deels niet voldoende nauwkeurig waren ingevuld, deels behoorden aan miliciens, die buitenslands vertoefden.

Op tweeërlei wijze werd van de verkregen gegevens gebruik gemaakt.

A. In daarvoor bestemde registers werd provincies- en gemeentesgewijze aanteekening gehouden van de namen en het aantal leden van verschillende sport- en gymnastiekverenigingen met opgave van het aantal wekelijksche oefeningen.

B. Zij werden statistisch verzameld en de gegevens provincies- en beroepsgewijze gerangschikt. De beroepen werden aanvankelijk tot 22 groepen, later tot 6 groepen teruggebracht.

Door verschillende omstandigheden konden er in het jaar 1913 slechts 6043 statistiekkarten over de jaren 1912 en 1913 behandeld worden.

Wij merken hierbij op, dat in de desbetreffende jaarverslagen behalve de hier aangegeven staten nog graphische voorstellingen en provinciesgewijze opgemaakte staten zijn opgenomen, die hier om der ruimtelijke achterwege moesten blijven.

In de maand Februari van dit jaar werden 24360 statistiekkarten naar de verschillende korpsen van het leger verzonden, welke kaarten van het vorige model eenigszins afwijken. Rubriek IX werd nu: Hebt ge een getuigschrift voor voorgeoefendheid? In de rubrieken XII en XVI werden de woorden Sport en Gymnastiek nog eens vermeld, ten

einde bij het invullen duidelijk te doen uitkomen, waaraan men lid was en wat beoefend werd.

Deze wijzigingen waren noodig, ten einde de invulling zoo zuiver mogelijk te doen geschieden, wat vroeger nog al eens te wenschen overliet. Het behoeft hier zeker niet nader aangetoond te worden van hoeveel belang het voor de latere bewerking is, wanneer de kaarten duidelijk en nauwkeurig ingevuld op het statistisch bureau terugkomen. Wij voegen hierbij een kort statistisch overzicht.

Moge het vorenstaande er toe bijdragen de belangstelling voor de afdeling „Statistiek” van den N. B. v. L. O. te helpen vermeerderen.

Kort overzicht der antwoorden op de ter invulling toegezonden statistiekaarten.

Beroepen.	Totaal aantal.	Vrije en orde-oefeningen.	Volledig gym-nastiek onder-richt.	Lid werbaarheids-vereniging.	Lid volksweerd.	Diploma Oorlogs-schutter.	Kanzwemmen.	Kan pard-rijden.	Kan wiel-rijden.	Kan schaatsen-rijden.	Lid gymna-siek vereniging.	Lid voetbal-vereniging.	Lid sport-ver-eeniging.	Beeftensport.	Beeftent gym-nastiek.	Beeftent voet-bal.	Beeftent watersport.	Opmerkingen.
I	5123	1406	586	87	74	17	2019	965	4284	4188	171	206	140	123	65	113	28	Onder IV en VI zijn ook zij begrepen, die Middebaar of Hooger Onderwijs hebben genoten.
1909	115	33	10	5	5	0	43	30	108	101	5	7	1	5	3	0	0	Zij, die in het Buitenland ver- toeven, zijn hier niet opgenomen.
1910	149	63	41	2	3	1	56	17	127	112	7	8	6	4	3	3	5	
1911	148	69	46	2	4	4	59	13	142	118	12	12	1	5	2	3	1	
1912/13	59	28	17	1	0	2	25	12	56	47	8	3	0	2	1	4	0	
1909	65	50	29	0	0	0	28	5	60	57	3	3	1	5	1	0	0	
1910	128	83	44	5	1	0	54	19	118	114	3	5	1	12	7	2	5	
1911	127	94	39	1	1	2	39	16	117	108	3	3	4	11	9	5	3	
1912/13	55	42	23	0	0	0	22	4	53	51	4	4	3	4	0	3	1	
1909	1032	466	291	22	20	10	371	180	948	833	48	75	41	40	50	37	19	
1910	1463	648	416	41	32	15	499	229	1325	1171	53	114	78	45	24	46	30	
1911	1501	720	457	34	31	22	521	229	1386	1198	87	143	17	53	26	46	23	
1912/13	434	210	117	10	7	3	180	71	424	357	39	52	11	17	8	22	7	
1909	3169	366	56	32	25	7	648	1697	2700	2618	38	15	0	0	2	1	1	
1910	4477	456	87	53	34	26	806	2341	3910	3549	32	25	25	54	29	22	8	
1911	4499	566	109	40	32	19	851	2363	4037	3678	57	46	11	49	27	23	0	
1912/13	1638	163	41	36	20	5	297	821	1538	1293	22	12	3	15	30	11	0	
1909	321	146	110	14	7	3	144	65	302	285	4	39	29	22	9	8	3	
1910	593	271	224	37	8	9	239	115	468	432	30	62	36	31	20	26	30	
1911	528	334	256	11	5	16	283	91	498	452	41	92	14	10	12	27	24	
1912/13	55	29	19	1	1	1	31	20	54	47	5	9	3	1	0	3	1	
Totaal . .	42840	10827	5245	784	550	235	13310	12773	37807	34595	1351	1903	821	1039	583	836	268	

I = Ambachts- en Werkmansstand.
 II = Werkzaam bij Gemeente, Provincie of Rijk.
 III = Onderwijzers en Kweekelingen.

IV = Winkel- en Hotelbedrijf, Reiziger en Kantoorbeambte.
 V = Landbouw- en Tuinierbedrijf.
 VI = Student, Volontair, Fabrikant, zonder Beroep.

Krijgsgeschiedkundige beschouwingen over rivieren,

DOOR

C. C. DE GELDER,

Kapitein der Infanterie.

Het is vooral in de vorige en in het laatste gedeelte der 18e eeuw, dat wij de rivieren eene groote beteekenis zien verkrijgen bij den gang der operatiën, zoomede in het verloop van tal van veldslagen en gevechten. En dit valt licht te verklaren.

De bewegingsoorlog is toch regel geworden en hierbij is het een voorname zaak, snel partij te trekken van iedere ongunstige omstandigheid, waarin zich de tegenpartij bevindt, iets, waartoe rivieren herhaaldelijk aanleiding geven. Zoo verkeert een leger bijv. in een ongunstigen toestand, gedurende een rivierovergang en in het algemeen, wanneer het door eene rivier met een slechts gering aantal overgangen in twee deelen is gescheiden.

Daarentegen kan een rivier ook de defensieve kracht eener stelling verhoogen of eene scheidingslijn vormen bij eene vervolging; voorts belemmert zij, zelfs slechts zwak verdedigd of bewaakt, den wederzijdschen ophelderings- en verkenningsdienst, zoodat bewegingen eenigszins gemaskeerd kunnen blijven.

Kortom, er bestaan tal van gevallen, die eene nadere bestudeering overwaard zijn. Wij stellen ons daarom voor enkele grepen te doen uit de rijke stof en zullen trachten, deze eenigszins systematisch te behandelen.

Waar wij door voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis onze meening zullen verduidelijken, hebben wij deze in beknopten vorm gegoten, veelal met verwijzing naar eenige werken, waarin zij meer uitvoerig worden behandeld en zulks vooral, ten einde den omvang van deze studie te beperken.

Zoodra twee partijen opereeren op een terrein, waar rivieren worden aangetroffen, kunnen zich verschillende gevallen voordoen, waarbij deze een rol spelen. Zoo kan slag worden geleverd, wanneer:

- a. eene der partijen een rivier in den rug heeft;
- b. beide partijen, onderling door een rivier gescheiden zijn;
- c. een of beide partijen zich aan weerszijden, c. q. à cheval, van een rivier bevinden;
- d. een rivier als flankaanleuning door eene of beide partijen wordt gebezigd;

e. verschillende rivieren te zamen invloed uitoefenen op de handelingen van beide partijen.

Ieder van deze gevallen geeft aanleiding tot het nemen van bepaalde tactische maatregelen, die wij afzonderlijk zullen behandelen.

I. EENE DER PARTIEN HEEFT EEN RIVIER IN DEN RUG.

Beschouwen wij thans in de eerste plaats dezen toestand, hiervoor onder *a* vermeld. Onwillekeurig denkt men daarbij terstond aan het gevaar eene hindernis in den rug te hebben, met het oog op een eventueelen terugtocht.

Toch kunnen zich verschillende gevallen voordoen, waarbij een dergelijke slag moet worden aanvaard en blijkens de krijgsgeschiedenis dan ook werd aanvaard.

1°. Het betreft eene voorhoede (eerste echelon e. d.), die de rivier heeft overschreden en onder welker dekking de hoofdmacht zich over de rivier zal ontwikkelen. Deze troepen moeten alzoo tijdelijk verdedigend kunnen optreden, waartoe het veelal wenschelijk zal zijn, dat zij zich van enkele steunpunten meester maken en het terrein versterken.

Zoo werd bij den eersten Lobau-overgang op 21 Mei 1809 veel voordeel getrokken uit de gunstige ligging der, voor de verdediging zeer geschikte, dorpen Aspern en Esslingen, met den daartusschen gelegen rivierdijk.

Bij den overgang op 4 Juli werden vóór de uitgangen der bruggen aan 's vijands zijde verschansingen opgeworpen, hetgeen ook bij den eersten overgang was geschied 1).

In onze eigen krijgsgeschiedenis vinden wij iets soortgelijks in het jaar 1629. De Spaansche gouverneur van Lingen, LUCAS CAIRO, trok op 22 en 23 Juli, met de voorhoede van het leger van v. d. BERG den IJssel over nabij Westervoort en versterkte aanstonds zijne stelling. Voorts plaatste hij eenig geschut op den Westervoortschen dijk, waardoor het voorterrein eenigszins geflankeerd werd. Reeds den 24sten Juli had hij in zijne nog onvoltooide stelling de aanvallen der Staatsche troepen, aangevoerd door VAN STIRUM, te weerstaan en wist deze, onder zware verliezen, af te wijzen 2).

Tenzij het terrein aan de artillerie toestaat, ook achter de rivier blijvende, de voorgeschoven troepen voldoende te steunen, zal het zaak zijn ten spoedigste dit wapen over de rivier te brengen, ten einde meer kracht aan de voorhoede bij te zetten.

Het niet voorwaarts brengen van voldoende artillerie over het Aupa-

1) Der Krieg NAPOLEONS gegen Oesterreich 1809, BINDER v. KRIEGLSTEIN, Band II.

2) DE BORDES, De verdediging van Nederland in 1629.

défilé in het gevecht bij Trautenau (1866) kan als een der oorzaken worden beschouwd van den nederlaag der Pruisen 1).

Ook mitrailleurs, hoe meer, hoe liever, behooren bij zoodanige voorhoede. Het gros der cavalerie zal, met de wielrijders, wel reeds vooruit zijn, hetzij men zich nog gegevens omtrent de tegenpartij moet verschaffen, dan wel in verbinding wil komen met troepen, die op andere punten de rivier overschrijden. In een c. q. door de voorhoede te leveren gevecht zijn zij van ondergeschikt belang. Meer beteekenis hebben hiervoor de pioniers en een deel der munitietreinen; de verdere treinen blijven voorloopig achterwaarts.

Aangezien de volgende troepen als reserve beschouwd kunnen worden, mag de voorhoede een uitgebreide stelling innemen, hetgeen te meer aanbeveling verdient, daar het overgangspunt zoo eenigszins mogelijk buiten bereik van het vijandelijk vuur moet liggen 2).

Voorts zal zorg gedragen moeten worden voor aanleuning der vleugels, hetzij aan de rivier of aan reserves, dan wel voor steun der vleugels door vuur van de overzijde. Gebeurt zulks niet, dan zijn verrassingen niet uitgesloten.

Nadat de divisie v. GOEBEN den overgang bij Kissingen had vermeersterd (1866), werd de brigade WRANGEL, met het 19e Regt. Infanterie, 3 eskadrons Huzaren en de beide batterijen der brigade, ongeveer 3000 M. vooruitgeschoven, front naar Nüdlingen, op de hoogten Sinnberg-Schlegelsberg. De rechtervleugel werd in verbinding gebracht met troepen der brigade KUMMER, die in de richting van Schweinfurt waren vooruitgebracht. De linkervleugel echter had geene voldoende aanleuning, ofschoon deze aan de Saale had kunnen worden genomen.

Een verrassende tegenaanval der Beieren op dezen vleugel had dan ook aanvankelijk groot succes 3).

Ten slotte willen wij hier nog opmerken, dat eene tijdelijk defensieve houding voor de voorhoede slechts reden van bestaan kan hebben, zoolang zij den overtocht der hoofdmacht nog moet verzekeren.

2°. Eene achterhoede heeft stelling genomen, ten einde de hoofdmacht gelegenheid te geven onder hare bescherming achter de rivier terug te trekken.

In dit geval is het eveneens zaak van alle voordeelen van het terrein, zoomede van steunpunten, partij te trekken, te meer waar ook hier de sterkte der troepen wel niet steeds geëvenredigd zal zijn aan de uitge-

1) Ook het teruggaan der artillerie van den Hopfer- en Galgenberg. Zie: KUHNE, Wanderungen III Trautenau, LETTOW-VORBECK, Geschichte des Krieges von 1866, II, alsmede REGENSBURG, Trautenau.

2) Het gevecht bij Königinhof in 1866 is hiervoor zeer leerrijk. De brigade WIMPFEN, die het eerst aankwam, verzuimde de bruggen open te houden; de later door andere troepen ingenomen stelling was te dichtbij.

3) C. VON WIDDERN. Das Gefecht an Flusstübergängen I. Ook het gebeurde met de brigade MONDEL in het gevecht bij Blumenau-Pressburg (1866) is hiervoor leerrijk.

breidheid der stelling en bovendien nog voortdurend zal afnemen. Men zal immers slechts bij uiterste noodzakelijkheid de achterhoede of een deel daarvan willen opofferen en trekt dus ook deze troepen systematisch terug.

De terugtrekkende hoofdmacht in dat geval als reserve te doen optreden, d. w. z. deze op hare schreden te doen terugkeeren is in beginsel niet aan te bevelen. In dat geval toch heeft men alle kans den tegenstander in de kaart te spelen.

Iets dergelijks zien wij geschieden bij Borny (14 Augustus 1870). De terugtocht van het Fransche leger achter de Moezel was begonnen; het 3e Korps en de Garde waren nog niet in beweging, toen de aanval, door de voorhoede van het VIIe Pruisische korps ondernomen, een hevigen strijd deed ontbranden. De divisien DE CISSEY en LORENCEZ van het 4e Fransche korps, reeds in het rivierdal afgedaald, keerden, begeerig als de troepen waren om zich met den vijand te meten, op hunne schreden terug. Ofschoon in het onderhavige geval, dank zij de zonderlinge wijze, waarop de terugtocht was geregeld en de verdere tijdverspilling aan Fransche zijde, de gevolgen van dit terugkeeren weinig voelbaar zijn geweest, was er omgekeerd, wegens het gemis aan leiding, ook geenerlei voordeel aan verbonden 1).

Intusschen kan een dergelijk terugkeeren onder moeilijke omstandigheden wel eens onvermijdelijk zijn. Men denke bijv. aan het wederovertrekken van de Berezina door de divisie DAENDELS (27 Nov. 1812) ter versterking van de divisie GIRARD. Ook in 1870 vinden wij een soortgelijk geval, toen LEBRUN, commandant van het 12e Fransche korps, bij Mouzon de brigade CAMBRIELS en de kurassierbrigade BÉVILLE, die zich reeds op den rechter Maasoever bevonden, opnieuw op den linker-oever deed overgaan, ten einde het korps DE FAILLY, dat verrast en geslagen was, op te nemen. Er was hier toch geen sprake meer van eene achterhoede, die stelling kon nemen; het 5e korps was hiertoe ongeschikt geworden.

De terugtocht der achterhoede kan men zich nu als volgt denken:

1°. Alle treinen en voertuigen gaan de brug over 2), voldoende munitie blijft achter;

2°. In de onmiddellijke nabijheid van de brug wordt door bepaaldelijk aangewezen troepen eene opnamestelling ingenomen 3); eenige booten of vloten zijn voor deze gewenscht.

1) Men leze hiervoor C. VON WIDDERN. Kritische Tage I, Revue d'histoire Juni 1903, alsmede PALAT, BAZAINE et nos désastres en 1870, I. Bedoelde aanval heeft ten slotte de Duitsche bewegingen vertraagd, meer dan de Fransche.

2) Zij geven toch het grootste bezwaar bij het doortrekken van eene engte en veroorzaken allicht verstopping. Onder bepaalde omstandigheden kan ook cavalerie achterblijven met het doel charges voor tijdwinst te maken, of kan artillerie tot het uiterste stand houden. Men denke aan Königgrätz.

3) Voorbeeldig is de leiding van NEY na la Rothière aan de brug bij Lesmont (2 Febr. 1814).

3°. De bereden-wapens gaan terug 1). De artillerie kan dan van de overzijde steunen en wel voornamelijk trachten flankerend vuur vóór de vleugels der opstelling te brengen; de cavalerie bewaakt den loop der rivier en verijdtelt overgangspogingen op andere plaatsen (c. q. verleent steun met karabijnvuur).

4°. De infanterie (met de mitrailleurs) gaat terug en wel het eerst dat gedeelte, hetwelk het minst wordt opgedrongen.

De achterhoede zal voorts, hetzij door korte tegenstooten, hetzij zelfs door plaatselijk aanvallend op te treden, moeten trachten tijd en ruimte voor het teruggaan te winnen; zoo noodig houdt een deel tot het uiterste stand.

In hooge mate belangwekkend is hiervoor het voorgevallene aan de Berezina in 1812. De maarschalk VICTOR, tegenover WITTGENSTEIN achtergelaten, dekte den overtocht van het Fransche leger. In den nacht van 26/27 November bereikte hij Borissow en had toen de divisie PARTONNEAUX met de cavalerie-brigade DELAITRE nog bij Loschniza achtergelaten. Den 27sten kwam hij bij Stoedjanka, zijne achterhoede bij Borissow, met bepaalden last van BERTHIER, deze plaats tot den morgen van den 28sten bezet te houden. Deze order is later veel veroordeeld; in ieder geval werkte zij doeltreffend, immers men trok de aandacht der Russen op dat punt en belette de onderlinge gemeenschap van Wittgenstein, Tschitschagow en Platow.

PARTONNEAUX zelf schrijft dan ook: „Il (NAPOLEON) devait donc, s'il fallait en subir la cruelle nécessité, sacrifier cette faible portion de son armée pour sauver le reste” 2).

Den 27sten trok WITTGENSTEIN VICTOR voorbij, schoof zich tusschen Borissow en Stoedjanka in en belette aldus aan PARTONNEAUX den terugtocht voort te zetten. Deze besloot zich door te slaan en ging tot het offensief over. Na een heldhaftigen strijd moest het gros van hetgeen van zijne troepen was overgebleven zich echter in den morgen van den 28sten gevangen geven 3).

Een ander, zeer markant voorbeeld levert ons het gevecht bij Arcis-sur-Aube in 1814 4).

Toen NAPOLEON bemerkte, dat hij zich tegenover het geheele leger van SCHWARZENBERG bevond, gaf hij orders voor den terugtocht achter de Aube.

SÉBASTIANI bleef aanvankelijk met zijne cavalerie de hoogten bezet

1) Zie noot 2 van blz. 709.

2) La 12e division de la Grande Armée.

3) Zie vooral: ROULIN, le 125e Régiment d'Infanterie; SCHNEIDER, het 126e Regiment Hollandsche Infanterie, zoomede WAGEVIER's Aanteekeningen.

Voor den brugslag: Beiheft 7—8 Mil. Wochenbl. 1894.

4) HOUSSAYE, 1814, voorts BLEIBTREU, der Imperator blz. 268.

Ook de verdediging van Nogent door BOURMONT (11/12 Februari 1814) verdient vermelding, zoomede, uit 1813, het achterhoedegevecht bij Bunzlau-Tillendorf (30 Augustus).

houden en vertraagde door voortdurende charges en artillerie-vuur den opmarsch der tegenpartij. Ten slotte gingen ook zijne eskadrons terug en dekte alleen de divisie LEVAL (6000 man) den overtocht tegen 50.000 aanvallers. Na een uiterst hardnekkigen strijd, waarin huis voor huis veroverd moest worden, was de divisie ten slotte omsingeld en afgesneden.

Daar neemt de generaal CHASSÉ de trom van een gesneuveld tamboer en slaat den stormmarsch; de veteranen werpen zich met de bajonet op den van alle zijden opdagenden tegenstander, de toegangen tot de brug worden vrijgemaakt en de aanvallers teruggedreven. In goede orde trokken de overblijvenden terug; zelfs slaagden zij er nog in de brug achter zich te vernielen.

3°. Men heeft stelling genomen vóór de rivier, ten einde partij te trekken van gunstige terreinsomstandigheden.

Een voorbeeld hiervan vinden wij in het gevecht bij Skalitz (1866) 1). Aartshertog LEOPOLD had met het 8e Oostenrijksche korps het 6e afgelost en opgenomen en stond diensgevolge in den morgen van 28 Juni vóór een défilé op het plateau van Skalitz, op den linker Aupaoever, tegenover een overmachtigen, zegevierenden tegenstander.

Deze positie kon slechts strategische beteekenis hebben en wel, indien het werkelijk de bedoeling van den opperbevelhebber BENEDEK ware geweest om met het 8e Korps, in vereeniging met het 4e en 6e tot den aanval op STEINMETZ over te gaan. Op dit voornemen schenen zijne bevelen van 27 Juni ook wel te duiden, zoodat het geene verwondering kan baren, dat de korpscommandant hierop doorging. Te meer viel bovendien de keuze te verklaren uit het feit, dat de stelling, zoowel voor de infanterie, als voor de artillerie een ruim schootsveld aanbood, terwijl eene opstelling achter de Aupa in dit opzicht veel minder voordeelen beloofde. Zoo vond de artillerie hier slechts eene opstelling in den bergzadel onmiddellijk benoorden de met bosch bedekte bergtop ten N. O. van Klein-Skalitz; van hieruit echter kon het terrein tusschen Dubno en Zlitsch zoo goed als niet worden ingezien, zoodat er weinig uitwerking in deze richting te verwachten was.

De bezwaren der stelling echter, betreffende hare geringe diepte en de hindernis in den rug, moesten van overwegend belang worden, toen eenmaal gebleken was, dat een krachtig offensief niet in de bedoeling van BENEDEK lag. Het ware toen voor den korps-commandant zaak geweest, alsnog, onder dekking van eene achterhoede, achter de rivier terug te gaan.

Nu dit echter niet geschiedde, had voor vele overgangen en afrits gezorgd moeten zijn. Het korps beschikte nog over pontontreinen, noch over pioniers. Er waren dan ook voor de troepen ten N. van Skalitz, behalve den vonder bij den molen, slechts eenige afrits gemaakt en

1) Zie KÜHNE, Wanderungen II; v. LETTOW-VORBECK II blz. 282; REGENSBURG, von Skalitz bis Königgrätz.

één noodbrug voor infanterie. Wel is waar was de Aupa op meerdere plaatsen doorwaadbaar, doch deze schijnen niet algemeen bekend te zijn geweest.

Toen de Oostenrijkers zich dan ook, na een ongelukkig gevoerden strijd, tot den aftocht gedwongen zagen, stroomde alles in groote verwarring door Skalitz naar den Aupaovergang.

Het korps verloor dezen dag aan gewonde en onverwonde gevangenen ± 2800 man.

Ook in den slag bij Modderrivier (27 Nov. 1899) had de verdediger vóór de rivier stelling genomen, teneinde van de voordeelen van het terrein partij te trekken; deze stelling werd echter niet tot het uiterste verdedigd.

In den slag bij Colenso (15 Dec. 1899) was de Ulangwaneberg, vóór de Tugela, door de Boeren bezet; overigens lag de stelling achter de rivier. Het kostte evenwel veel moeite den verdediger op dit voorwaarts gelegen punt te houden, een bewijs, hoezeer het denkbeeld van afgesneden te kunnen worden op het moreel van den verdediger werkt.

4°. De tactische verdediger heeft stelling genomen vóór de rivier, aangezien hij het voornemen koestert op een gunstig oogenblik zelf tot het offensief over te gaan. Beschikt men niet over beschermde overgangspunten (bruggehoofden), dan is men wel genoodzaakt vóór de rivier eene opstelling te kiezen.

Wij zien dan ook NAPOLEON in 1805 aanvankelijk stelling nemen achter de Schwarzawa en zulks vooral met het oog op een mogelijk sterk opringen der verbondenen, vóór hij zijne troepen zou hebben geconcentreerd. Zoodra de Keizer echter de zekerheid heeft, dat de afdeelingen bijtijds beschikbaar zullen zijn, gaat hij vooruit. Het resultaat, de slag bij Austerlitz (2 December), is voldoende bekend.

Eveneens overschrijdt KAREL ALBRECHT in 1866 de Etsch, waarachter hij zich aanvankelijk bevond en wordt bij Custozza aanvaller.

Zeer duidelijk bleek bij Langensalza (1866) het nadeel van eene opstelling achter de rivier, voor het doen van een tegenaanval.

Het Hannoveraansche leger had eene positie ingenomen op den linkeroever van de Unstrut; Langensalza zelf was door één bataljon bezet. De brigade v. BULOW te Thamsbruck, vormde den rechtervleugel, DE VAUX te Merxleben het centrum, v. BOTHMER te Naegelstadt den linkervleugel, terwijl de brigade KNESEBECK achterwaarts, op den weg naar Kirchheiligen in reserve stond.

Deze stelling bezat eene groote verdedigende kracht in front; daarentegen was het zeer bezwaarlijk er uit te breken, daar men in dat geval achtereenvolgens de bruggen van Merxleben en Langensalza moest passeeren, een défilé van 500 pas lengte.

De Pruisische generaal VON FLIES, belast met de vervolging der (niet terugtrekkende) Hannoveranen, ontwikkelde zijne troepen tegenover deze stelling, plaatste zijne artillerie op den Judenhugel en vermeesterde

Langensalza. Alhoewel hij ook spoedig zijne reserve in het vuur bracht, slaagde hij er nochtans niet in de Unstrut te overschrijden. Toen eenmaal de Hannoveranen de numerieke minderheid des aanvallers bemerkten, gingen zij zelf tot het offensief over.

Vanaf het oogenblik echter, dat zij de passieve houding lieten varen, bleek het bezwaar der stelling.

Op den linkervleugel slaagde v. BOTHMER er niet in de rivier tijdig te passeeren; DE VAUX overschreed deze met veel moeite boven de bruggen.

Slechts v. BULOW was er betrekkelijk gemakkelijk in geslaagd, gevolgd door KNESEBECK, tusschen Unstrut en Salza door te dringen, waarop de Pruisen, bevreesd in de flank te worden aangevallen, eerst den Judenhugel ontruimden en vervolgens uit de verschillende gebouwen om Langensalza verdreven werden.

Onder bescherming van zijn rechtervleugel, die tegenover v. BOTHMER stand kon houden, slaagde v. FLIES er in zijne troepen uit het gevecht terug te nemen en trok, ofschoon hevig door de cavalerie vervolgd, over Henningsleben op Warza terug.

In dezen slag leden de Hannoveranen, ondanks het feit, dat zij overwonnen, zwaarder verliezen dan de Pruisen.

5°. Bij het ontmoetingsgevecht is in beginsel die partij in het voordeel, die de hindernis achter den rug heeft. Intusschen kan hieruit ook een groot nadeel geboren worden, indien deze partij in het gevecht de tactisch zwakkere blijkt.

Tijd voor het vervaardigen van talrijke overgangen zal toch gewoonlijk ontbreken, zoodat hij, die er in slaagt de tegenpartij op de rivier terug te werpen, groote resultaten kan bereiken.

Een voorbeeld hiervan levert ons de slag aan den Katzbach (1813).

Nadat BLÜCHER op den 22sten Augustus bij Goldberg verslagen was, had hij zijne troepen achter Jauer teruggetrokken. Op het bericht echter, dat de Fransche Keizer, met een deel der strijdkrachten, naar de Elbe was afgemarcheerd, besloot BLÜCHER tot het offensief over te gaan en de Katzbach te overschrijden.

Den 25sten stonden zijne troepen als volgt: SACKEN bij Mahlitsch, YORK bij Jauer, LANGERON bij Hennersdorf.

Den 26sten zou de voorwaartsche marsch worden voortgezet. Voor dienzelfden dag had MACDONALD, die met 3 infanteriekorpsen en 1 cavaleriekorps tegen BLÜCHER was achtergelaten, besloten tot het offensief tegen Jauer over te gaan en zijne troepen hiertoe in verschillende colonnes op marsch gezet.

Zoo ging als rechtervleugel LAURISTON met 2 divisiën over Hennersdorf, PUTHOD over Schonau.

In het centrum gingen 2 divisiën, waarbij het cavaleriekorps SÉBASTIANI, over den Katzbach en overschreden de Wüthende Neisse bij Nieder-Crain; op den linkervleugel ging SOUHAM met eene divisie over Liegnitz, met 4 divisiën over Dohnau en Schmogwitz.

Nadat de Franschen de Pruisische voortroepen hadden teruggedreven en zich met een deel van het centrum over den Katzbach en de Wüthende Neisse hadden ontwikkeld, waarbij alle colonnes echter nog niet terzelfder hoogte waren aangekomen, oordeelde BLÜCHER „Nun Kinder, habe ich genug Franzosen herüber, jetzt vorwärts,” en bracht de korp-
sen SACKEN en YORK ten aanval vooruit.

Het Fransche centrum, dat onder hoogst ongunstige omstandigheden streed, werd op de gezwollen riviervleugels teruggeworpen en grootendeels vernietigd. De Fransche rechtervleugel slaagde erin LANGERON terug te drijven, de linkervleugel greep te laat in en had weinig succes.

Het besluit, den vijand aan te grijpen, terwijl nog slechts een deel zijner troepen de rivier overschreden had, bracht den Pruisischen veldmaarschalk de overwinning. Op dien dag, en bij de daarop gevolgde vervolging, verloren de Franschen 18.000 gevangenen, 7000 gewonden, 5000 dooden, 103 vuurmonden en 250 caissons.

Men kan moeilijk nalaten MACDONALD van het verlies van dezen veldslag een verwijt te maken. De anders onbeduidende stroompjes waren aanzienlijken hindernissen geworden, zoodat het zaak ware geweest de overgangen zorgvuldig vast te houden. Waar men, na den voortdurenden strijd met de Pruisische voortroepen en bij het bezit van een cavaleriekorps, de aanwezigheid van de Pruisische hoofdmacht han kunnen vaststellen, diende men vervolgens, niet dan onder dekking van afdeelingen, die zich in het terrein hadden genesteld, de overige troepen over den Katzbach te ontwikkelen en wel alle colonnes gelijktijdig en in onderling verband.

Nu mogen ongunstige terreins- en vooral ook weersomstandigheden tot den nederlaag hebben bijgedragen, het gemis aan leiding is als de hoofdoorzaak te beschouwen.

6°. Men wordt door den tegenstander op een rivier teruggedrongen en dientengevolge gedwongen slag te leveren met deze in den rug, daar men den tijd mist om de hindernis te overschrijden (of wel geen overgangspunt bezit). Dit geval doet zich vooral bij vervolgingen voor.

Zoo was, na den slag aan den Katzbach, de divisie PUTHOD teruggegaan op Hirschberg; zij kon echter aldaar de Bober niet overschrijden en trok tenslotte naar Löwenberg. Terwijl zij zich hier bezig hield met het vervaardigen van een toegangsweg naar de bestaande brug — haar eenigen terugtochtsweg — die door de overstroming niet bereikbaar was, werd zij door LANGERON aangegrepen en na een heldhaftigen strijd vernietigd. Wat zich aan de gevangenschap wilde onttrekken door de Bober over te zwemmen, verdronk.

De bevelhebber, 4000 man en 16 kanonnen vielen den Russen in handen.

Bekend zijn ook de pogingen door NAPOLEON in 1814 aangewend om zijne tegenstanders tegen een rivier te verpletteren 1). Men denke aan Chateau-

1) Ook in 1806 ná Jena wordt dit beproefd t. o. van de Elbe.

Thierry (12 Februari), of aan 's Keizers operatie naar de Aisne (begin Maart en de overgave van Soissons).

7°. Men heeft stelling genomen vóór de rivier, tengevolge van een onjuist inzicht in den toestand, of tengevolge van andere bijzondere omstandigheden.

Een zeer typisch voorbeeld hiervan is wel het gevecht bij Aschaffenburg (14 Juli 1866) waar de generaal NEIPPERG met eene brigade voorwaarts van het Maindéfilé den Pruisen slag leverde, hetgeen op een débâcle uitliep en zulks, naar zijne eigen verklaring, omdat hij het een „Ehrensache” vond, de eerste maal, dat hij de Pruisen ontmoette, niet zonder gevecht voor hen te wijken.

Een ander voorbeeld levert ons de slag bij Friedland (1807).

In den nacht van 12/13 Juni zette BENNIGSEN zijn terugtocht voort uit Bartenstein naar Wehlau aan de Pregel, ten einde niet meer op den linkeroever van de Alle met 's vijands overmacht in gevecht te worden gewikkeld. Te dien einde werd ook de omweg over Schippenbeil (en Allenberg) genomen, waar men 's morgens (13) aankwam. Ter voorloopige bezetting van het gewichtige overgangspunt Friedland werden in den middag van dezen dag twee detachementen, ter gezamenlijke sterkte van 33 eskadrons en 20 stukken geschut, vooruitgeschoven. Deze dreven een cavalerie-detachement van LANNES (8 eskadrons) vandaar terug; verder zou voorloopig slechts de Garde op den linkeroever overgaan tot steun der cavalerie.

De maarschalk LANNES, die den 13^{den} 's avonds de opdracht had ontvangen Friedland te nemen, kwam met zijne voorhoede ten 1 v. m. van den 14^{den} te Postehnen aan, verdreef de Russische voorhoede, doch wist nog niet, wat hij tegenover zich had.

Om 9 v. m. kwam de divisie DUPAS, om 10 v. m. VERDIER hier aan. Intusschen was ook het gros der Russen de rivier overgegaan; waarom is onzeker.

Volgens DANILEWSKI was op den anderen oever geen passend kwartier voor den opperbevelhebber en waren daarom met hem de 7e en 8e divisie de rivier overgetrokken. BENNIGSEN zelf heeft beweerd, dat hij het leger een rustdag wilde geven onder dekking van het bezette Friedland, te meer, daar hij meende, dat de hoofdmacht der Franschen naar Königsberg was opgerukt, ter vervolging van L'ESTOCQ.

Zeer waarschijnlijk is ook, dat het in de bedoeling der Russen lag het, volgens hunne meening, geïsoleerde korps LANNES een nederlaag toe te brengen. Zeker is het echter, dat de gevechtsleiding aan Russische zijde noch krachtig offensief, noch defensief 1) was, doch een aarzelend karakter droeg. Eerst toen het te laat was, begreep men de ernst van den toestand.

1) Eene geschikte stelling ontbrak bovendien; de ligging der hulpbruggen was al zeer ongeschikt. Zie voorts v. LETTOW-VORBECK 1806/07, IV en BLEIBTREU, die Grosze Arme, I.

Het korps LANNES voerde een sleepend gevecht, waarop langzamerhand meer Russische afdeelingen de rivier passeerden, zoodat ten slotte alle divisien (behalve de 14e), zoomede het gros der cavalerie en artillerie, op den linkeroever waren opgesteld.

Inmiddels was NAPOLEON de korpsen NEY en VICTOR vooruitgesneld en had ook aan MURAT bevel gezonden, na bezetting van Königsberg, met DAVOUT en 2 kurassierdivisies naar Friedland te marcheeren. Hier bleef de strijd een zeer sleepend karakter dragen, totdat ten 5 n. m., toen de Fransche troepen de hun aangewezen opstellingsplaatsen hadden ingenomen, NAPOLEON het sein tot den aanval gaf. De rechtervleugel onder NEY drong vooruit en het was bij dezen aanval, dat de divisie MARCHAND door Russische batterijen, achter de Alle opgesteld, flankeerend beschoten en hierdoor verrast en in wanorde gebracht werd. Het is ook hier, dat de bekende artillerie-aanval van DE SÉNARMONT plaats had, welke er veel toe bijdroeg om den Russischen linkervleugel op Friedland terug te dringen.

Wanneer men nu weet, dat de troepen door de stad terug moesten, de voorstad op bevel van BAGRATION in brand werd gestoken, dat de korpsen niet wisten, welke vaste- of pontonbruggen voor ieder bestemd waren, terwijl bovendien, tengevolge van een verkeerd uitgegeven bevel de bruggen nog in brand werden gestoken, zal men zich de ontzettende verwarring kunnen voorstellen.

Een deel der Russen redde zich door de rivier, anderen ontsnapten stroomop- of afwaarts.

De Russische rechtervleugel onder GORTSCHAKOW, van den linkervleugel door de Muhlenfließ gescheiden, schijnt, ofschoon over dit stroompje eenige schraagbruggen geslagen waren, slechts weinig voor het verband te hebben gezorgd. Althans deze bevelhebber gaf eerst last tot den terugtocht, toen Friedland zelf reeds werd aangevallen; dienlengtevolge bereikten zijne troepen de rivier, toen de bruggen reeds tot den waterspiegel waren afgebrand. Een gedeelte wist zich door eene doorwaadbare plaats te redden, het grootste deel der bereden troepen ontkwam stroomafwaarts, doch velen verdrongen en het geheele Russische leger was in een toestand van oplossing.

Het bulletin van NAPOLEON „30.000 man gedood of gevangen, de overigen in wilde vlucht” moge overdreven zijn, zeker is het, dat deze slag voor het verdere verloop van den veldslag beslissend was.

Een ander, zeer leerrijk voorbeeld biedt ons het gevecht bij Montereau in 1814. Ten einde het samentrekken van het leger ten Z. van de Seine, tusschen Nogent en Bray, te dekken, had SCHWARZENBERG o. a. aan den Kroonprins van Wurtemberg opgedragen met zijn korps (± 13.000 man) op 18 Februari, door het vasthouden van Montereau, de linkerflank te beveiligen 1).

1) VON DAMITZ, Geschichte der Feldzuges von 1814. Zie voorts HOUSSAYE, 1814; BLEIBTREU, der Imperator enz.

Het schijnt, dat de Kroonprins meende op ondersteuning van COLLEDO te kunnen rekenen en ook in het denkbeeld verkeerde, dat op boven bedoelde concentratie een spoedige opmarsch naar Parijs zou volgen, zoodat het van veel belang kon zijn den overgang open te houden. In ieder geval plaatste hij een groot deel van zijn korps in eene stelling vóór de rivier.

De hoogten verheffen zich hier onmiddellijk aan de Seine tot ± 75 M. boven den waterspiegel en vormen de stelling van Surville, die den geheelen omtrek beheerscht. Echter had deze positie het nadeel te dicht voor de rivier te liggen, zoodat, bij een mogelijken terugtocht, de troepen kans liepen óf in de rivier te worden geworpen óf van de brug te worden afgedrongen.

Toen dan ook de Kroonprins, bij het ernstig ontbranden van den strijd tot den terugtocht besloot, en te dien einde in de eerste plaats zijne cavalerie en artillerie deed teruggaan, stormden de Franschen, die dit bemerkten, zoo successief op het centrum en den linkervleugel in, dat zij, dooreen gemengd met de vluchtende Wurtembergers, de voorstad van Montereau binnen drongen en de brug bereikten, vóór nog een groot deel van laatstgenoemden was aangekomen. Een tegenstoot over de brug had wel is waar het succes, dat een deel der afgesneden troepen terug kon gaan, doch de brug bleef ten slotte in het bezit der Franschen, die hun tegenstander hier een verlies van 4000 man en 15 stukken toebrachten.

Slechts aan het nog tijdig terugbrengen van de bereden wapens, zoomede aan het houden van een deel der troepen achter de rivier, is het te danken, dat niet nog grootere verliezen geleden zijn 1). De vraag dringt zich op, waarom niet meer overgangen gemaakt waren, waarom niet de brug was voorbereid voor vernieling, maar vooral, waarom, terwijl het hier eene dekking gold van achterstaande troepen, men niet liever achter de Seine was gebleven. Voor een groot deel mag dit alles zeker wel geschoven worden op rekening van de verrassende snelheid, waarmede NAPOLEON van de Marne naar de Seine was opgerukt.

8°. Ten slotte willen wij er in dit verband op wijzen, dat de gunstigste verdedigingswijze van een rivier de indirecte verdediging is d. w. z., dat men, hetzij het leger vóór de rivier opstelt, dan wel het in bruggehoofden bijeenhoudt met het doel den tegenstander vóór of tijdens den rivierovergang aan te grijpen. Het is hierop, dat NAPOLEON doelt in zijne brieven, o. a. aan EUGÈNE in 1813 2).

Geheel in dezelfde lijn ligt ook de concentratie van de Deutsche legers vóór den Rijn in 1870. Zooals duidelijk blijkt uit MOLTKE's Denkschriften 3) werd voorzien, dat de opstelling in de Paltz het zekerste middel

1) De flankerende batterijen achter de rivier werkten hier wederom zeer gunstig.

2) Zie 20 Aug. 1808, 30 Sept. 1808, 15 Maart 1813.

3) MOLTKE's Militärische Korrespondenz 1870—71, I.

was om een overgang van den Boven-Rijn door de Fransche legers te voorkomen 1).

In 1831 hoopten de Polen het bruggehoofd Praga voor zoodanige indirecte verdediging te bezigen.

Eene werkelijke toepassing zien wij in Maart 1849 toen RADEZKY bij Pavia de Ticino overgaat en den 22sten van deze maand bij Novara de Piemonteezen beslissend slaat.

Wij willen thans uit de behandelde stof een aantal conclusies trekken en geven als zoodanig de volgende :

Bij iederen slag met een rivier in den rug is het zaak :

1°. Voor zoo talrijk mogelijke overgangen te zorgen en de aanvoerders te doen weten, welke overgangen c. q. voor hen bestemd zijn.

Bij Königgrätz waren over de Elbe 6 bruggen geslagen; men had echter ook dubbele bruggen kunnen slaan, daar 4 bruggetreinen ongebruikt bleven. Bovendien waren 6 vaste overgangen voorhanden 2) en een waadbare plaats. In totaal dus minstens 12 overgangen voor 8 korpsen en 5 cavalerie-divisiën. De regeling van den eventueelen terugtocht was in het gevechtsbevel tot den volgenden dag uitgesteld 3).

Toen nu de terugtocht feitelijk reeds begonnen was, trachtte BENEDEK dezen nog te regelen en de overgangspunten aan te geven. Het bleek echter al spoedig ondoenlijk.

2°. Bij ieder overgangspunt een officier als commandant aan te wijzen en eene wacht te zijner beschikking te stellen, ten einde onverbiddeijk de orde te kunnen handhaven 4).

3°. De overgangen door eene reserve te beschermen, zoolang zij noodig kunnen zijn; zulks om nastormen te voorkomen, doch ook om vernieling door den vijand te beletten.

In den nacht van 21/22 Mei 1809 gelukte het den Oostenrijkers, door het doen afdrijven van zwaar beladen schepen en branders, de groote Lobaubrug over de Zuidelijke Donauarm te vernielen.

Men denke ook aan de helbranders van GIANIBELLI gedurende het beleg van Antwerpen in 1584. (MOTLEY, Deel V).

Bij den Donauovergang der Russen bij Simnitsa (1877) waren tegen

1) Prins KAREL VAN BEIEREN wilde in 1866 de Mainlinie dekken, door zich voorwaarts daarvan op te stellen (7 Juli). Zie REGENSBURG, der Mainfeldzug. In 1813 geeft NAPOLEON aan EUGÈNE de aanwijzing, zich voorwaarts van de Elbe op te stellen.

2) Predmeritz, Placka, Nemtschitz, Königgrätz, Trotina, Lochenitz.

3) Vergelijk punt 71 Gevechtshandleiding.

4) In ons Velddienstvoorschrift is dit niet voldoende geregeld. Zie voorts ook Beiheft 7/8 Mil. Wochenbl. 1894 de voorgeschreven maatregelen bij het passeeren der bruggen van Stodjanka, alsmede Orgaan Krijgswetenschap 1905—06, 8e afl. blz. 699.

dergelijke pogingen maatregelen genomen (versperringen, torpedo's enz.)¹⁾.

4°. Bij terugtochtsgevechten de overgangen voor te bereiden voor vernieling en ze door een officier te doen vernielen, wanneer zij niet meer noodig zijn ²⁾.

Dit gelukte o.a. nog zeer goed aan de Berezina, bij Nogent (1814), bij Arcis-sur-Aube (1814), zoomede bij Liao Yan (1904). Bij Bunzlau (1813) slaagde SOUHAM er niet in de Boberbrug te vernielen; evenmin slaagden de Polen hierin bij Ostrolenka in 1831, niettegenstaande hunne uiterste pogingen. De vijand stormde hierna over de brug, evenals in 1809 bij Ebelsberg, in 1814 bij Montereau enz.

Ook bij Magenta mislukte de brugvernieling (1859).

Daartegen werd de brug over de Pleisse (19 October 1813) na den slag bij Leipzig te vroeg vernield en werd MACDONALD dientengevolge afgesneden. Iets soortgelijks geschiedde ook bij Friedland.

II. BEIDE PARTIJEN ZIJN DOOR EEN RIVIER GESCHIEDEN.

De verdediger kan in dit geval op verschillende wijzen optreden. Zoo kan hij, tot eene actieve verdediging geneigd zijnde en over bruggehoofden beschikkende, den tegenstander op een of beide oevers te lijf gaan, tijdens deze de rivier passeert. Ook kan hij, zich op eenigen afstand achter de rivier opstellende, een deel des vijands deze laten overtrekken en dan dit gedeelte aangrijpen (Katzbach). Is hij evenwel meer lijdelijk gestemd of wil hij slechts tijd winnen, dan zal hij allicht geneigd zijn stelling te nemen met een rivier onmiddellijk vóór het front.

Deze hindernis kan in dat geval door zijn vuur worden beheerscht, terwijl, naarmate het front beter gedekt is, dit ook breeder kan worden genomen, dan wel sterker reserves kunnen worden afgescheiden ter opstelling achter de vleugels en zulks vooral, waar in dit geval de aanvaller wel meer neiging zal gevoelen de stelling te omtrekken, naarmate zij in front sterker is.

Beschouwen wij thans in de eerste plaats als voorbeeld eener zuiver passieve verdediging den slag aan de Lisaine in Januari 1871, zooals deze door de Duitsche troepen onder v. WERDER is geleverd.

Op een lengte van \pm 21 K.M. kwamen hier aan Duitsche zijde tusschen Frahier en Montbéliard 47 bataljons, 28 eskadrons, 22 batterijen (38.800 geweren, 3600 sabels, 120 stukken en 22 stukken belegerings-geschut). De genomen maatregelen zijn als volgt. Op den Mont-Vaudois, de Grange-Dame en de hoogte van het kasteel Montbéliard worden batterijen zwaar geschut geplaatst, 16 stukken achter de Allaine maken front naar het Zuiden. Voorts worden loopgraven, geschutsemplacemen-

1) Zie voorts: Mitteilungen über Pionierswesen 1911, CALSOW, Schutz und Zerstörung von Kriegsbrücken, zoomede Orgaan Krijgswetenschap 1905—06, 8e aflevering.

2) SCHAR, Brückenzerstörungen im Rückzugsgefecht. Bij Nogent was den generaal BLEIN opgedragen, dit persoonlijk te doen.

ten e.d. vervaardigd, de spoorwegdijk ter verdediging ingericht, alle dorpen vanaf Frahier tot kasteel Montbéliard worden in staat van verdediging gebracht (uitgezonderd Bussarel), het bosch van Mougnot wordt opgenomen in de verdedigingslinie en van verhakkingen voorzien.

De Lisaine bruggen worden vernield of daartoe voorbereid, het ijs stukgeslagen en voor versperringen gebezigd; een tweede verdedigingslijn wordt ingericht. Ordonnansenposten worden geplaatst en een telegraafstation op den Mont-Vaudois opgericht en met verschillende punten verbonden enz. enz.

De verdeling der troepen was de volgende: Vóór den rechtersvleugel was het detachement WILLISEN te Lure achtergelaten en ging dit later op Ronchamp terug. De rechtersvleugel werd gevormd door het detachement DEGENFELD te Chenebier (2 bataljons, 1 batterij, 1 eskadron) en door VON DER GOLTZ (Chagey—Luze—Mont-Vaudois) met 7 bataljons, 5 batterijen en 4 eskadrons.

Het centrum was door de brigades KNAPPSTAEDT en ZIMMERMANN bezet met 15 bataljons, 6 batterijen en 4 eskadrons (Héricourt—Montbéliard), terwijl v. DEBSCHITZ op eenigen afstand met 8 bataljons, 3 batterijen en 2 eskadrons, bij Delle, den linkersvleugel vormde. Aanvankelijk was vóór het centrum het voorgelegen punt Arcey nog bezet (v. BREDOW), zoomede later ook Chavanne en St. Marie. De alhier opgestelde voorposten vertraagden den Franschen opmarsch op verdienstelijke wijze, hetgeen der stelling ten goede kwam.

Achter den linkersvleugel van het centrum, bij Gr. Charmont, stond eene reserve van 6 bataljons, 2 batterijen, 1 eskadron onder v. GLÜMER, terwijl bij Brévilliers, het hoofdkwartier van v. WERDER, de generaal KELLER met 8 bataljons, 5 batterijen, 6 eskadrons de algemeene reserve vormde. Beter had deze reserve vermoedelijk gestaan, nog meer achter den rechtersvleugel, immers daar was het gevaar, ook door de terreingesteldheid, het grootst.

Nu viel de aandacht te veel op den linkersvleugel en eerst den 2den dag (16 Januari), nadat de bereids zeer verzwakte reserve, door onttrekking van troepen aan minder bedreigde gedeelten, weder versterkt was, besloot v. WERDER, vooral ook op het bericht van den val van Chenebier, haar naar Mandrévillars te verplaatsen.

Met uitzondering van den mislukten nachtelijken tegenaanval der Duitschers op Chenebier-Courchamp is de verdediging geheel passief gevoerd. De groote bewegelijkheid der reserves valt te loven; ieder bedreigd punt ontving tijdig versterking.

De Franschen zagen het belang der omvatting van den rechtersvleugel niet voldoende in, bleven hunne krachten in frontale aanvallen uitputten en waren, door den driedaagschen strijd en de buitengewone ontberingen, in een ellendigen toestand gekomen. Zodoende besloot BOURBAKI, ook met het oog op de nadering van v. MANTEUFFEL, den 17den Januari tot den terugtocht. Ofschoon hier door v. WERDER geene beslissende overwinning werd behaald, was de passieve verdediging er volkomen

in geslaagd, 's vijands eerste voornemen, het ontzet van Belfort, te verhinderen 1).

Van eenigszins ander standpunt werd aan beide zijden uitgegaan bij den slag aan de Hallue. Met het oog op den geringen samenhang zijner troepen en het gebrek aan cavalerie en veldartillerie, had de generaal FAIDHERBE van een offensief afgezien en eene verdedigingsstelling ingenomen op de hoogten achter de Hallue; dit was een riviertje van \pm 5 M. breedte, met moerassige oevers en talrijke overgangspunten in de daarlangs gelegen gehuchten, welke den Franschen tot kantonnementen dienden. De linkervleugel steunde aan de Somme, waar de overgangen vernield waren.

Het voorschrift aan de troepen luidde: „de ne défendre que peu de temps les villages de la vallée et de concentrer la défense sur les positions en arrière, sauf à reprendre les villages, quand l'ennemi aurait été repoussé des hauteurs”. In principe is hier niets tegen, een bepaald offensief achtte men aan Fransche zijde uitgesloten. De vraag dringt zich echter op, of nog niet meer kracht in de verdediging dezer dorpen had kunnen worden gelegd, te meer, daar zij zeer verdedigbaar bleken en achteraf toonden, voor de verpleging niet veel gemist te kunnen worden.

Na een hardnekkigen strijd werden de Pruisen meester van de overgangen, hunne pogingen om verder door te dringen werden echter afgewezen.

De bedoelde tegenstooten der Franschen in front slaagden echter evenmin en bij het vallen van de duisternis eindigde de slag. De troepen van FAIDHERBE, gedwongen op de hoogvlakte te bivakkeeren en aan alles gebrek hebbende, verkeerden den volgenden morgen in een ellendigen toestand en zoo besloot deze bevelhebber, ook op het bericht, dat versterkingen der Duitschers in aantocht waren, tot den terugtocht.

De slag was tactisch onbeslist gebleven. De Fransche troepen (\pm 40,000 man met 78 stukken) waren over 12 K.M. verdeeld geworden, de Duitsche (24.000 man met 108 kanonnen) over bijna gelijke breedte. Aan beide zijden zien wij eene zwakke poging tot omvatting van den tegenstander; aan Duitsche zijde had men hiertoe de 16e Divisie met eene cavalerie-brigade en 4 rijdende-batterijen bestemd. Tegenover de zeer uitgebreide stelling kwam deze omvatting echter niet tot haar recht.

Op den Franschen rechtervleugel werd de brigade AYNES tegen den Duitschen linkervleugel gedirigeerd. Deze omvattende tegenaanval had een aanvankelijk succes: Bavelincourt werd hernomen en zelfs drong een gedeelte der Franschen verder in de richting van Béhencourt. Hier werden zij echter afgewezen.

1) ROUSSET, Deel VI; KUNZ, die Entscheidungskämpfe des Generals v. WERDER II; LEHAUTCOURT, Campagne de l'Est II, e. a.

2) ROUSSET, Deel V; KUNZ, der Feldzug des Ien deutschen Armee I, LEHAUTCOURT, Campagne du Nord (Pont-Noyelles).

Met aanzienlijker krachten ondernomen had deze tegenaanval zeker meer succes kunnen hebben. Thans werden de overige troepen frontaal tot den tegenaanval ingezet, echter bij invallende duisternis en tegenover een ongeschokten tegenstander. Deze poging ontaarde in partieele gevechten, met het doel de dorpen weder te herwinnen. Het resultaat was uiterst gering, slechts Daours werd, en dan nog slechts voor korten tijd, heroverd.

Aangezien de Pruisen en den tijd, en de krachten misten om de hoogtestelling dien dag nog aan te tasten, had FAIDHERBE zich in het waarschijnlijk verloop van den slag misrekend. Men gaf thans de dorpen prijs, die men niet wel kon missen, en trachtte ze vervolgens weer te hernemen.

Als regel handelt de aanvaller niet juist, wanneer het zich tot een frontalen aanval bepaalt. In de practijk bleek echter herhaaldelijk, dat hij hiertoe gedwongen werd door gebrek aan troepen, doordien het terrein geene omvatting begunstigde, dan wel doordien de beschikbare tijd geene omvatting toeliet of het slechts een achterhoede gevecht betrof.

Zoo had Aartshertog KAREL in Maart 1797 met zijne troepen stelling genomen achter de Tagliamento, een riviertje, waarvan de waterstand zoo laag was, dat het overal doorwaad kon worden, en besloot hier den opmarsch van BONAPARTE te vertragen. Deze liet, na een artilleriestrijd, de divisie GUYEUX en BERNADOTTE in colonnes, voorafgegaan door een zwerm tirailleurs, de rivier doortrekken. Ofschoon deze troepen op het oogenblik, dat zij den anderen oever bereikten, door de Oostenrijksche cavalerie gechargeerd werden, wisten zij zich te handhaven en drongen den vijand terug.

De Aartshertog besloot tot den terugtocht vóór de Franschen zijne gevechtscenarie konden doorbreken en volbracht deze in goede orde. Zijn verlies bedroeg slechts 500 man en 6 stukken.

Een zeer goed voorbeeld van eene stelling, door een rivier in front gedeckt, die ten gevolge van een omvatting verloren ging, vinden wij in den slag aan de Alma (20 Sept. 1854). De maarschalk ST. ARNAUD, die zich een doortocht naar Sebastopol wilde banen, besloot 's vijands beide vleugels te omvatten en gelijktijdig zijn hoofdaanval tegen het Russische centrum te richten. Hiertoe moest de divisie BOSQUET de rivier bij hare monding overschrijden en de Russen in de flank vallen; de Engelschen zouden hetzelfde verrichten op den linkervleugel. Het centrum moest deels de rivier doorwaden, deels over de bruggen van Almatamack en Bourliouk gaan. MENTSCHIKOFF hoopte den vijand in front af te matten en daarna zijn rechtervleugel vooruit te brengen om de verbondenen in zee te werpen.

Zijn linkervleugel was zwak en niet aangeleund; de aanwezige vloot der Verbondenen hield hier de Russen op \pm 2 KM. van het strand.

De omvatting van BOSQUET slaagde boven verwachting. De Russische

linkervleugel werd teruggeworpen en, onder begunstiging van BOSQUET's artillerie, drongen de tirailleurzwermen ook in het centrum voorwaarts en werden de Franschen meester van de Telegraafberg, de sleutel der stelling. Inmiddels hadden de Engelschen, door de buitengewone langzaamheid hunner bewegingen, geenszins aan de bedoelingen van den opperbevelhebber voldaan en was op dien vleugel geen enkel voordeel behaald.

Ten 4 n.m. trokken de Russen terug; gebrek aan cavalerie belette de Verbondenen veel voordeel uit de overwinning te trekken.

Een gewichtige zaak blijft het steeds, hoe men zich van een overgangspunt zal meester maken. Moge men ook al met geschut- en geweevuur den tegenstander kunnen bereiken, teneinde eene beslissing te verkrijgen en de vervolging te kunnen uitvoeren, dient men de rivier toch te overschrijden.

In de meeste gevallen zal men slechts door den loop van het gevecht meester worden van het overgangspunt en wel bijv.:

1°. door een geregelden aanval in front.

Zoo wordt de brug bij Lodi (1796), zoomede die bij Charleroi (1815) in front vermeesterd; bij Elchingen (1805) wordt zelfs een overgang onder het vuur van den vijand vervaardigd.

Tegenover het vuur der moderne wapens beloven dergelijke pogingen echter weinig succes, tenzij men te voren door zeer overmachtig vuur den tegenstander voldoende in bedwang heeft gekregen. Waar deze echter zijne artillerie zeer gedekt kan opstellen, is zulks niet zoo eenvoudig.

Als regel zal men dus wel van andere omstandigheden partij moeten trekken, bijv.:

2°. van een niet of onvoldoend verdedigden nevenovergang.

Zoo verkreeg GROUCHY in 1815 den Dyleovergang bij Wavre, nadat eerst de brug bij Limal was veroverd.

Hetzelfde bleek bij Kissingen (1866) en Villersexel (1870).

Wanneer BONAPARTE inziet, dat het hem niet mogelijk is, zich door een frontalen aanval in het bezit te stellen van de brug over de Alpon bij Arcole (1796), gelast hij den generaal GUGEUX, zich zoo snel mogelijk naar Albaredo te begeven, daar de Etsch met de pont over te gaan en naar Arcole op te rukken. Deze beweging bracht de brug ten slotte in handen der Franschen 1).

Hetzelfde werd somtijds verkregen, door de rivier op een ander punt te doorwaden of over te zwemmen.

Toen MURAT (7 Oct. 1805) voor de versperde brug bij Rain over de Lech kwam, zwom de kolonel WATHIER met 200 dragonders de rivier over, sloeg een detachement Oostenrijksche kurassiers uiteen en maakte zich van de brug meester.

3°. Ook de nacht kan worden te hulp geroepen.

1) Zie hiervoor ook de Mémoires de St. Hélène (Notes et Mélanges, I).

In 1866 zien wij de Oostenrijkers en Pruisen bij duisternis strijd voeren om de brug bij Podol. In 1814 leidt Napoleon den slag van Laon in door een nachtelijken aanval op de Ardonbruggen bij Etouvelles en Chivy 1).

4°. Herhaaldelijk gelukte het ook een overgangspunt te vermeesteren door nà te stormen met, om een of andere reden, vóór het overgangspunt achtergelaten afdeelingen.

Een zeer goed voorbeeld hiervan levert ons het gevecht bij Ebelsberg 2) (3 Mei 1809).

5°. Door verrassing.

In 1805 had NAPOLEON aan MURAT en LANNES de opdracht verstrekt, zich door verrassing of op andere wijze meester te maken van de bruggen van Floridsdorff over de Donau, waarvan de vernieling door den Oostenrijkschen keizer aan AUERSPERG was opgedragen. „Aussi MURAT en LANNES, entrés dans la ville derrière Sébastiani, ne firent ils que la traverser et marchèrent droit au grand pont, avec un détachement des grenadiers d'OU DINOT et quelques pelótons de hussards. Il n'y avait à la tête du pont, qu'un simple poste avancé et tout était préparé pour la destruction du tablier; mais les généraux français firent signe, qu'ils voulaient parlementer, amusèrent le commandant du détachement autrichien en lui parlant d'un armistice déjà conclu ou sur le point de l'être, finirent demander le prince AUERSPERG, auquel ils répétèrent la même fable, en un mot multiplièrent les démonstrations pacifiques, jusqu'au moment où, s'étant avancés de proche en proche, vers l'autre extrémité du pont, ils firent un signe aux grenadiers, qui débouchèrent au pas de charge et se rendirent maître du passage" 3).

In deze handelwijze van MURAT valt zeker veel te misprijzen, al was het succes buitengewoon.

Bestaan er geen vaste overgangspunten, of zijn deze onbruikbaar gemaakt, dan zal men (tenzij een overtocht mogelijk is, als die der Franschen over den Rijn in 1672) door eigen middelen een overgang moeten vervaardigen, hetzij men hiertoe een brug slaat, dan wel met booten, pontons e. d. troepen overzet. Deze laatste handeling zal steeds ook aan een brugslag moeten voorafgaan.

Een dergelijke overgang van een breede rivier, zal alleen mogelijk zijn tegenover zwakke cordons en voorpostenafdeelingen, bij verrassing, of tegenover een eenigszins gedemoraliseerden tegenstander.

Bij verrassing gelukte de overtocht der Russen bij Simnitza over de Donau 4) (26/27 Juni 1877). Het eerste echelon ging des nachts om 2

1) C. VON WIDDERN, Das Nachtgefecht.

2) B. VON KRIEGLSTEIN, II, Aspern und Wagram.

3) Précis de la Campagne de 1805; Y. v. WARTENBURG, Napoleon als Feldherr, I, blz. 219.

4) Zie Organ 1900, Heft 10. Streffleur 1895 (WOLFF), C. v. WIDDERN, Das Gefecht an Flussübergängen, II.

uur in de booten en bestond uit $2\frac{3}{4}$ bataljon, 60 kozakken en 2 bergbatterijen (8 stukken), totaal \pm 2300 man.

De Turken werden geheel overrompeld; slechts enkele posten bewaakten den oever. Omstreeks 3³⁰ v. m. verschenen de eerste noemenswaardige afdeelingen, waarbij ook een batterij, van Vardar en Sisch-towa. Toen ook openden de Russische batterijen het vuur van de overzijde. Tegen 4 uur was het 2e echelon overgezet en werden de Turken zoover teruggedreven, dat het landingspunt buiten hun vuurbereik lag. Het doel der Turken met deze Donauverdediging was slechts geweest tijd te winnen; de hoofdmacht stond bij Schumla.

Ook de overtocht van de Alssond (1864) was eene zuivere verrassing.

In 1849 hadden de Hongaren geweldige nederlagen geleden; oneenigheid, besluiteloosheid en vrees hadden hunne intrede gedaan, samenwerking der aanvoerders ontbrak. Onder deze omstandigheden beproefden de Oostenrijkers de Russen bij Szegedin den overtocht over de Theiss (8 Aug.), die hier \pm 114 M. breed was.

Na een geschutvuur van $1\frac{1}{2}$ uur aan Oostenrijksche zijde zweeg het geweervuur des vijands bijna geheel, waarop het 12e Jagerbataljon onder BENEDEK ten spoedigste met pontons werd overgezet (5³⁰ n. m.). „Diese Ueberschiffung angesichts eines zwar schon moralisch derouten, aber das jenseitige Ufer immerhin noch beherrschenden Feindes ausgeführt, gehört zu den kühnsten Thaten der österreichischen Pionniere.”

Ten spoedigste werden nog de 1e Grenadiercompagnie en een Russisch bataljon met een vuurpijlbatterij overgezet. Reeds wilde men tot het slaan van de brug overgaan, toen het den vijand door een algemeen krachtigen aanval bijna gelukt was, het geheele echelon op de rivier terug te werpen.

Eerst ten 10 n. m. kon met het slaan van de brug begonnen worden.

In 1794 zien wij op eigen bodem verschillende pogingen door de Franschen verrichten om bij Crèvecoeur in den Bommelerwaard te vallen, gepaard gaande met nevenaantallen op Caspershoek, St. Andries en demonstraties tegen de Gentsche Waard en de Bijlandsche Waard. Men beproefde allerlei, om de waakzaamheid der tegenpartij te doen verflauwen.

In den nacht van 11/12 December zou de onderneming plaats hebben. Op alle punten, waar de troepen waakzaam waren, werden de Franschen met groote verliezen afgewezen, niettegenstaande bijv. de Bijlandsche Waard slechts zwak bezet was.

Daarentegen slaagden twee Fransche bataljons er in de Hannoveranen, die de Gentsche Waard bewaakten, te overrompelen en aan de overzijde post te vatten. Als geheel beschouwd, mislukte de onderneming echter.

Nadat evenwel de rivieren dichtgevroren waren, werd de onderneming hervat (26/27 December). De aanvalstroepen werden in drie colonnes

verdeeld, een te Empel, een bij Crèvecoeur, de derde bij Bokhoven, met de bedoeling bij het aanbreken van den dag op Casperschoef en Hedel aan te vallen. Door de groote zorgeloosheid der posten slaagde deze aanval volkomen 1).

Als voorbeeld van lateren datum betreffende het overgaan van een rivier onder het oog van den vijand zijn in hooge mate belangrijk, de verschillende pogingen van generaal BULLER, ten opzichte van de Tugela, in den Zuid-Afrikaanschen oorlog.

Resumeerende achten wij het woord van NAPOLEON „De overgang van eene groote rivier, in 't gezicht van een vijandelijk leger, is een uiterst moeilijke onderneming. Het is niet voldoende bruggen en de tegenoverliggende oever te bezitten, men moet zich daar ook weten te handhaven en de noodige ruimte tot ontwikkeling van voldoende krachten vermeesteren,” ook in den tegenwoordigen tijd nog alleszins van kracht. Wij zullen derhalve in onze breede rivieren een aanzienlijken steun kunnen vinden bij de verdediging van ons vaderland, mits men ten volle beseft, in welke opzichten zij ons van voordeel kunnen zijn.

Eindelijk willen wij in dit hoofdstuk nog vermelden, dat rivieren herhaaldelijk worden gebezigd tot bescherming van eene legerconcentratie. De Rijn heeft als zoodanig herhaaldelijk dienst gedaan; in 1812 was de Niemen het scherm voor den opmarsch van het Fransche leger.

III. EEN OF BEIDE PARTIJEN BEVINDEN ZICH AAN WEERSZIJDEN VAN EEN RIVIER, C. Q. à CHEVAL VAN DEZE.

In de door ons behandelde gevallen hebben wij reeds tal van voorbeelden gezien, waarbij men noodgedwongen zich tijdelijk aan weerszijden van een rivier bevond (voorhoede- en achterhoede-gevechten). Ook opzettelijk zagen wij dezen toestand scheppen, wanneer men eene vijandelijke stelling wilde omvatten, die haar front door een rivier had gedekt, dan wel, wanneer men 's vijands rivierverdediging wilde oprollen.

NAPOLEON's opmarsch langs beide oevers van de Saale (1806), waarbij LANNES den linkeroever volgde, maakte reeds dadelijk de ontwikkeling van dit korps op den Landgrafenberg en daardoor de ontwikkeling van de verdere troepen over de rivier, bij Jena, mogelijk.

Ook denke men aan het aanvankelijk gescheiden blijven van de Pruisische legers vóór Königgrätz, met het oog op een mogelijke opstelling van BENEDEK's leger achter de Elbe 2).

1) SABRON, De oorlog van 1794—95. II. Men bedenke hierbij, dat de zaak voor de Oranjepartij reeds vrij wel verloren scheen, immers YORK was reeds afgetrokken en overal heerschte demoralisatie, wantrouwen en oneenigheid, om van verraad niet te spreken.

2) Zie MOLTKE's Correspondenz 1866, ns. 145, 146, 148, 151.

In 't algemeen schuilen evenwel in eene dergelijke splitsing der krachten de volgende bezwaren:

1°. Het kan moeilijk blijken, voldoende samenwerking te brengen tusschen de gescheiden deelen 1).

2°. Zelfs al trachten de groepen samen te werken, zoo kunnen zij elkaar niet altijd tijdig en in voldoende mate steunen en zulks eensdeels doordien er allicht geen of slechts onvoldoende overgangen zijn, anderdeels doordien rivierovertochten altijd vertraging geven.

Hieruit volgt dus, dat een tegenpartij, die hare krachten op één oever vereenigd houdt of in eene andere verhouding op beide oevers verdeelt, altijd gunstige kansen heeft om in bovenbedoelde gevallen plaatselijk met overmacht op te treden 2).

Het is dan ook eigenaardig om na te gaan, welk een groote rol in zoodanige omstandigheden, zelfs door onbeduidende stroompjes, is gespeeld. Ofschoon herhaaldelijk werd ingezien, dat talrijke overgangen de beide groepen moesten verbinden en gelegenheid geven om reserves te verplaatsen, bleek toch ook dit middel nog veelal te falen. En waar de overgangen ontbraken of schaarsch waren

In den slag bij Friedland waren over den Mühlenfliess jukbruggen geslagen om de beide vleugels van het Russische leger onderling te verbinden. Desongeacht behoudt de rechtervleugel zijne stellingen en schijnt onbewust van hetgeen met den linkervleugel geschiedt. Deze is zodoende reeds geslagen en teruggedreven, de bruggen over de Alle staan zelfs reeds in brand, als eindelijk ook de rechtervleugel teruggaat.

In den slag aan de Katzbach doorsneed de Wüthende Neisse beide gevechtsciniën. Wij zien hier LAURISTON de Russen onder LANGERON bij Hennersdorf verslaan, terwijl inmiddels op den anderen oever MACDONALD door BLÜCHER aangegrepen en verslagen wordt.

In den slag bij Dresden (1813) speelt de Weisseritzbeek een dergelijke rol. De linkervleugel der verbondenen lijdt een nederlaag, terwijl de rechtervleugel onder BARCLAY DE TOLLY slechts op onbeteekenende wijze aan den strijd deelneemt en nog geheel intact is.

Wij kiezen als voorbeeld om nader te behandelen den slag van St. Quentin (19 Jan. 1871).

De generaal FAIDHERBE, die het voornemen koesterde naar de Oise te marcheeren, zag zich gedwongen hiervan af te zien, daar de vijand in zijn rechterflank oprong. Hij had nu gebruik kunnen maken van het feit, dat de Duitsche strijdkrachten door de Somme gescheiden waren, om met het gros van zijn léger de groep ten N. van de Somme aan te grijpen. Onvoldoende gegevens omtrent den vijand en de wensch om Parijs te naderen, deden hem evenwel besluiten bij St. Quentin

1) Hier moge herinnerd zijn aan de Russische legers (KUTUSOW, WITTGENSTEIN en TSCHITSCHAGOW) aan de Berezina 1812.

2) Men bestudeere in dit verband den slag bij Liao Yan (1904). Kr. Einzelschriften, Heft 43/44. Eene verdediging van het bruggehoofd met beperkte krachten ware zeer wel mogelijk geweest.

een slag te aanvaarden. Aangezien de Duitschers langs beide oevers van de Somme naderden, namen ook de Franschen aan weerszijden stelling.

Slechts een enkele brug, die van St. Quentin, verbond beide deelen. De bruggen lageraf bevonden zich buiten de stelling, die hoogerop, lagen te veel excentrisch. De troepen ten Z. van de Somme moesten, bij een eventueelen terugtocht, derhalve terug langs een enkelen weg, die door de stad ging.

Het 23e Korps, met de brigade ISNARD, bezette de lijn: Fayet, Sélency, Francilly, Holnon, Bois de Savy, Epine de Dallon, Dallon en Oestres, ten N. van de Somme; het 22e Korps: Contescourt, Castres, la Sucrierie, le Pontchu en de hoeve St. Lazard ten Z. van de rivier. Eerstgenoemd korps had de brigade MICHELET, in den voorstad St. Martin, in reserve; laatstgenoemd korps had zijne brigades naast elkaar ontwikkeld en beschikte over geene reserve.

Eene algemeene reserve was niet aangewezen, tenzij men als zoodanig de weinig bruikbare brigade PAULY wil beschouwen, die bij Gricourt was opgesteld, om den terugtochtsweg te dekken. De opperbevelhebber bevond zich op den noordoever in de voorstad St. Martin en kon vandaar slechts bezwaarlijk en met groote vertraging verband met het 22e Korps onderhouden; vermoedelijk vertrouwde hij het 23e Korps minder en achtte bij het 22e in zijne stellingen bijna onoverwinnelijk. De zwakke cavalerie was op den weg naar Etreillers vooruitgeschoven.

Aan Duitsche zijde was de bedoeling van v. GOEBEN een concentrische aanmarsch op St. Quentin. Ten Z. van de Somme werd de 16e divisie v. BARNEKOW van Jussy op Essigny gedirigeerd, in hare rechterflank gedekt door de cavalerie von LIPPE, langs den weg van la Fère.

Ten N. van de Somme volgde de 15e divisie v. KUMMER den weg over Etreillers en Savy, in hare linkerflank gedekt door het detachement MASSOW, dat over Vermand, en de cavalerie DOHNA, die langs de Omignon naar den straatweg van Cambrai moest marcheeren en dezen afsluiten.

Tusschen beide divisien bestond een groot open vak en, om dit te vullen, werd de reserve (v. BOECKING) van Ham naar Roupy gedirigeerd. De generaal BARNEKOW had voorts, alvorens zijn marsch aan te vangen een detachement naar Grand-Sérancourt gezonden. De hier liggende brug over de Somme was niet vernield en werd gemakkelijk bezet; zodoende werd het den Pruisen mogelijk het verband tusschen de beide groepen te herstellen.

Wij willen thans op enkele punten meer de aandacht vestigen. Zoo stredden beide legers op een front (\pm 18 K.M.), dat, voor hunne sterkte veel te uitgebreid, de leiding uiterst moeilijk maakte. Wijders moest de beslissing gezocht worden ten N. van de Somme; immers werd door eene eventueele bezetting van den weg naar Cambrai den Franschen de terugtocht afgesneden.

Zoowel op dezen vleugel echter, als op den weg naar la Fère, trad de Duitsche cavalerie uiterst behoedzaam op, terwijl juist hier de grootste resultaten te behalen waren.

Toen de strijd op den Zuidoever hevig ontbrandde, verplaatste v. GOEBEN zijne reserve daarheen over Gr. Sérancourt; hij droeg echter zorg zich aanstonds bij Roupy eene nieuwe algemeene reserve te vormen.

Op beide oevers bracht de reserve de beslissing en wel door stooten op het centrum der geheele stelling. De oude reserve drong door over Contescourt, Castres, Griffécourt, de nieuwe over Epine de Dallon en Oestres.

Voor al bij het 22e Korps bleek het nadeel van het gemis eener reserve en ontstond eene verschuiving van troepen van den linkervleugel; zodoende werd de weg van la Fère, maar ook de brug, op gevaarlijke wijze ontbloot.

Op den anderen oever moest de reservebrigade MICHELET gebezigd worden om Fayet te hernemen, daar de val van dit dorp den terugtochtsweg in gevaar bracht. Zodoende waren tegenover den algemeenen aanval der Duitschers in den namiddag aan Fransche zijde geen versche troepen meer beschikbaar.

Dat het aan het 22e Korps gelukt is zich over de brug te redden, en dat de terugtocht van het Fransche leger nog mogelijk is geweest, zij het dan ook met groote verliezen, valt alleen te verklaren uit onvoldoend inzicht in den toestand aan Duitsche zijde, een gevolg van de versnippering der troepen.

Voor het Fransche Noorderleger ware het zeker beter geweest, in iederen sector zorg te dragen voor een eigen reserve, bij voorkeur achter den buitenvleugel, terwijl de opperbevelhebber dan achter het midden over eene algemeene reserve had dienen te beschikken, zoodat over talrijke overgangen. Mocht de terugtochtsweg dan bedreigd worden en was een tegenaanval uitgesloten, dan had de algemeene reserve nog hierheen kunnen zijn verplaatst.

Aan Duitsche zijde achten wij vooral de poging prijzenswaardig om, door het bezetten van de brug bij Sérancourt en het inschuiven van reserves, de beide groepen weder in onderling verband te brengen 1).

IV. DE RIVIER ALS FLANKAANLEUNING.

Voor den verdediger biedt de rivier als flankaanleuning groote voordeelen. Eene omvatting van den aldus aangeleunden vleugel is zeer moeilijk 2), aangezien hiertoe een rivier-overgang vooraf zou moeten gaan, waartegen de verdediger zich door vernieling van overgangen en zorguldige bewaking kan vrijwaren, of er althans niet door verrast behoeft te worden.

Zoo zagen wij bijv. den linkervleugel van FAIDHERBE in den slag aan de Hallue, aangeleund aan de Somme.

Men diene echter dit aanleunen niet steeds op te vatten, alsof de

1) Zie KUNZ, Feldzug der Ersten deutschen Armee, II, ROUSSET V, e. a.

2) Een tegenaanval uit dezen vleugel evenzeer. Een hindernis bemoeilijkt niet alleen den aanvaller!

uiterste afdeeling aan de rivier moet zijn opgesteld. Immers zou deze dan van de overzijde geëfileerd kunnen worden, aangezien wel geen enkele rivier zoo breed is, dat dit kan worden voorkomen. Het is daarom in de meeste gevallen noodzakelijk, dat de vleugel van den verdediger, die door de rivier gedekt wordt, zich op een zoodanigen afstand van die rivier bevindt, dat hij het terrein tusschen deze en de eigen stelling werkzaam kan bestrijken, zonder omgekeerd van den anderen oever te worden geëfileerd.

Zoo diende in den slag bij Gravelotte de Moezel als aanleuning voor de linkerflank van BAZAINE's leger. De brigade LAPASSET, opgesteld aan den Westhoek van het plateau van Rozériculles had slechts detachementen in Jussy en Sainte-Ruffine.

Is echter het terrein vóór de stelling nabij de rivier bedekt, en begunstigt het een gedekte nadering, dan zal de verdediger zich tot aan of tot dichtbij de rivier moeten uitbreiden en wordt voor hem de toestand veel ongunstiger. Men denke bijv. aan den rechtervleugel der Franschen in de slag bij Sedan.

Een zeer goed voorbeeld van eene stelling, aan een rivier geleund, was die van HILLER bij Ebelsberg (1809), achter de Traun, rechts gedekt door de Donau, links door de Krems en de Gottschallingbach. Deze uiterst sterke stelling was echter, door nalatigheid van den bevelhebber, onvoldoende bezet en ging spoedig verloren.

De aanvaller kan eveneens en op gelijke wijze van de aanwezigheid eener rivier partij trekken. Zoo was de Maas in den slag bij Beaumont een aanleuning voor de rechterflank der aanvallende Duitschers. Wel reden ten Z.O. van het Bois de Givodeau op den Oost-oever Fransche batterijen op, terwijl het 12de Fransche legerkorps ook met infanterie en mitrailleurvuur den aanvaller bestookte, doch een aanval op dezen vleugel was door de ligging van de Maas uitgesloten.

Ook marcheerende afdeelingen kunnen hunne bedreigde flank door een rivier dekken of deze aanwenden om hunne bewegingen eenigszins te maskeeren.

Men denke aan den marsch van BONAPARTE langs de Po op Piacenza (6/9 Mei 1796); voorts aan Magenta (1859) e. a. 1). In 1862 bezigde de generaal MAC-CLELLAN de Chickahominy als aanleuning voor de linkerflank van het leger der gefedereerden.

De groote beteekenis van een zoodanige hindernis bij een flankmarsch ligt voor de hand. Een flankaanval op marcheerende troepen kan toch slechts dan op groot succes rekenen, indien hij verrassend kan plaats vinden. Is zulks niet het geval, dan belooft hij den aanvaller veeleer nadeelen, daar eene marcheerende troepen-colonne zich sneller naar de flank, dan naar het front kan ontwikkelen. En nu is het duidelijk, dat

1) In de Strategische studiën (Mil. Spectator, September—October 1909) vindt men verscheidene voorbeelden.

de aanwezigheid van eene rivier de verrassing vrijwel doet verdwijnen. Eene eenvoudige observatie door cavalerie zal voldoende zijn om eventuele pogingen tot overgang te signaleeren. Laat de colonne dezen overgang dan een aanvang nemen en ontwikkelt zij zich inmiddels naar de bedreigde flank, dan wordt hier zeker eene gunstige gelegenheid geboden om den vijand een échec te bereiden, vóór hij zijn overtocht geheel zal hebben volbracht en de noodige ontwikkelingsruimte zal hebben verkregen 1).

Een werkelijk ongunstige toestand doet zich voor, indien men een flankmarsch moet verrichten ten opzichte van een overmachten vijand en een rivier stroomt op de niet bedreigde flank. Men heeft dan een hindernis op de binnenflank met het daaraan verbonden gevaar, bij een ongunstigen uitslag van een samentreffen, hierop te worden teruggeworpen.

In een dergelijk geval zal het aanbeveling verdienen: niet te dicht langs de rivier te marcheeren, ten einde eenige bewegingsvrijheid te behouden, alle treinen zooveel mogelijk te verwijderen, aan de rivier te zorgen voor talrijke overgangsmiddelen, een krachtige flankdekking, ruim voorzien van artillerie en mitrailleurs, voor de bedreigde flank te bestemmen, snel te marcheeren en de cavalerie hare verkenningen ver naar 's vijands zijde te doen uitstrekken.

Een interessant voorbeeld van een dergelijken marsch verschaft ons de oorlog van 1809 in Zuid-Duitschland.

Ten einde het zeer verspreide Fransche leger zoo snel mogelijk te verzamelen, werd o. a. aan DAVOUT opgedragen van Regensburg over Abach en Obersaal op Abensberg 2) te marcheeren. Dientengevolge had deze maarschalk langs de Donau een gevaarlijken flankmarsch te verrichten voorbij de hoofden der Oostenrijksche colonnes. De Aarts-hertog was van dezen marsch niet op de hoogte; wel dacht hij, dat DAVOUT nog geïsoleerd om Regensburg stond en besloot dientengevolge op Kelheim te marcheeren, teneinde den maarschalk op deze wijze van het hoofdleger af te snijden.

Alvorens den marsch aan te vangen verwijderde DAVOUT het legerpark en zond dit onder sterk geleide op zijn rechterflank, langs den linkeroever, vooruit. Zelf was hij gedwongen den rechteroever te volgen, uit vrees anders te laat te komen op het aangegeven punt; ook waren de wegen op den linkeroever slecht en reeds tamelijk overvuld. De straatweg, die dicht langs de Donau loopt, scheen het beter evenmin te kiezen, met het oog op het groote gevaar, vooral bij Abach,

1) In bijzondere gevallen kunnen ook de overgangen worden vastgehouden. Belangrijk is als voorbeeld de flankmarsch van het Xde Oostenrijksche korps van N. Rognitz op Burkersdorf en Königinhof (28/29 Juni 1866), zoomede BLÜCHER's flankmarsch van Wavre naar Waterloo (Dijle-overgangen). Het was hier zaak voor de Pruisen zich niet door GROUCHY te laten afleiden.

2) De concentratielijn, het riviertje de Abens, werd door de Beieren bezet.

om bij het eerste treffen reeds terstond op de rivier geworpen te worden.

Het was derhalve zaak zorg te dragen, dat men zich groepeerde met het oog op eene ontwikkeling naar de flank en dat in zoodanig geval de noodige ruimte beschikbaar bleef. Dientengevolge werd de straatweg bestemd voor de bagagetrein en een groot deel der artillerie, die in het neventerrein niet zou kunnen volgen, terwijl de troepen in beweging werden gesteld op de landwegen, die door het moeilijk begaanbaar en boschrijke terrein ten Z. van Abach loopen. Zoodoende werden vier evenwijdige colonnes gevormd, de rechter het meest naar voren, en wel:

1°. Op den straatweg de voertuigencolonne, gedekt door een brigade cavalerie;

2°. De cavaleriebrigade JACQUINOT, infanterie-divisiën MORAND en ST. HILAIRE over Peising en Teugen op Unterfeking;

3°. De cavalerie-divisie ST. Sulpice, infanterie-divisiën GUDIN en FRIANT over Saalhaupt op Oberfeking;

4°. Flankdekking: cavalerie-divisie MONTBRUN (Pajol, Piré) met 2 bataljons, over Dinzing en Schneidart naar Hausen.

Dank zij de formatie „en tuyaux d'orgue”, den vroegtijdigen afmarsch en het stoutmoedig voorwaarts gaan, slaagde deze marsch, ofschoon de linkercolonne bij Phann en Hausen nog strijd had te voeren.

V. DE INVLOED VAN VERSCHILLENDE RIVIEREN TEZAMEN.

Wij hadden reeds gelegenheid te wijzen op den invloed, dien zoowel de Wüthende Neisse als de Katzbach in den slag van dien naam hadden, zoomede de Schnelle Deichsel en de Boker daarna.

In den slag bij Leipzig dienen Elster, Pleisse en Parthe als flankaanleuning, de terugtochtsweg voert over Elster ¹⁾ en Saale; het ontijdig springen van de Elsterbrug snijdt een deel van het Fransche leger af.

Eene behandeling van dezen slag zou hier ter plaatse te ver voeren, als levendige schildering bevelen wij BLEIBTREU'S „Völkerschlacht bei Leipzig” aan.

Wij willen thans nog enkele speciale omstandigheden bespreken, bij welke de rivieren eveneens van groote beteekenis zijn en wel allereerst:

VI. VOORPOSTDIENST, OPHELDINGS- EN VERKENNINGSDIENST.

De rivier belemmert den aanvaller allereerst in de verkenning van den tegenstander, eensdeels, doordien deze de oeververwisseling van de daartoe bestemde organen wel zal trachten te verhinderen, maar

1) Men denke aan het verzuim hier nevenovergangen te maken; het Saaledefilé werd intijds bezet.

voorts ook omdat, mocht het deze of gene afdeeling al gelukken om ongezien op den vijandelijken oever over te gaan en inzage in den toestand aldaar te verkrijgen, de overbrenging van de daarop betrekking hebbende berichten naar de eigen partij met buitengewone, schier onoverkomelijke bezwaren zal te worstelen hebben.

Toch zal men, wil een rivierovergang onder het bereik van den tegenstander kans op slagen hebben, omtrent dien tegenstander over eenige gegevens moeten beschikken.

De verdediger kan in gunstiger positie zijn, immers hij kan hebben zorggedragen voor versterkte overgangspunten (Missunde 1864, Peschiera 1866) en heeft dan de vrijheid zijne verkenningsorganen naar verkiezing op den vijandelijken oever te laten overgaan. Heeft hij echter niet te beschikken over zoodanige punten, zijn de hem behoorende organen zwak of weinig ondernemend, of worden zij onvoldoende gebezigd, dan zal de verdediger nog veel meer last hebben van het gemis aan gegevens dan de aanvaller, immers hij mist het initiatief en speelt, voorloopig althans zeker, de passieve rol.

Nu willen wij er in dit verband op wijzen, dat de luchtvaart een geheel nieuw element in den verkenningsdienst brengt en wel voor beide partijen, een element echter, waarvan de werking, door bedekt terrein, door duisternis of ongunstig weder, zeer wordt beïnvloed.

Leerrijk is, als toelichting op het bovenstaande, de ervaring der Russen aan de Yalu (1904¹). Toen eenmaal de Koreaansche oeverstrook was losgelaten, verviel elke verkenning op grooteren afstand, iedere waarneming tegen 's vijands rechterflank; de cavalerie werd voor dezen dienst niet meer gebezigd.

Zelfs de nabij-verkenning van den vijandelijken oever was weldra niet meer mogelijk, zoodat men het gevoel had, dat het gevaar van een overtocht naderde, doch tot het laatst toe omtrent tijd en plaats in het onzekere bleef.

Het is dan ook tekenend, dat de Japanners omtrent den verdediger wel vrij nauwkeurig waren ingelicht.

Met het oog op Nederlandsche toestanden moge dit alles worden overdacht; immers, slechts eene krachtige vliegafdeeling en een goed geregelde kondschapdienst zullen ons wellicht bij eene riviervedigging de noodige gegevens kunnen verschaffen, waar bruggehoofden²) noch sterke verkenningsorganen ons ten dienste staan.

Een zeer goed voorbeeld betreffende de afsluiting van eenige rivieren geeft ons het voorgevallene aan de Mincio en Beneden-Po in 1866³).

Wij lezen hier ongeveer: Deels om het stuk van de Mincio tusschen het overgangspunt Goito en de vesting Peschiera direct gade te slaan,

1) Zie Kr. Einzelschriften 39/40, vooral blz. 82; WIJNAENDTS en DE RIDDER, Studien Veldoorlog Rusland-Japan; Einzelschriften STREFFLEUR 2/3 e. a.

2) Doesburg en Den Bosch zullen wellicht eenig nut presteeren.

3) Oesterreich's Kämpfe, Band II.

andersdeels om iedere verspieding der eigen maatregelen zooveel mogelijk te beletten, trof de Aartshertog op 4 Juni de navolgende regeling.

Het vesting-commando te Peschiera moest uit hare bezetting een kleine afdeeling onder een officier naar Salionze verplaatsen en het gedeelte tusschen de vesting en de Botturabrug bewaken.

Van hier tot Goito werd de cavalerie-brigade PULZ daartoe aangewezen; de bevelhebber te Mantua kreeg in opdracht alle, in het bereik der vesting gelegen, overgangsmiddelen streng te bewaken en wel met name die bij S. Benedetto en bij Sacchetta.

De rivierscheepjes werden naar Governolo vervoerd. Het gadeslaan van de Po vanaf de Secchia tot aan de Panaromonding moest door den commandant van Legnago worden opgedragen aan 2 compagnieën, waarvan de eene te Revero, de andere te Sermide kwam. Deze twee compagnieën hadden in opdracht, zich zoo lang mogelijk voorwaarts van de Po te handhaven, voorts op den stroom te letten, de ponten van Revero en Sermide in veiligheid te brengen of desnoods te doen zinken.

Kolonel PULZ kreeg nog de speciale opdracht: naast eene scherpe bewaking der overgangen vooral de voorposten des vijands gade te slaan. Volgens de aanwezige gegevens bestonden deze grootendeels uit cavalerie en had deze posten aan de bruggen bij Goito, Borghetto en Monzambano. Voorts bestond zijn taak in het verzamelen van gegevens omtrent 's vijands bewegingen. Tot verkrijging hiervan moesten de politie, gendarmerie en belastingambtenaren worden gebezigd. Vooral op de genoemde bruggen en op punten waar brugslag gemakkelijk is, wordt voor patrouillegang de aandacht gevestigd; de patrouilles moeten door staande Jagerposten worden gesteund enz.

Ook aan de beneden-Po was reeds, terwijl het Italiaansche leger zich concentreerde, een soortgelijke bewakingsdienst ingesteld door de brigade SCUDIER, die over een huzarenregiment beschikte. Deze had aan de Po kleine waarnemingsposten, daarachter aan het Biancokanaal kleine afdeelingen ter opname.

De Adiget- en Biancokanalen moesten worden opgestuwd, terwijl bij eventueelen teruggang brugvernieling was gelast. Voorts moest de commandant, zoodra hij zekerheid had, dat de vijandelikheden waren uitgebroken, alle vaartuigen of onbruikbaar maken of aan den eigen oever halen.

Wij zien hier derhalve, terwijl de Oostenrijksche hoofdmacht zich achter de Etsch concentreert, ver voorwaarts eene rivierbewaking georganiseerd.

Overigens willen wij verwijzen naar de bewaking van de Donau door de Turken in 1877 en naar de reeds aangehaalde rivierbewaking in ons land in 1794.

Wenscht men eene geheele rivier te verdedigen en stelt men zich voor hierin te slagen door eene opstelling aan de rivier, dan ontstaat

een cordon, van meerdere of mindere diepte en kracht, dat echter, tenzij de opstelling al zeer weinig uitgebreid is in verhouding tot de beschikbare sterkte, gedoemd is het lot van alle cordonopstellingen te deelen d. w. z. doorbroken te worden.

Wij zullen ons dan ook in dezen vorm van riviervedediging liever niet verdiepen, tot tijd en wijle, dat ons een voorbeeld bekend is, waarin zij slaagde 1).

Als scherm, als middel tot tijdwinst, derhalve slechts ijl bezet, kan een rivier uitteraard steeds nuttig zijn; bij hare verdediging behoort echter, als bij iedere verdediging een actief optreden, hetgeen wij reeds eerder bespraken.

Wij matigen ons niet aan in vorenstaande regelen iets nieuws te hebben gezegd, maar: „Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu.“ Wie in de laatste jaren oefeningen op de kaart e. d. meemaakte, heeft zich in passieve riviervededigingen herhaaldelijk kunnen vermeien; zulks wijst er wel op, dat in vele hoofden iets rondspookt.

De cavalerie heeft zich ten opzichte van rivieren, zelfs van onbewaakte, niet altijd ondernemend betoond, hetzij door gemis aan oefening of aan zelfvertrouwen.

Zoo lezen wij, betreffende de gebeurtenissen in 1870 bij Metz:

De Cavalerie-divisie, behoorende tot het Ie Duitsche leger, moest, ingevolge de aanwijzingen van het Grootte Hoofdkwartier, de Moezel beneden Metz overgaan. Dit werd intusschen door het Legercommando teruggebracht tot de opdracht, afdeelingen over de Moezel te brengen, waarop de Divisie gelastte patrouilles over te zetten.

Aangezien evenwel alle vaartuigen door den vijand waren weggehaald, ging slechts ééne patrouille bij Hauconcourt met de veerpont over en keerde terug zonder iets te hebben waargenomen 2).

Wij vinden echter in hetzelfde jaar ook vele voorbeelden van patrouilles, die de rivieren overzwommen (v. MECHOW over de Moezel bij Avry, eene patrouille over de Loire bij Chateaudun, 24 Nov. 1870 enz. enz.).

Nu is sinds 1870 op dit gebied, vooral in het buitenland, nog veel verbeterd, wordt de cavalerie der groote mogendheden geoefend in het overgaan van breede rivieren en is zij daarop ook uitgerust. Zoowel in Frankrijk als Duitschland beschikken de cavalerie-regimenten over booten 3); voorts bezigt men drijfszakken, lansenvlotten,

1) Zie ook CLAUSEWITZ (Mil. Klassiken) Vom Kriege, 7e Boek, 8e Hoofdstuk, punt 4; 6e Boek, 18e Hoofdstuk (blz. 402, 2e alinea!); voorts FRIEDRICH DER GROSZE (Mil. Klassiken) Grundsätze der Lagerkunst, 23e Artikel, alsmede v. SCHLICHTING, Taktische und Strategische Grundsätze, II, 2, D.

2) MOLTKE's Correspondenz 1870, I, n°. 149; C. v. WIDDERN, Das Gefecht an Flüssbergängen, I, blz. 36; id. die Kavalleriedivision der I Armee (blz. 207), v. PELET-NARBONNE, Kavalleriedienst im Kriege, I, blz. 170; Gener. Stafwerk enz.

3) Stalen booten op lichte brugwagens, zie o. a. Wetensch. Jaarbericht 1909, blz. 200. Het wordt tijd, dat onze voorwereldlijke Bertonbooten vervangen worden door meer up to date materieel.

kabels om geschut e. d. door rivieren te trekken, of tonnen om voertuigen te laten drijven enz.

Men kan er dan ook van verzekerd zijn, dat in oorlogstijd niet slechts enkele patrouilles, maar geheele cavaleriedivisiën met jagcrbataljons, wielrijders, mitrailleurs, geschut en telegraafpatrouilles, met eigen hulpmiddelen een overgang zullen scheppen, het overgangspunt vasthouden en vandaar hunne voelhøorns zullen uitsteken en allicht ook vernielingen van spoorbanen en kunstwerken zullen ondernemen.

Wat ondernemende cavalerie op dergelijk gebied presteeren kan, wordt ons op schitterende wijze getoond in den Amerikaanschen Successieoorlog.

Nemen wij bijv. het rapport van generaal SHERIDAN over zijn tocht (27 Febr.—28 Maart 1865) met 2 cavaleriedivisiën. Den eersten dag worden Cedar-Creek, Tumbling en Tom overschreden, den tweeden dag de Shenandoah en zoo gaat het verder.

Zeer interessant is ook de tocht van STUART (12 Juni 1862) en zijn overgang van de Chickahominy 1), in October die van de Potomac enz.

VII. OVER DEN INVLOED VAN RIVIEREN OP MARSCHEN.

De generaal DERRÉCAGAIX 2) wijst er op, dat marcheerende troepen onvermijdelijk vertraging ondervinden, wanneer zij een rivier moeten overtrekken, ook al zijn er talrijke overgangspunten.

Het 5de Pruisische Korps had op 18 September 1870, zonder treinen een geheelen dag noodig om de brug bij Villeneuve—Saint-Georges over de Seine te passeeren. Deze brug was 120 M. lang.

Op 16 Augustus 1870 moest het 12de Duitsche legerkorps den Moezel overgaan bij Pont-à-Mousson. De korps-commandant liet aantekenen, hoeveel tijd de verschillende onderdeelen voor hun overgang noodig hadden. Hieruit bleek:

1°. De 23ste infanterie-divisie, sterk 15 bataljons, 4 eskadrons, 24 vuurmonden en een detachement ziekendragers (13.189 voetgangers, 638 ruiters) ging over de pontonbrug in 2½ uur. Hieronder was nog eene vertraging begrepen, doordien een ponton water schepte en hersteld moest worden. (Colonnellenge 7200 M.)

2°. De cavalerie-divisie, sterk 16 eskadrons, en 6 vuurmonden (2287 man) ging over de steenen brug en besteedde hieraan 1½ uur.

3°. De korps-artillerie, bestaande uit 42 stukken en 9 munitiecolonnies ging in twee uur over laatstgenoemde brug.

4°. De 24ste divisie ging eerst in den middag over beide bruggen (13.199 voetgangers, 616 ruiters, 24 stukken geschut). De verdere treinen konden eerst laat in den avond overgaan.

De bruggen waren 140 M. lang. Men kan hieruit afleiden, dat een

1) THIVAL, Passages des cours d'eau; DENYSON, History of cavalry e. a.

2) La guerre moderne, II.

legerkorps, om op twee bruggen een rivier van die breedte te passeeren een dag noodig heeft. De overtocht was hier ten 7 vm. begonnen 1).

Teneinde nu de vertragingen zoo gering mogelijk te doen zijn, zal men verstandig doen zooveel mogelijk overgangspunten te bezigen en derhalve in verschillende colonnes op de rivier moeten aanrukken. Zijn er vaste overgangspunten, dan dient hierop bijtijds de hand te worden gelegd om vernieling te voorkomen; ook hier geldt derhalve het beginsel, dat de cavalerie verder vooruit moet, naarmate de kans op hindernissen te stooten grooter wordt.

Eene ruime toedeeling van pontonmateriaal verdient in een waterrijk land aanbeveling. Onze divisien, elk in staat één brug van ± 40 M. te slaan, zijn zeker niet overdadig bedeed 2).

Eene Duitsche divisie kan eveneens ± 40 M. brug slaan, doch bovendien laat de korpsbruggetrein een brugslag van 120 à 130 M. toe.

Wanneer er kans bestaat, dat de overtocht betwist zal worden, is het meer dan ooit wenschelijk in meer dan eene colonne op de rivier aan te marcheeren. Er bestaat dan zooveel te meer kans op een of ander punt te slagen, terwijl de troepen ook gemakkelijker de benoedigde ontwikkelingsruimte verkrijgen. Men dient echter toe te zien, dat er een eng verband tusschen de colonnes blijft bestaan, wil men herhalingen van de Katzbach-affaire voorkomen.

Bij den opmarsch van v. GOEBEN tegen Kissingen (1866) marcheerden twee detachementen op de flanken der divisie. Rechts ging een bataljon met een eskadron op Euerdorf, links twee bataljons met een half eskadron op Friedrichshall. De bedoeling was niet zoozeer alleen flankbeveiliging voor de hoofdmacht, doch ook een optreden ter ontlasting van deze, wanneer een overgangspunt gewonnen zou zijn. Stuit een dergelijke nevencolonne op overmachtige krachten, zoo moet zij zich beijveren deze vast te houden; zoo deed het linker detachement voor Friedrichshall. Kan de nevencolonne daarentegen gemakkelijk passeeren, zoo moet zij aanstonds optreden ten gunste van eene oeververwisseling der hoofdmacht.

Het rechter detachement verzuimde zulks, was echter ook te zwak om dan tevens de brug te blijven vasthouden en de verbinding met Hammelburg te onderhouden, zooals zijn opdracht luidde.

VIII. DE RIVIER ALS AAN- EN AFVOERWEG.

De rivieren kunnen voor de verpleging, den aanvoer van munitie en materieel, den afvoer van gewonden enz. belangrijke diensten bewijzen.

In 1807 werden groote transporten vervoerd langs de Spree, de Oder,

1) PIERRON, Méthodes de guerre; v. D. GOLTZ, Die Operationen der II. Armees.

2) Zie Orgaan Krijgswetenschap 1905-06, aflevering 8. Het hoofdkwartier van het veldleger kan bovendien ± 80 M. brug doen slaan en c. q. over de varende trein beschikken (380 M.). Verder kan men noodmaterieel bezigen.

de Wartha, de Netze, de Weichsel, de Bug en de Narew. Vooral het vervoer voorbij Grandenz, dat in 's vijands handen was, mag merkwaardig worden genoemd.

In den Egyptischen veldtocht bezigde BONAPARTE de Nijl tot vervoer van zijn voorraden en materieel.

In ons waterrijk land zullen ook wij ongetwijfeld de rivieren en kanalen in dien geest kunnen aanwenden 1).

En hiermede zijn wij aan het einde van onze taak gekomen. Waar de stof overweldigend groot is, moesten wij ons zeer beperken; wij hopen echter, dat de duidelijkheid van het betoog hier onder niet heeft geleden.

Moge men zich aangetrokken gevoelen de aangehaalde voorbeelden in extenso te bestudeeren; de meesten zijn het zeker waard.

En moge men vooral beseffen, dat ons leger van de aanwezigheid der rivieren zeer veel profijt zal kunnen trekken, mits slechts omtrent het „hoe” geen twijfel bestaat.

1) Zie ook Voorschrift Etappendienst.

Kan onze Infanterie marcheeren?

Meermalen is de bewering geuit, dat de Nederlandsche infanterist door velerlei oorzaken (veelvuldig gebruik van rijwielen, korte oefeningstijd, gebrek aan uithoudingsvermogen) in marschvaardigheid de mindere zou zijn van de infanterie der ons omringende groote mogendheden. Hoewel de laatste jaren veel voorbeelden te zien hebben gegeven van mooie marschprestaties onzer infanterie en de ernstige kwaal van het „achterblijven” aan het verdwijnen is, achten wij het toch niet ondienstig een kort verslag te geven van een tweetal onlangs plaats gehad hebbende langere marschen, teneinde hun, die nog twijfelen mochten aan de loopcapaciteiten onzer jonge miliciens een bewijs te meer te geven van wat na korte oefening door onze infanterie gepresteerd kan worden.

We teekenen hierbij aan, dat de belangrijke prestatie, die in het volgende medegedeeld zal worden, niet mogelijk gemaakt werd door langdurige, systematische training of door het gevolgd hebben van een bepaald systeem van loopen, maar hoofdzakelijk berustte op de wilskracht van degenen, die de bedoelde marschen medemaakten.

Hoewel toch natuurlijk eene gymnastische ontwikkeling der been- en borstspieren en eene degelijke training veel gewicht in de schaal leggen, zijn wij overtuigd, dat — bij onzen korten oefentijd — het afleggen van inspannende marschen in de eerste plaats eene kwestie van moreel is.

Het voornaamste deel der opleiding moet bestaan in het versterken, c. q. scheppen, van moreel, van wilskracht. Eerst dan, wanneer onze miliciens geleerd hebben zich — zooveel dat in hun vermogen is — te geven aan hun militaire taak, eerst dan, wanneer zij, hetgeen van hen gevraagd moet worden, met volle toewijding en dus gaarne doen, beginnen zij bruikbaar te worden voor hunne oorlogstaak.

2-I-4 R. I. had de opdracht ontvangen eene proef met soeptabletten te doen. In hoofdzaak moest daarbij nagegaan worden of het bestaande noodration aangevuld door een ration soeptabletten een voldoende maaltijd voor 24 uur opleverde. Deze proef moest na korten tijd herhaald worden.

Daar wel zonder meer kon worden aangenomen, dat onze goed doorvoede infanterie bij de gewone diensten zonder bezwaar eens een dag op rantsoen zou kunnen worden gesteld, werd, teneinde de proef zoo goed mogelijk te doen slagen, besloten aan de proef eenige inspannende diensten te verbinden, gepaard aan enkele ontberingen op het gebied van logies, teneinde de troep althans eenigszins in den toestand te bren-

gen, waarin zij verkeerden zal, als in werkelijkheid elke andere verpleging dan die met het noodration onmogelijk is geworden.

Den 25sten Juni werd te 7 v.m. uit de Morschoortkazerne te Leiden afgemarcheerd. De compagnie was door toevoeging van ongeveer 30 man (de beste loopers) van 3-I op eene sterkte van ruim 100 man gebracht. Van de compagnie zelve gingen alle miliciens mede, voorzover niet in de ziekenzaal verpleegd (een viertal), dus ook de fysiek zwakkeren en de slechte loopers. Slechts één man, die de helft van zijn diensttijd te bed had doorgebracht wegens voetdefecten, besloot de C. C.^t achter te laten. Tien minuten voor het uur van appél verscheen deze man echter bij den C. C.^t en verzocht dringend ook mee te mogen, hij zou wel zorgen niet achter te blijven. De C. C.^t meende een dergelijk verzoek niet te mogen weigeren.

De compagnie, gekleed in veldtenuë zonder rol, marcheerde langs den Hoogen Rijndijk naar de Rembrandtsmolen, waar de eigenlijke oefening voor dien dag begon.

Er werd aangenomen, dat de compagnie in het lichaam van de voorhoede van een grootere troepenmacht (door vlaggen gemarkeerd) marcheerde. Bij De Loete (Hazerswoude) kreeg de compagnie de opdracht als linkerflankdekking langs de Westelijke Gouwekade op te treden.

Daar het bataljon infanterie uit Gouda (II-15 R. I.) als tegenpartij optrad en een samentreffen nabij Waddingveen in de bedoeling lag, werd, om deze tegenpartij niet te lang op den vijand te doen wachten, aanvankelijk in eenigszins snel tempo en zonder uurhalten gemarcheerd.

Door eene zeer verspreide opstelling van het Goudsche bataljon, waardoor op den marschweg geen groote tegenstand ondervonden werd, verliep de oefening zeer vlug en kon reeds tegen 12 uur de groote rust nabij de Waddingxveensche Draaibrug worden gehouden.

Na afloop werd naar Gouda gemarcheerd, waar op eenige ledige kamers voor ieder man een stroozak gereed lag en waar ook het middagmaal genuttigd werd.

Daar het 's nachts vrij koud was en geen dekens verstrekt konden worden, terwijl de overjassen achtergelaten waren, sliepen vele manschappen dien nacht weinig; toch stond het detachement den volgenden morgen te 6 v.m. weer frisch en wel voor den afmarsch gereed.

Dien dag werd langs IJssel en Rijn onder herhaalde flinke regenbuien naar Utrecht gemarcheerd, welke stad tegen 3 n.m. luid zingende bereikt werd. De ongeveer een uur lange marsch door de stad naar de kazerne van het Regiment Genietroepen werd in zeer goede houding afgelegd.

In de Geniekazerne kon de troep zich door uitstekend logies en een overvloedig middagmaal weer van de vermoeienissen van den marsch van ± 38 K.M. herstellen.

Den volgenden dag moest de proef met het noodration plaats hebben, zoodat het ontbijt uit slechts 3 beschuiten bestond. Om 7 v.m. werd de Geniekazerne verlaten; na eerst wederom de geheele stad in de

houding doorgemarcheerd te hebben, begon aan de Westgrens van Utrecht eene oefening tegen 1 C. W.

De compagnie trad aanvankelijk als marcheerende, daarna als stilstaande flankdekking op. Vooral na het doorschrijden van Vleuten moest druk gepatrouilleerd en getirailleerd worden. Vermoeienis was weinig merkbaar, wel deed langzamerhand de honger zich gevoelen en in de groote rust, die nabij Station Harmelen gehouden werd, werden de reesteerende beschuitten en een deel van het gehaktration dan ook ver-slonden.

Na de rust werd doorgemarcheerd naar Woerden, waar door de vriendelijkheid van het Hoofd der Centrale Magazijnen van Militaire Kleeding en Uitrusting goed noodlogies in die magazijnen verkregen kon worden. Daar kookte ook ieder man in zijn eigen keteltje zijn eigen soep. Doordat een ruim getal dekens beschikbaar gesteld werd, behoefde geen stroo gefourageerd te worden en kon op den grond van verschillende magazijnkamers eene goede ligging gevonden worden.

Op 28 Mei werd langs den Rijn naar Leiden teruggemarcheerd, waar de troep te \pm 4 n.m. in opgeruimde stemming en volmaakt gevechtswaardig aankwam.

In $3\frac{1}{2}$ dag (81 uur) was 130 K.M. afgelegd, er waren geen achterblijvers, den volgenden morgen had de compagnie een blanco ziekenrapport.

Den 22sten Juni rukte de compagnie, samengesteld als de vorige maal, dus wederom met medeneming van alle miliciens, opnieuw uit, thans echter in volledig veldtenue. Een kwartier buiten het garnizoen moest een man, die reeds lang onder geneeskundige behandeling was, teruggezonden worden, daar hij eene ernstige verzwering aan een der voeten bleek te hebben.

Dien dag werd langs den grooten straatweg onder bijna voortdurenden regen naar Haarlem gemarcheerd, waar het detachement in de infanteriekazerne middagmaal en logies vond.

Den volgenden morgen werd de marsch vroegtijdig (6³⁰ v.m.) voortgezet en werd langs den straatweg Amsterdam bereikt.

Tot tweemaal toe deden heftige slagbuien het detachement een geducht nat pak oploopen; aan de grens van de hoofdstad gekomen had de Junizon allen en alles echter weer doen opdrogen.

Het meer dan een uur in de houding over de Amsterdamsche keien marcheeren vroeg eene buitengewone inspanning van het detachement; vooral de voeten kregen het toen leelijk te kwaad.

In de Oranje-Nassaukazerne was voor behoorlijk logies en een goede maaltijd gezorgd en maar weinigen bleven rusten toen om één uur 's middags appèl geslagen werd voor een bezoek aan Artis, gratis door den Directeur van het Genootschap N. A. M. toegestaan.

De detachementscommandant was aanvankelijk van plan geweest denzelfden avond laat af te marcheeren, ten einde door eenen snellen

nachtmarsch de heide bij Laren, waar gebivakkeerd zou worden, te bereiken. Daar het weer echter steeds slechter werd, besloot hij den afmarsch tot den volgenden morgen uit te stellen.

Den 24sten Juni te 6 v.m. werd uit Amsterdam afgemarcheerd en reeds te 11 v.m. was men op de Laarderheide, na wederom niet dan straatwegen beloopen te hebben.

Op de plaats, waar gewoonlijk het kamp van Laren verrijst, maar waar thans groote stilte heerschte en geen witte tent te zien was, werd bivak betrokken in een kleine, half open, houten cantinentent, waar volop stroo neergelegd was. Daar het detachement in verband met de ruimte mannetje aan mannetje moest slapen had men minder gebrek aan warmte dan aan frissche lucht.

Deze dag werd tevens gebruikt voor de proef met noodrations, zoodat vóór den afmarsch alleen enkele beschuiten genuttigd waren; daar vrij vroeg koffie kon worden gedronken (met beschuiten en gehakt) was van honger echter geen sprake.

Nadat 's middags het geheele detachement bijna twee uur lang met bloote voeten in de heide had gelegen, om deze loopinstrumenten de hoog noodige verademing te geven, werkten allen mede tot de bereiding van de noodsoep, thans in een veevoederketel.

De 23ste Juni was een bij uitstek zware dag. Te 6³⁰ v.m. stond het detachement marschvaardig en werd de oefening onmiddellijk begonnen. Het detachement zou optreden als partijgangerskorps, trachten de Loosdrechtsche plassen te overschrijden, om daarna iets te ondernemen tegen den spoorwég Amsterdam—Utrecht. De 1e C. W. zou den marschweg van het detachement trachten vast te stellen, om vervolgens het door de plassen gevolgde accès af te sluiten en aldus den spoorweg te beveiligen.

Niettegenstaande de volledige bepakking werd vlot gemarcheerd en de in heide en bosch uitgezonden patrouilles bleven nergens achter.

Door het detachement al spoedig in drieën te splitsen werd de tegenpartij omtrent de marschroute misleid en gelukte het aan het grootste deel van het partijgangerskorps de Vecht te bereiken. Een aanzienlijk deel van het detachement, eenen omweg over Vreeland makende, werd in ernstig gevecht gewikkeld en moest over eenen grooten afstand kruipend of met sprongen vooruitgaan, terwijl de Vecht ten slotte roeiende overgestoken werd.

Te 12 middag was alles vereenigd in de kazerne te Nieuwersluis, waar de cantine voor het detachement opengesteld was en waar door de goede zorgen van Ct. 1 C. W. een buitengewoon goede middag-maaltijd verstrekt werd.

Te ruim 3 n.m. stond het detachement buiten de kazerne marschvaardig in afwachting van het bootje van Utrecht, dat het brood voor den volgenden dag mede zou brengen. Toen dit ontvangen en opgeborgen was, werd te 3⁴⁵ n.m. de marsch hervat.

Er werd thans vlot doorgemarcheerd en precies om 8 uur rukte

men het magazijn te Woerden binnen, waar wederom noodkwartier betrokken zou worden.

Er was dien dag gemiddeld 42 K.M. (door sommige patrouilles meer) in volledige veldtenu afgelegd, gedeeltelijk langs minder goede wegen en in den voormiddag flink oefenende.

Dat de vermoeidheid niet groot was bleek uit den algemeenen wensch der deelnemers in Woerden nog een uurtje de stad in te mogen, wat toegestaan werd.

Den 26sten Juni werd naar Leiden teruggemarcheerd. De temperatuur, tot nog toe enigszins frisch, was dien dag aanmerkelijk hooger, wat bij enkele manschappen merkbaar was door thans optredende vermoeidheid. Doordat de officieren gedurende eenigen tijd ransels en geweren dezer manschappen droegen, konden zij den marsch echter zonder eenig bezwaar volgen.

Te 4 n.m. kwam het detachement, door de regimentsmuziek ingehaald, in flinke houding en slagvaardigen toestand de kazerne binnen.

In 4^{1/2} dag (105 uur) was 162 K.M. afgelegd, er waren geen achterblijvers, den volgenden morgen had de compagnie een blanco ziekenrapport.

Een aanzienlijk deel van het succès der beide marschen is te danken geweest aan de aanhoudende zorg voor de voeten.

Twee onderofficieren en een milicien van het detachement waren van een ruimen voorraad verband, pleister, talkpoeder enzoovoorts voorzien, wisten dezen voorraad nuttig aan te wenden (ten deele in dienst geleerd) en waren onvermoeid met hunne medische taak bezig. Bij groote rusten, vaak ook bij uurhalten, en onmiddellijk na aankomst in het nachtkwartier, werd ieder, die maar het minste te klagen had, dadelijk en doeltreffend geholpen. Bij den vijfdaagschen marsch konden deze onvermoeide helpers met voldoening constateeren, dat bij verschillende menschen de voeten na afloop van den marsch in beteren toestand verkeerden dan bij het verlaten van het garnizoen.

Nog zij vermeld, dat de officieren van het detachement alle ontberingen en alle vermoeienissen ten volle deelden, steeds in de soldatenmenage waren en steeds het kwartier van den troep deelden, ook in de kazernes, waar zij op onderofficierskamers sliepen.

Zomer-oefeningskampen,

DOOR

W. F. VELDHUYZEN,

Officier van gezondheid 2e Klasse.

Het groote aantal maagdarmcatarrhen, welke in meerdere of mindere mate, schier telkenjare de in zomerkampen vertoevende troepen teisteren, de aard dier aandoeningen, die vaak onder het beeld eener met hooge koortsen en ijlen gepaard gaande toxaemie met opvolgende duidelijk zichtbare vermagering en subjectief zwaktegevoel, verlopen, noodzaken ons krachtige maatregelen te nemen, ten einde zooveel mogelijk deze, vooral in warme zomers de oefeningen van den troep ernstig schadelijke ziekten te voorkomen.

Naast streng toezicht op de leveringen van voedingsmiddelen en op de in burgercantines en door zoetelaars te koop geboden eet- en drinkwaren; naast doelmatige bewaarplaatsen voor de voedingsmiddelen 1); naast verbod aan den troep om zich gedurende de rusten buiten het kamp te goed te doen aan onrijp fruit op hofsteden of aan drinkwater van niet gecontroleerden oorsprong (niet zelden wordt van de toestemming om de veldflesch op een boerderij te vullen, door den soldaat gebruik gemaakt om een voorraad onrijp fruit in te slaan); naast degelijk onderricht aan den troep betreffende de gevaren, die het gebruik van slecht bier, onrijp fruit, groote hoeveelheden koud pompwater, het zich blootstellen aan de nachtlucht bij onvoldoende kleeding, enz. enz. opleveren; zijn ons nog drie aangrijpingspunten tot bestrijding dier ziekten gegeven, wier nauw onderling verband nogmaals in het licht gesteld moge worden.

Ik meen de kampkeukens, de latrines en de vliegen.

Reinheid van de keukens, van het personeel en materieel is het eenigste vereischte. Om die te verkrijgen is aan den eenen kant zorgvuldige instructie van het personeel en streng toezicht op hunne handelingen noodzakelijk; aan den anderen kant echter moet het hun mogelijk gemaakt worden in hygiënischen zin rein te zijn, ja zelfs het moet hun gemakkelijk gemaakt worden.

Wie veelvuldig kampementen betrokken heeft, zal vaak waargenomen

1) Het komt mij voor, dat het genie-detachement van het voorkamp een nuttig werk zou verrichten met het graven en bouwen van een kampijskelder, althans in legerplaatsen waar meerdere Regimenten zullen kampeeren.

hebben, dat in de omgeving der in gebruik zijnde keuken de „gloeiende bloeiende hei” een ander aspect heeft aangenomen. De hei is vertrappt, de grond op vele plaatsen omgewoeld, hier en daar vertoonen zich plassen of moddervlakten, terwijl resten van toebereid voedsel, door etenhalers gemorst of door soldaten die hun eetketel kwamen wasschen daar neergeworpen, niet zeldzaam zijn. De plassen en modderplekken hebben hun ontstaan te danken aan gebruikswater. Het water zakt weg in den grond, doch de in het water gesuspendeerde voedselbestanddeelen blijven in de oppervlakkige lagen hangen en bieden daar een geschikte bodem voor microben en schimmels. De voedselresten gaan in rotting en gisting over en trekken de vliegen tot zich.

De veelvuldig langs de keukens loopende manschappen, de paarden van bereden officieren en ordonnansen en de wind doen de oppervlakkige lagen verstuiven en bestrooien het ten gebruike gereedstaande voedsel en het keukengereedschap.

Een eerste vereischte schijnt mij dan ook toe afbakening van het keukenterrein, d. w. z. van een stuk grond van zoo mogelijk ± 25 bij 30 M., op het midden van de achterste helft waarvan de keuken gebouwd wordt. Hierdoor kan verkregen worden dat een ieder, die niet in de keuken behoort te komen, op behoorlijken afstand gehouden wordt. In de keukens behooren te komen: de officieren van den dag, de menagemeester, de kok en zijn bijkoks, de etenhalers voor het bataljon en de vóór- of neters. Voor hen kan een pad van voldoende breedte aangegeven worden. Ter afbakening van het keukenterrein gebruike men piket-palen van rond hout met daar tusschen gespannen ijzerdraad.

In de tweede plaats dienen maatregelen tot afvoer van het gebruikte water genomen te worden. Daartoe grave men op enkele meters ter zijde en achter de keuken, van de overheerschende windrichting af, een kuil van $\pm \frac{1}{2}$ M. diepte bij ± 1 M². bodemoppervlak. De bodem wordt belegd met een laag grint of veldsteenen, waarover een laag stroo of twijgen gespreid wordt. Een goot met voldoende verval voert naar een ter zijde gelegen grootere en diepere kuil, welke tot vergaarbak van het gebruikswater dient en waarheen ook het spoelwater der pomp geleid wordt. In de eerstgenoemde groeve wordt het gebruikte water van de keukens, het water, waarmede de veevoederpotten, het keukengerei, de gamellen eetketels gereinigd en omgespoeld zijn, gestort. Voedselresten worden door het stroo tegengehouden, het vet zet zich langs de halmen en twijgen af. Dagelijks of om de paar dagen, afhankelijk van het gebruik, de temperatuur enz., wordt het stroo of rijs door nieuw vervangen, het oude begraven (beter verbrand). Het aldus ruw gefiltreerde, d. w. z. van zijn het meest voor rotting en gisting vatbare bestanddeelen ontdane water, vloeit naar de vergaarbak af, waar het in den grond wegzakt. Waar dit, bij voldoende bodemoppervlak, in vasten heigrond niet vlug genoeg geschiedt, kunnen in heete zomers maatregelen ter desinfectie van het stagneerende water noodig zijn. Ter voorkoming van besmetting van de pompputten, wier metsel-

werk niet steeds van betrouwbare dichtheid is, doet men goed de ver-gaarbakken op 5 à 6 Meter afstand van de pomp aan te leggen 1).

Als tweede bron van bodemverontreiniging hebben wij het wasschen der eetketels leeren kennen. In theorie geschiedt dit wasschen aldus: De soldaat is gehouden het in de eetketel overgebleven eten in de spoelington te storten en daarna zijn ketel in het in een kuip ver-strekte heete water schoon te spoelen. In werkelijkheid gaat een aan-tal manschappen eerst naar de spoelington; sommigen hebben naar hunne meening zoo weinig overgelaten, dat het niet de moeite waard geacht wordt dit eerst te verwijderen, zoodat de eetketel terstond in de kuip geduwd wordt, weer anderen ledigen hun eetketel naast de kuip op den grond. Immers wie het eerst komt heeft het schoonste en het warmste water. Vandaar gemeenlijk een groot gedrang om het eerst bij de kuip te zijn. Eenigen spoelen hun eetketel in de kuip, velen zijn blij als zij een eetketel vol water uit de kuip kunnen scheppen eer zij weggedrongen worden; zij gaan dan een paar passen zijwaarts, roeren eens flink in de ketel en gieten het leeg, hetzij in de kuip, hetzij op den grond. Daarna wordt de eetketel met veel gemors van water onder de pomp nagespoeld. Het aanvankelijk warme water in de kuip is weldra een koude vette soep geworden, zoodat de laatstkomenden er veelal de voorkeur aan geven met behulp van heidekruid, van zand en pompwater hun eetketel te reinigen. Het resultaat van dit alles is, dat het meerendeel der ketels in werkelijkheid niet gereinigd wordt, doch een min of meer groote hoeveelheid aan bederf, rotting en gisting onderhevige bestanddeelen blijft bevatten, voornamelijk in de hoeken tusschen bodem en wanden en in den zijnaad. Vervolgens wordt de ketel in de broedstroof der tent geplaatst tot een volgenden maaltijd.

Niet alleen dus is de gebruikelijke wijze van het wasschen der eet-ketels een bron van bodemverontreiniging nabij de keukens, doch bovendien levert zij gevaar voor het ontstaan van maagdarmpjeskten door bederf van achtergebleven voedselresten.

Het komt mij voor dat het reinigen der eetketels in zomeroefenings-kampen in de keuken behoort plaats te hebben door een daartoe per compagnie aangewezen corvée onder toezicht van den menagemeester. Ik stel mij voor, dat dit aldus zou kunnen geschieden:

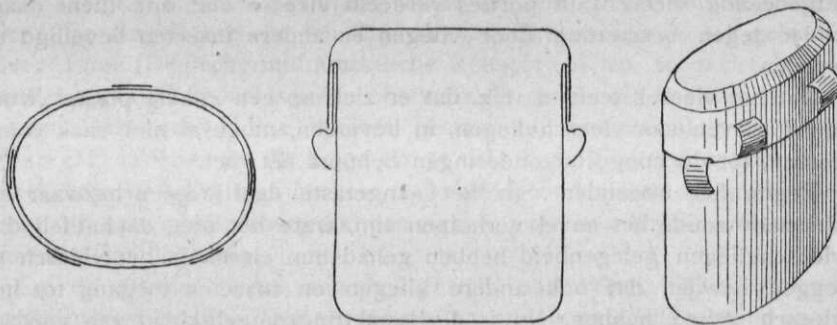
De eetketels, deksels, vorken en lepels worden tentsgewijze geregen aan een tot een ring gebogen ijzerdraad van 1 à 1½ M. lengte en compagnies-

1) Meer samenwerking ten deze tusschen de Intendance en den Mil. Geneesk. Dienst is gewenscht. Terwijl b. v. het rapport omtrent het wateronderzoek in de legerplaats bij Millingen in zijne conclusiën adviseerde maatregelen te nemen, opdat het speelwater der pompen eerst op minstens 4 M. afstand van de pompput in den bodem zou kunnen wegzakken, deed de Intendance op nog geen 2 M. afstand van de pomp de zeer onhygiënisch ingerichte drinkwaterbakken met tapkranen plaatsen. Den eersten dag, dat het kamp betrokken was, spoelde een soldaat zijn eetketel in één dier waterreservoirs om, den dag van mijn vertrek uit het kamp zag ik een onbeheerd waschblikje in den-zelfden bak staan.

gewijze naar de keuken gebracht door drie man, welke beginnen met de eetketels in de spoelington 1) te ledigen, met behulp van een houten spatel. Inmiddels wordt een groote veevoederpot met heet water, waaronder een zacht vuur brandt, gereed gehouden. Door één man (bijkok) worden de nog vereenigde ketels uit eenzelfde tent afkomstig in dezen pot ondergedompeld en daar één voor één met een katoenen kwast omgespoeld. Met boven een kuip uitstroomend heet water uit een tweede pot worden zij daarna door een ander nagespoeld, waarbij deze zich eveneens van een kwast bedient. In $\pm 1\frac{1}{2}$ uur tijds kunnen op deze wijze de ± 600 eetketels van één bataljon schoon gemaakt worden.

Bij het terugbezorgen der eetketels herkent men de Compagnie aan haar letter, de tent aan een ingevijld Romeinsch cijfer in een plat geslagen deel van het ijzerdraad.

Wil deze reiniging goed en snel kunnen geschieden dan is wijziging van de vorm der eetketels noodig in dien zin, dat bij het omspoelen met de kwast de wanden overal geraakt worden, d. w. z. dat de bij het tegenwoordig model bestaande rechte hoeken tusschen zijwanden en bodem en de steeds roestende naden vervallen. Dit is te bereiken door de eetketels uit daarvoor geschikt metaal (aluminium) te ponsen. (Zie onderstaande teekening.)

Toelichting:

Eetketel van gepont metaal, met afgeronde hoeken;
ketel en deksel elk uit één stuk zonder soldeersel;
daarbij te verstrekken een stuk stevig ijzerdraad om ketel of deksel op te kunnen hangen;
de ketel heeft twee, het deksel drie ooren.

Ik wees reeds op het gevaar van bestuiving en besmetting door vliegen van het ter uitreiking gereed staande voedsel. Deze verontreiniging wordt mogelijk gemaakt, doordien de het eerst in de gamellen overgebrachte spijzen en vleeschporties geruimen tijd blijven staan, vóór de gamellen afgehaald worden. De gamellen zijn zoo geconstrueerd,

1) Met een enkel woord moge er aan herinnerd worden, dat de spoelington waterdicht moet zijn en met een deksel afgesloten moet worden. Platte, wijde, open bakken van ijzer of hout, zooals ik wel zag gebruiken, zijn daartoe ongeschikt.

dat het deksel tevens dient om met porties vleesch belegd te worden. Deze laatste worden niet afgesloten, terwijl door vervorming en verwisseling de deksels vaak niet sluiten. Voorziening in dit euvel, door wijziging der modellen is gewenscht.

Onder het keukenafdak behoort, behalve voor de fornuizen en de aanrechtbanken, plaats te zijn voor een waschinrichting, welke zou kunnen bestaan uit een ton met tapkraan en een waschblikje op schragen geplaatst, voorzien van een borstelje, zeep en handdoeken. Het wassen der handen onder de pomp is praktisch ondoenlijk. Eerst wanneer aan het keukenpersoneel de gelegenheid gegeven is, zich veelvuldig de handen te wasschen, heeft men het recht nalatigheid ten deze te straffen en gestreng.

Het is noodzakelijk dat één der zijaanrechtbanken van de keuken met een kap, bestaande uit latwerk met daartusschen gespannen vliegengaas overdekt kan worden, welke kap uit een boven-, voor- en zijvlak bestaande, samenklapbaar aan den zijwand van de keuken bevestigd kan worden, zoodanig dat de drie overige wanden der daaronder afgesloten ruimte gevormd worden door de aanrechtbank (onder), den keukenzijwand en den keukenachterwand. Te bewaren voedsel, het uitgebeende vleesch, in porties verdeeld vleesch enz. enz. dient daaronder tegen besmetting door vliegen en andere insecten beveiligd te worden.

Dat het vleesch leeft, d. w. z. dat er zich op een enkele plaats „wormen”, larven van vleeschvliegen, in bevinden, moge al niet vaak voorkomen, tot de hooge uitzonderingen behoort het niet.

Tegen het uitsnijden van het aangetaste deel is geen bezwaar en hiermede zoude het euvel verholpen zijn, ware het niet, dat het feit, dat vleeschvliegen gelegenheid hebben gehad hun eieren in het vleesch te leggen bewijst, dat ook andere vliegen en insecten toegang tot het vleesch gehad hebben. Nu is de besmettingsmogelijkheid van voedsel door vliegen, speciaal voor de bacillaire dysenterie proefondervindelijk aangetoond, d. w. z. het is bewezen, dat vliegen, die met de uitwerpselen van een lijder aan bacillaire dysenterie in aanraking zijn geweest, dysenteriebacillen aan hunne pooten medevoeren kunnen. De waarschijnlijkheid grenst aan zekerheid, dat dit ook voor andere ziekte veroorzakende microben geldt.

Een energieke strijd tegen de vliegen in één der armenwijken van Napels ging gepaard met een duidelijke vermindering der zuigelingensterfte, terwijl in andere wijken, waar de strijd tegen de vliegen niet aangebonden was, de zuigelingensterfte constant bleef (maagdarmcarrhen).

Trachten wij dus aan den éenen kant de spijsen tegen bezoek van vliegen e. d. te beveiligen, aan den anderen kant moeten wij de vermenigvuldiging der vliegen trachten tegen te gaan en de bron, waaruit zij het infectieuze materiaal meeslepen, verstoppen.

Dit voert ons naar de:

Latrines. Het thans gevolgde latrinemodel heeft velerlei nadeelen, waarvan het voornaamste is, dat een belangrijk aantal soldaten en onderofficieren er geen gebruik van maken, wijl zij er den voorkeur aan geven in de vrije natuur te hurken, d. w. z. de omgeving van het kamp en vooral ook het terrein in de nabijheid der latrines te verontreinigen met uitwerpselen, waarop men geen vat meer heeft. Het drastische middel dat de Japanners in Mandsjoerije aanwendden en dat hierin bestond, dat zij den mandsjoe, welke zijn gevoeg niet op de daarvoor bestemde plaatsen gedaan had, dwongen het op te nemen en naar de bestemde plaats te dragen, heeft bij ons nog geen toepassing gevonden. Deze extralatrinaire depots zijn evenwel even zoovele broedplaatsen van mestkevers en -vliegen, welke later het voedsel kunnen gaan bezoeken, gezwegen van de gevaren bij het heerschen van besmettelijke darmziekten (buiktyphus, dysenterie, cholera).

De andere nadeelen dier latrines zijn: 1°. de mogelijkheid van contactinfectie door bevuiling van de balken; 2°. het blijven aanhangen van faeces aan den voorwand van de groeve, welke niet met zand bedekt kunnen worden; 3°. het verontreinigen van den bodem vóór de groeve met urine. Om die redenen schijnt het mij toe, dat het tegenwoordig gebruikelijke balkmodel verlaten moet worden, en het volgens SCHIAU door de Engelschen in den Zuid-West-Afrikaanschen oorlog gebruikt, door LION (Deutsche militärärztliche Zeitschr. H. 20, 1909) beschreven model gevolgd moet worden, hetwelk de genoemde bezwaren ondervangt. Deze eenvoudige latrines bestaan uit een aantal evenwijdige, \pm 40 cM. breede, 1,5 M. lange en 75 cM. diepe groeven, waarover de manschappen schrijlings hurken. In lossen grond zullen de lange zijden voor aftrappen met houtwerk voorzien moeten worden; in vasten heigrond is dit onnoodig.

Op de gewone wijze aan het gezicht onttrokken, zijn de groeven onderling gescheiden door de tot wallen opgehoopte uitgegraven aarde. Hierbij zoude dan aan de soldaten zelf opgedragen moeten worden, ieder voor zich, zijne faeces met een schop aarde te bedekken; ware het niet, dat het aan rechtmatigen twijfel onderhevig mag zijn, of de infanterist-soldaat in staat zou zijn, zonder toezicht van minstens een korporaal, de kat in zindelijkheid te evenaren.

Ook voor kantonnementen, waar b.v. een dertigtal soldaten in een schuur of in een leegstaand huis onder dak gebracht worden en waar het graven van latrines tot de onmiddellijk te verrichten (doch helaas veelvuldig verwaarloosde) noodzakelijke werkzaamheden behoort, zijn deze kuilen bij uitstek geschikt.

Ik ben overtuigd, dat door een strenger doorgevoerde voedingshygiëne en door strenger handhaving der algemeene kamporders in den bovenaangegeven zin, gepaard met nauwkeuriger regeling van de vuilverwijdering (maatregelen, welke geen noemenswaardige kosten met zich

brenge) belangrijke verbetering in den gezondheidstoestand der kampeerende troepen gebracht kan worden, hetgeen aan de toch reeds zoo kort durende oefeningen in grooter verband ten goede zal komen.

Ik ben echter evenzeer overtuigd, dat deze maatregelen slechts dan succes zullen hebben, wanneer de soldaat begrijpt, waar het om gaat, d. w. z. wanneer de Compagnies-Commandant — zijnde de daartoe aangewezen persoon — vòòr het vertrek naar het kamp zijn mannen op populair begrijpelijke wijze over de hygiëne van het kampleven onderhoud heeft. Daarvoor is noodig, dat alle subalterne officieren in de kamphygiëne geheel thuis zijn, hetgeen niet het geval schijnt te zijn en, gelet op het gemis aan opleiding ten deze, ook niet verwacht kan worden.

De groote Europeesche Krijg

van het jaar 1914.

(Overzicht tot 23 Sept.).

De omstandigheden, waaronder ik hier over den Oorlog schrijf, voel ik als zeer eigenaardig, ja moeilijk. Niet alleen is voldoende contrôle op de berichten, die men nu eenmaal als basis voor zijn beschouwingen moet bezigen, zoo goed als uitgesloten, maar als men telkens pas over een maand aan het woord komt, wordt men ook steeds door de gebeurtenissen achterhaald. Daar nu in de korte spanne tijds, verlopen tusschen 20 Aug. j.l. en heden zóó ontzaggelijk veel is gebeurd, spreken de bezwaren, verbonden aan het houden van maandelijksche beschouwingen over operatiën, waarop zoo ten volle toepasselijk was de leuze: „activité, activité, vitesse” nog sterker.

D a g e l i j k s verdienen zij besproken te worden, alleen zóó kan men hen op den voet volgen, bijhouden. Enfin — dat is in een tijdschrift als dit nu eenmaal niet anders — wij zullen er van trachten te maken, wat er van te maken valt.

Bepalen wij ons dus tot een terugblik op de operatiën van 20 Aug. j.l. tot heden. Die periode is intusschen van de uiterste belangwekkenheid, gevuld als zij is met feiten, die eens wellicht tot de voornaamste van gansch den veldtocht zullen behooren; daarom is het een genot ook hier daarover te spreken.

In dit tijdvak toch kwamen de offensieve operaties der Duitschers door België naar Noord-Frankrijk en de groote hoofdstad in de lijn Parijs—Verdun tot staan, bereikten zij in de week tusschen 8 en 14 September hun hoogte- en hun keerpunt; tenminste het heeft daar veel van. Thans na een maand gedwongen zwijgens kan de pen weer worden opgevat met vermelding, dat de Deutsche legers in vollen aftocht zijn en door Generaal Joffres zegevierende colonnes krachtig worden nagezet.

Over dit belangrijke moment — ik noemde het misschien wat voorbarig het keerpunt in de operatiën — is héél wat te zeggen; eerst echter terug naar de gebeurtenissen van en onmiddellijk na 20 Aug. j.l., omdat wij daarmede moeten beginnen.

Bezetten de Russen op 19 Aug. Gumbinnen; op den 20sten Augustus namen de Duitschers bezit van Brussel. Dat de beteekenis van beide oorlogsfeiten niet gelijk staat, springt na een vergelijking van den

afstand, die beide oorlogvoerenden respectievelijk van Berlijn en Parijs scheidt, onmiddellijk naar voren.

Een achttal dagmarschen brengt de Duitschers van Brussel voor Parijs, terwijl de afstand Gumbinnen—Berlijn 600 K.M. bedraagt.

De bezetting van Brussel vormde reeds op zich zelve een ernstige bedreiging voor de Seine-stad, die van Gumbinnen was voor de stad aan de Spree van zoo goed als geen beteekenis en zulks te minder, omdat de sterk bevestigde Weichsel-linie Danzig—Graudenz—Thorn en daarachter de Oder den vijand van Berlijn scheidt en afgezien van een rij verouderde vestingen als Rijssel—Valenciennes—Maubeuge—Hirson—Givet—Mezières en daar weer achter in tweede linie La Fère—Laon—Rheims, de weg uit België naar Parijs zoo goed als open ligt.

Inderdaad is de rol, die wij hen in een later stadium der operatiën zullen zien spelen, nóg onbeteekenender dan men had kunnen denken.

Na de bezetting van Brussel stooft het leger van den invaller met verbluffende snelheid voorwaarts; elken tegenstand onder den voet loopend, werd de Fransche Noordergrens gepasseerd, alsof daar geen vestingen waren; alleen Maubeuge werd ingesloten, beschoten en spoedig daarop genomen.

Een week later vielen Namen en Longwy en was het Deutsche Noorderleger in een formidabele linkszwenking met Verdun als spil gekomen in de lijn Mezières—Hirson—Kamerijk, terwijl op den buitenvleugel een groote massa zelfstandige cavalerie — 3 divisies — langs Rijssel Frankrijk binnenstroomde.

Toen was het 28 Augustus. Kort daarop werd het Engelsche leger, dat op den linkervleugel de terugwijkende beweging van het Fransche leger volgde, door de vooral op de Engelschen verbitterde Duitschers bij St. Quentin verslagen en bereikten, neen overschreden zij de laatste vestinglinie voor Parijs: La Fère, Laon en Rheims; meer naar het Noord-Westen werd bij Péronne de Somme overschreden; dat was omstreeks den 29sten Augustus. In den rug der Duitschers hielden nog eenige vestingen en forten stand, zoo de vesting Maubeuge, de forten van Ayvelles bij Mezières en die van Givet, kort daarop zijn zij gevallen (31 Aug. en 1 Sept.), hun weerstand was alleen van beteekenis in zooverre zij eenige troepen van den invaller bonden, hun voorwaartsche beweging kwam er in dit wegenrijke gebied geen oogenblik tot stand; ook was er geen kwestie van, dat zij hun verbindingsliniën konden bedreigen.

Daartoe werden ook uit het inmiddels aan het Zuiden afgesloten Antwerpen voortdurend ernstige pogingen gewaagd. Reeds op den 24sten Augustus beproefden de Belgen een uitval en bereikten zij Vilvoorde nabij Brussel. Onmiddellijk daarop werden zij echter met groote verliezen binnen de fortenkring teruggejaagd en werd de stad tot tweemaal toe door een bommenwerpende Zeppelin in opschudding gebracht.

Om de hiervoor genoemde operatiën groepeerde zich een kring van nevenkrijgsverrichtingen. Een der voornaamste was die op 21 Aug., toen de Duitschers het Fransche Oosterleger zoowel in Lotharingen als in den Elzas (Vogezen) terugvloegen. Daarbij werd Lunéville en het fort Manonvillers genomen en opgerukt tot kort voor Nancy, de bevestigde Mont-Donon weder aan den vijand ontworpen en de Boven-Elzas van Franschen gezuiverd; daarop schoven de Duitschers hun linkervleugel tot aan Epinal vooruit. Aan de Vogezen-passen bepaalden zij er zich toe deze, na den vijand uit den Beneden-Elzas voor Mühlheim, Colmar en Altkirch te hebben verdreven, af te sluiten.

Heel in Azië kreeg Duitschland op den 23sten Augustus door de oorlogsverklaring van Japan nog een nieuwen vijand; het onmiddellijke gevolg daarvan was de blokkade van zijn kolonie Kiautsjou. Gemakkelijk valt daarin de hand van Engeland, dat daarmede op onverantwoordelijke wijze het gele gevaar nader tot Europa bracht, te herkennen.

Op den loop der operatiën had deze gebeurtenissen slechts in zooverre invloed, dat de enkele kruisers, die Duitschland in het verre Oosten had gestationeerd, binnen de haven der kolonie een schuilplaats moesten zoeken en zodoende aan zijn Marine ontvielen; hetzelfde was het geval met de Deutsche hulpkruiser „Wilhelm der Grosse”, die 27 Aug. en drie effectieve kleine kruisers, welke kort daarop ter hoogte van Helgoland door een torpedoaanval van het daar wachthoudend Engelsche eskader in den grond werden geboord.

Inmiddels zaten ook de Russen op het Oostelijke Operatie-tooneel niet stil. Na de reeds genoemde gevechten bij Eydtkühen, Stallupöne en Gumbinnen drongen zij door naar Tilsit, Nordenberg, Bisschopburg, Sensburg in Oost-Pruisen, sloten de groote Oostzeeversterking Königsberg in, bezetten alle overgangen over de rivier Angerapp, zoo o. a. Goldapp en Allenstein, terwijl ook meer Zuidelijk naar de streek der Masurische Meren werd opgerukt en de steden Ortelsburg, Willenburg en Neidenburg werden bedreigd. Daarmede bevond zich dus het gansche Oostelijke deel van Oost-Pruisen in Russische handen zonder dat hiertegen van Pruissische zijde ernstig verzet was geboden. Wat was hier de strategische gedachtegang. Eenvoudig een, die geheel aansloot bij dien van de tegenpartij. Duitschland vermocht niet ter weerszijden door enorme legers bedreigd, met strijdkrachten van voldoende sterkte daartegen front te maken. Dies koos het van twee slechte kansen de beste, besloot, rekenend op de steun van Oostenrijk, Rusland aan de praat te houden, en zich „mit voller Wucht” op Frankrijk te werpen. Daar dit snel en beslissend moest geschieden, rukte het dwars door België naar Parijs met de bedoeling daar zóódanig met Frankrijk af te rekenen, dat het zich vervolgens veilig tegen Rusland zou kunnen wenden. Dat Rusland inmiddels de Deutsche grensprovinciën in het bijzonder Oost-Pruisen met zijn legerscharen zou overstroomden, was te voorzien; dat men daarop in Berlijn had gerekend, blijkt overtuigend uit een manifest tot de bevolking van die landen gericht. Daarin

zegt de Keizer m. a. w., „ik vind het ontzettend, dat ik jelui in den steek moet laten, doch daar is voor het oogenblik niets aan te doen, straks na de afrekening met Frankrijk komt alles weer in het reine, kom ik je te hulp; verdraag en wacht af.”

Intusschen kwam de bevrijding eerder dan men had gedacht. Toen deze provinciën al te bar door de Russische kozakken-horden werden geteisterd, het zuchten en weklagen der arme bevolking te erg werd, greep men in. De Generaal von HINDENBURG werd per expres-trein van den Elzas naar den Weichsel gevoerd en naar men zegt ook nog een legerkorps uit België; dit laatste bericht ziet er niet erg betrouwbaar uit, doch telkens wordt het herhaald. Met de komst van den Generaal klaarde de toestand voor de Pruisen als met eenen tooverslag op. Zóó dat men er zelfs allerlei bakerpraatjes over een door hem gedurende zijn zo urige reis uitgewerkte operatieplan aan vastknoopte. In beginsel was de kwestie trouwens zeer eenvoudig, al kon de uitvoering natuurlijk groote moeilijkheden meebrengen. De Russen moesten er uit en werden er dan ook met achterlating van duizenden gevangenen tal van vuurmonden uitgeworpen. Hoe dat geschiedde, zal men natuurlijk eerst later vernemen, dat is een meer tactisch detail, waarop thans nog niet kan worden ingegaan. Wel eigenaardig is, dat terwijl de Russen uit Oost-Pruisen werden gejaagd, de Duitschers de lijn Parijs—Verdun moesten prijs geven en kans bestaat, dat zij op hun beurt uit Frankrijk en België zullen worden gedrongen. Zal wellicht over een maand kunnen worden geschreven, dat de Duitschers sedert weder het verloren terrein herwonnen, dat de Russen Oost-Pruisen weder hebben bezet. Uitgesloten is het niet, doch laat ons het tegendeel hopen, want als de oorlog een dergelijk heen- en weer gaand karakter verkrijgt, is het eind niet te overzien. Reeds nu gaan de omstanders reikhalzend uitzien naar een mogelijke beëindiging van het conflict; want, al is het schouwspel vooral voor ons, militairen, ook nóg zoo belangwekkend, als goede Vaderlanders gevoelen wij toch te veel voor het geluk, voor de welvaart van Nederland, om ons niet met bezorgdheid af te vragen, waar het op den duur heen moet, als die strijd eindeloos blijft aanhouden en ons volk dus ook steeds gewapend moet blijven.

Hetzelfde karakter als in Oost-Pruisen droeg ook de strijd in Russisch Polen en Galicië, alleen was hier het eindsucces aan de Russen. Drongen de Oostenrijkers na de zegevierende gevechten bij Krasnik voorwaarts naar den Weichsel en zelfs naar het ten N.O. gelegen Lublin, thans zijn ook daar weer de kansen gekeerd — drongen de Russen na de Oostenrijksch-Hongaarsche korpsen op hun rechtervleugel, dus van uit het Oosten te hebben omvat, Galicië binnen en hebben de zeer belangrijke hoofdstad Lemberg na hevigen strijd bezet.

Op den 12^{den} Sept. j.l. konden zij dan ook naar waarheid uit St.-Petersburg seinen: „Onze troepen, die het terugtrekkende Oostenrijk-

sche leger achtervolgen en opdringen, naderen de San, een rechter-zijrivier van de Weichsel, waaraan o. a. de vestingen Jaroslaf en Przemysl liggen 1).

De operatiën hadden daar het volgende beloop: De Oostenrijksche hoofdmacht had zich — heel onvoorzichtig, strategisch zelfs onjuist — in twee deelen verdeeld, die excentrisch, in verschillende richtingen dus, opmarcheerden, de een over Krasnik naar Lublin en de ander over Thomaszow en Zamosc naar Chelm. Het Thomaszow-leger werd door de Russen van drie zijden nl. van uit Zamosc, Hrubieszow en Rawa Ruska aangevallen. Inmiddels werd het door een ander Russisch leger aan de Zuid-Westzijde omtrokken met de bedoeling het geheel af te snijden. Wilde het niet geheel omsingeld worden dan moest het dus onmiddellijk naar het Westen terug; de eenige weg, die daartoe openstond, was de kunstweg van Jaroslaf naar de San.

Terzelfder tijd werd het Oostenrijksche Lublin-leger over de Weichsel teruggedreven. Telkens poogde het weder voorwaarts te gaan, maar de terugtocht van het Thomaszow-leger dwong het van zelf tot een overhaast wijken, omdat het anders, in flank en verbindingen aangetast, dreigde omsingeld te worden. Zoo moesten dus de beide legers op de San terug; het Thomaszow-leger kwam daar in volslagen wanorde en met achterlating van veel gevangenen en geschut aan. Bij deze operatiën gingen Lemberg, Halicz en ten slotte ook de belangrijke stad Przemysl verloren.

Daarmede kunnen wij het Oostelijke operatietooneel verlaten. Moet het zóó gaan, dan wordt het eenige object, dat beslissend op den grooten oorlog kan werken, de val van Berlijn, nog in geen weken bereikt. Want zelfs al valt Weenen, wat na het succes der Russen in Galicië en de daar door hen ontwikkelde krachtsinspanning volstrekt niet uitgesloten is, dan is men daarmede nog slechts een onbeteekenende schrede tot het hoofddoel genaderd. Men vergete ook niet, dat juist op den weg Weenen—Berlijn een groote afstand trouwens, de groote vesting Königstein het Elbe-dal beheerscht.

Gelukkig daarom voor de Franschen, dat zij het ten slotte zonder zoo problematische hulp schijnen af te kunnen. Laat ik daartoe de schets dezer belangrijke periode van den veldtocht besluiten met de voortzetting van de offensieve Duitsche operaties in Noord-Frankrijk, eindigend met hun terugtocht uit de lijn, welke zij zoo verrassend snel wisten te bereiken: Verdun—Vitry le François—Sézanne—Coulomiers—Meaux—Nanteuille Houdouin. Voorop zij hierbij gesteld, dat in de positie, welke de Duitsche legers van den kroonprins van Beyeren (Lotharingen) en de Generaal VAN HEERINGEN (Elzas) tegenover het front Verdun—Faul—Epinal—Belfort

1) Jaroslaf is niet in den vollen zin des woords een vesting maar alleen een met enkele versterkte posities omgeven stad, die niet in staat is een krachtigen vijand lang tegenstand te bieden.

hadden ingenomen, nagenoeg geen andere dan enkele kleine plaatselijke wijzigingen kwamen, zoo o. a. tegen Nancy, waar zooals reeds gezegd de versterkingen van Lunéville en Manonvillers den Duitschers in handen vielen.

Men kan het gansche Duitsche front het best vergelijken met een lat, welke, met haar voeteinde onwrikbaar in den bodem bevestigd, voor een gedeelte, de bovenste helft om een scharnier (Verdun) bewegelijk is. Die bovenste helft, het Noorderleger van links naar rechts opvolgend bestaande uit de legers van den Kroonprins van Pruisen, Prins ALBRECHT VAN WURTEMBERG, Generaal v. HAUSEN, Generaal VON BÜLOW en eindelijk op den uitersten vleugel Generaal v. KLUCK, reikte eerst van Verdun naar Luik (16 Aug.), toen van daar naar Brussel (21 Aug.), daarop van Verdun naar Ryssel (25 Aug.), vervolgens van Verdun naar Abbéville (30 Aug.), eindelijk van Verdun naar St. Quentin en ten slotte Zuidwaarts ombuigend 20 K. M. tot voorbij Amiens.

Op den 31sten Aug. weerstaat Generaal v. KLUCK een flankaanval uit de richting van Combles nabij de kleine vesting Péronne, slaat met behulp van Generaal v. BÜLOW de Engelsche troepen bij St. Quentin en dringt Generaal v. HAUSEN over Rethel naar de Aisne.

Het oogenblik om de verschillende gevechten in hun tactische bijzonderheden na te gaan, is nog niet aangebroken. Voor het verslag van Generaal FRENCH zij ditmaal een uitzondering gemaakt, omdat het ons waarschijnlijk een betrouwbaar beeld van de zeer belangrijke ontmoeting van rechter- en linkervleugel der Duitschers en Franschen verschaft. Uit het merkwaardige rapport van den Engelschen opperbevelhebber blijkt duidelijk in welk een allerhachelijkste positie zijn expeditieleger heeft verkeerd. Inderdaad heeft het weinig gescheeld of de Generaal VON KLUCK had het geheel omsingeld en vernietigd.

Het Engelsche leger was op den uitersten Franschen linkervleugel ter hoogte van de lijn Condé—Bergen vooruitgeschoven en had daar overmachtige Deutsche strijdkrachten tegenover zich, de te zamen minstens vier legerkorpsen sterke legers VON KLUCK en VON BÜLOW.

Op den 24sten Aug. begon de terugtocht, eerst naar de lijn Valenciennes—Maubeuge, daarna op die Cateau—Landrecies.

Toen werd de toestand voor de Engelschen zoo kritiek, dat zij hun aanvragen om steun met den meesten aandrang herhaalden. Daarop zond Generaal JOFFRE versterking, al was het dan slechts cavalerie. De Generaal SORDET, die aanvankelijk bezwaar maakte wegens vermoeidheid zijner paarden, greep ten slotte zóó krachtig op de flank der omtrekkende Deutsche troepen in, dat hun opmarsch belangrijke vertraging ondervond en de Engelschen onder Generaal SMITH-DORRIEN op den 26sten, 27sten en 28sten zij 't ook zeer vermoeid, opnieuw konden teruggaan, thans op de lijn Noyon—La Fère.

De druk op 's vijands rechtervleugel en flank werd trouwens de beide laatste dagen nog versterkt door twee reserve-divisies, die onder bevel van Generaal d'AMADE van Atrecht (Arras) waren opgerukt. De ver-

dienste van het Engelsche leger is niet alleen, dat het zich door krachtadig weerstand bieden en vervolgens snel terugtrekken uit 's vijands omvattenden greep heeft weten te bevrijden, maar voornamelijk dat zijn aanwezigheid aan Generaal VON KLUCK heeft belet, ongehinderd op flank en verbindingen van den Fransche linkervleugel te werken en deze af te snijden.

Op schitterende wijze en ten koste van vele offers heeft het in samenwerking met de ruitery van Generaal SORDET de taak eener actieve flankdekking voor het Fransche leger volvoerd.

Wanneer men nagaat hoever de Duitsche rechtervleugel reeds had uitgehaald en hoeveel moeite het den Engelschen heeft gekost, nog bijtijds omsingeling te ontgaan, blijkt duidelijk, niet alleen welk een groot gevaar het Fransche leger heeft geloopen, maar tevens, nu de terugslag voor de Duitschers intrad, hoe groot de moeilijkheid voor VON KLUCK zal zijn, zijn leger weder behouden thuis te brengen:

Nog meer naar het Oosten, dus naar de spil der beweging, overschrijdt ALBRECHT VON WURTEMBERG na een aanvankelijk échec de Maas en neemt bij Mézières de forten van Ayvelles. Ook de Duitsche kroonprins, ofschoon meer achterwaarts geëchelonneerd, volgde nu de beweging, passeerde de Maas bij Montmédy, waar de bezetting werd gevangen genomen en behaalde tusschen Reims en Verdun een beslissend succes op nagenoeg 5 Fransche legerkorpsen.

Onverpoosd wordt de omzwenking voortgezet; was de laatste dagen het front Z.-W., nu wordt het na den val van Hirson, Condé, La Fère, Laon en Reims (3 en 4 Sept.) nagenoeg Zuid en, komt het leger von Kluck, doormarceerend naar de lijn Nanteuil—Meaux, op een dagmarsch afstands van Parijs; reeds zwerven zijn cavalerie-patrouilles voor de Noordelijkste forten der Hoofdstad.

De Regeering, de volksvertegenwoordiging en de groote Pers voelden nu den grond onder hun voeten branden en namen den wijk naar Bordeaux, een verstandig besluit trouwens, want wie kon toen vooruit weten, dat de vijand de hoofdstad in zijn ommezwaai rechts zou laten liggen en over een beleg van „La ville Lumière” zelfs niet dacht.

Men mocht immers zelfs niet riskeeren, dat regeering en kamers, in een belegerde stad gevangen, tot onmacht gedoemd raakten en zulks op een tijdstip, waarop juist van hun energie en organisatie-vermogen de verdere landsverdediging afhankelijk zou kunnen worden.

Men wilde blijkbaar een herhaling van October 1870 voorkomen, toen de Regeering in het belegerd Parijs van alle communicatie met het overige deel des lands afgesneden, den loop der gebeurtenissen buiten staat tot handelen had moeten aanzien, ware niet Gambetta per ballon uit de stad ontsnapt en het hoofd, de ziel van de bekende advocaten-regeering te Tours geworden. Doch die overigens uiterst belangwekkende herleving van Frankrijks geestkracht en verzet, welke toenmaals den invaller de handen vol gaf, is thans niet aan de orde. De levende geschiedenis vraagt onze aandacht, roept ons terug.

Op 4 en 5 Sept. teekende zich de toestand van de Duitsche operatiën volkomen, toen hun imposante Noordelijke vleugel de lijn Verdun—Vitry le François—Sézanne—Meaux en daarmede het hoogtepunt — juist het keerpunt — van zijn geniale operatie bereikte.

Daarop kwam, naar de Franschen hoopten, het groote, het onvergetelijke moment der revanche, sprak Generaal JOFFRE het woord, waarop heel Frankrijk 44 jaren lang had gewacht:

„Op het oogenblik, dat een veldslag begint, waarvan het heil van het land afhangt, is het van belang allen er aan te herinneren, dat de tijd van achterom zien voorbij is. Alle krachten moeten worden ingespannen, om den vijand aan te vallen en terug te werpen. Een troep, die niet meer kan oprukken, moet, koste wat het wil, het veroverde terrein behouden en zich eerder op zijn plaats laten dooden, dan terugtrekken. In de huidige omstandigheden kan geen zwakheid worden geduld”.

„Du sublime au ridicule” il n’y a qu’un pas. Wat ware het geweest, indien na deze kranige, van ingehouden vuur getuigende opwekking tot het offensief „quand-même”, een nog sneller terugtocht dan tot dusverre ware gevolgd!

Het Fransche leger, zijn opperbevelhebber ware tot een voorwerp van spot voor Europa geworden.

Men weet thans hoe JOFFRE’S bevelen zijn opgevolgd, hoe schitterend de ommekeer, de verkregen resultaten zijn geweest. Al volgt mogelijk weder tegenslag op aanvankelijk succes, onuitwisbaar zal deze uiting van het Fransche offensief in de geschiedenis van dezen krijg blijven uitblinken, herinneren als het doet aan de glorierijkste momenten uit het Epos van den Grooten Keizer NAPOLEON.

Sommigen spreken reeds nu van het Genie van den Franschen Opperbevelhebber. Ik kan dat gevoel niet deelen. De Generaal JOFFRE gaf bij de uitvoering van een methodischen terugtocht door een ontzaggelijk leger onbetwistbaar bewijs van zelfbeheersching, van koele berekening en van talent; zijn operatie daarom geniaal te noemen, acht ik voorbarig niet alleen, maar ook overdreven.

Ontegenzeggelijk gaf hij blijk van geweldigen durf, van grooten moed der verantwoordelijkheid tegenover gansch een opbruischende natie, die zich noode een defensieve rol zag opgelegd; en dan.... JOFFRE had ook veine, had geluk.

Geluk als een speler, die „a banque” roept, zijn laatsten troef opwerpt en.... wint. Hoewel de Fransche generalissimus het op ’t uiterste liet aankomen, viel dat samen met het oogenblik, waarop hij handelen moest; niet hij nam het besluit tot den aanval, feitelijk waren het de Duitschers, die hem al die voorafgaande dagen te voren hun initiatief hadden opgelegd, welke hem ook nu daartoe noopten. Toen eenmaal de lijn Parijs—Sézanne—Vitry—Verdun door hen was bereikt, ware verder wijken de ondergang van het Fransche leger geworden. Wie dit paradoxaal moge toeklinken, luistere nog een oogenblik.

Denk nog eens aan het beeld van dien in het midden haaks omgescharnierde meetlat, een beeld dat óók voor de Fransche opstelling past, maar dan wat hen betreft, rechthoekig achterover dus zuidwaarts omgeslagen.

Welnu — het been Noord-Zuid op de kaart voorgesteld door de lijn Verdun—Toul—Epinal—Belfort is hun Oosterleger, het been Oost-West gaande door de lijn Verdun—Parijs het Noorderleger.

Zoodra het Noorderleger, al maar nagevend voor Duitschen druk nog meer zuidelijk ware teruggedaan zou de vijand alleen reeds dáárdoor de verbindingen van het Oosterleger hebben doorgeslagen.

Het gevolg zou geweest zijn: teruggaan van het Oosterleger, ten-einde omsingeling te ontgaan, maar daardoor zou weer het Duitsche front, althans tusschen Toul en Epinal hebben kunnen avanceeren, hetgeen weder voor de verbindingen van het Fransche Noorderleger funeste gevolgen zou hebben gehad. Zoo grepen dus alle operatiën direct in elkander.

Daarom moest, of hij wilde of niet, generaal JOFFRE naar het offensief grijpen, hetgeen volstrekt niets afdoet tot onze bewondering voor de kranige wijze, waarop over een zoo breed front van terugtocht tot aanval werd overgegaan, voor de kordaatheid, waarmede daartoe op het juiste oogenblik, ook al liet zich dit klemmend gevoelen, werd besloten. Van weifeling, besluiteloosheid geen sprake. Maar JOFFRE had geluk dat juist dit oogenblik de Duitschers op waren, zich hadden doodgelopen; hadden ze nog de kracht voor één dagmarsch verder marcheeren bezeten, dan had het zich zijn lange wachten met het offensief op voor Frankrijk noodlottige wijze gestraft.

Trouwens, ook aan Duitsche zijde begreep men duidelijk waarom het op den 7^{den} Sept., den dag der ebbe in den opmarsch, ging.

Te Vitry le François, een der meest Zuidelijke punten door het Duitsche aanvalsfront bereikt, was het 8ste legerkorps onder bevel van generaal TULFF VON TSCHEPPE gelegerd.. Toen de Franschen daar binnendrongen, viel hun de navolgende dagorder, een in alle opzichten hoogst merkwaardig document in handen:

Vitry le François, 7 Sept. 10. u. 30 n.m.

„Het doel van onze lange moeilijke marschen is bereikt. De voornaamste Fransche strijdmachten hebben den strijd moeten aanvaarden na zich aanhoudend te hebben teruggetrokken. De groote beslissing is ophanden. Morgen zal dus de geheele Duitsche strijdmacht, waaronder ons legerkorps, over de geheele linie van Parijs tot Verdun slag leveren. Om de eer en het welzijn van het Duitsche Rijk te handhaven verwacht ik van elk officier en soldaat, dat hij in weerwil van de hevige en heldhaftige gevechten van de laatste dagen geheel zijn plicht zal doen tot zijn laatsten ademtocht. Alles hangt van het resultaat van den dag van morgen af.”

Bewijst een vergelijking van beide dagorders niet, dat ook de Duit-

schers ten volle van de beteekenis van den slag aan de Marne overtuigd waren?

Hiermede is de geest zoo van Franschen als van Duitschers in de beslissende ure naar mijne meening duidelijk gekarakteriseerd.

Is het nu noodig, dat alle punten worden opgesomd, welke de Duitschers onder den druk van den geweldigen aanval, die op den 8sten begon, moesten prijs geven?

Genoeg zij het te releveeren, dat het van hun kant bij een bedreiging van Parijs uit de lijn Nauteuil—Meaux is gebleven; behalve onbeteekende schade door een paar bommenwerpende „Tauben” in de hoofdstad aangericht, bleef Parijs ongedeerd; zooals Parijs is, spotten men daar zelfs met hun periodieke avond-apparitie. Tegen zessen heette het dan: „Je vais prendre mon Taube”. Heel aardig en echt Parijsch, maar indien het tot een geregeld beleg ware gekomen, had men in de „Ville lumière” toch spoedig anders gesproken.

Van een beleg kwam echter niets, zoodat noch de kwestie of het voor de Duitschers mogelijk zou zijn geweest een zoo kolossale fortenkring hermetisch te omsluiten, noch ook voor de Franschen of een stad met millioenen monden langen tijd zou kunnen worden gevoed, noch ook de vraag of het Fransche veldleger al dan niet juist had gehandeld door de vesting te ontwijken of op te zoeken aan de orde kwam.

Sneller dan de Duitschers gekomen waren, weken zij den 8sten en volgende dagen terug, 6 dagen zijn nu verstreken; in dien tijd zijn zij van de lijn Verdun—Vitry—Sézane—Meaux met een omgebogen vleugel naar Nauteuil tot in de lijn Verdun—Epernay—Soissons teruggegaan; men kan dus gemakkelijk nagaan hoever en op welke wijze de Duitschers terug weken. De meetlat is thans weer terug geslagen; wee echter den Duitschers, zoo door den sterken druk ook het scharnier ontwricht wordt en zij m. a. w. geheel van Verdun worden weggedrongen. Dat schijnt thans reeds eenigszins het geval te wezen, gemeld wordt, althans dat de kroonprins van Pruisen zijn hoofdkwartier achterwaarts heeft moeten verplaatsen en het fort Troyon door de Franschen is ontzet 1).

Op het oogenblik, dat ik schrijf verschijnen bulletins, waarin wordt gemeld, dat de Duitschers hun terugtrekkende beweging hebben gestaakt en weer krachtig weerstand bieden in de lijn La Fère—Laon—Reims—Suippes. Men zal moeten afwachten of dit slechts een étape is op den

1) Thans, 28 Sept., woedt een slag, die vooral op den Westelijken vleugel hevig is, in de lijn St. Quentin—La Fère—Laon—Rheims—Suippes—Varennnes, terwijl de Duitschers in de sperfortenlinie Verdun—Torel het fort Camp des Romains vermeersterden en het stadje St. Michiel bezetten. Wanneer zij er in slagen de linie op „les Côtes de la Meuse” te doorbreken, loopen de terugtochtsliniën van het Fransche Noorderleger groot gevaar en zal dit leger moeten teruggaan, wil het niet afgesneden worden. In de volgende aflevering zal hierop nader worden ingegaan. Thans is eerst een kleine opening in den „Digue du Nord” gemaakt. Er is alle kans, dat zij spoedig wijder wordt.

langen terugtocht naar den eigen basis, dan wel of het plotselinge wapensucces der Franschen al weder teneinde is en de Duitschers weer de overhand zullen hernemen.

Als slotbeschouwing is een enkel woord ter verklaring van de plotselinge wending der krijgskans, die wij in de afgelopen week hebben meegemaakt (8—15 Sept.) niet overbodig.

Juist op het oogenblik, dat de Duitschers de vruchten van hun dagen, neen wekenlange marschen door België en Noord-Frankrijk, van hun onophoudelijke worsteling tegen de bondgenooten hoopten te plukken, rukte de plotselinge aanval der Franschen de rijpende vrucht, als door een rukwind weggeslagen, uit hun geopende hand.

Was die hand, was die arm in die uiterste ure verzwakt door de geweldige inspanning, die de overwinnaar zich bij zijn voortgezet offensief had getroost?

Later zal eerst ten volle blijken of de Duitschers niet doodgelopen, doodgebloed en verhongerd het eindpunt van hun streven, de verbindingsliniën van het Oosterleger hebben bereikt.

Om deze vraag ten volle te waardeeren, denke men zich eens in wat de Duitsche legers en vooral de omkomende vleugel het leger van VON KLUCK, VON BULOW en VON HAUSEN hebben verricht, welke afstanden door hen zijn afgelegd, welke verliezen geleden, verliezen waarin de cavalerie-divisiën ruimschoots hebben gedeeld

Niet het hoofdwapen alleen heeft als gewoonlijk op urenlange tochten, waarbij al vechtend terrein moest worden gewonnen, bloedige offers gebracht; vooral de cavalerie, de eerste onder zeer moeilijke omstandigheden, is het ditmaal geweest, die schromelijke verliezen leed.

Bedenk toch, dat haar ruiters en paarden met hun stervende lichamen de lijn van 's vijands posities markeerden, hoe slechts weinige hunner terugkeerden, om den vijand te melden, wat zij hadden gezien.

Ik las ergens het tragische opschrift: 150 huzaren reden in een dichten stofwolk ten aanval, slechts 30 keerden terug. Zoo is het in België en in Frankrijk met bijna alle Duitsche ruiterafdelingen gegaan, er ligt in die uitdrukking geenerlei overdrijving. Zoo ging het hun steeds.

Iedereen zal wel den indruk hebben behouden, dat de Duitschers buitengewoon kwistig met hun paarden en menschenmateriaal zoowel ruitery als infanterie hebben omgesprongen, dat zij hen hebben laten sjouwen en verbloeden en onder zoo snelle operatiën ook de verpleging der troepen moet zijn te kort geschoten, dat de troep is uitgeput. Mocht dit het geval zijn, dan staan de verdere oorlogskansen voor de Duitsche legeraanvoering bijster ongunstig, zal zich het overnemen en overhaasten om toch vooral snel een beslissing te verkrijgen op noodlottige wijze wreken, algeheele vernietiging in het bijzonder van eventueel naar Noord-Frankrijk en België opgedrongen korpsen, mogelijk zijn. Zullen de Franschen echter tot het einde toe de energie en het uithoudingsvermogen bezitten om dit voordeel uit te buiten; ik betwijfel het sterk.

Vooraf in België wacht een door scherpe represailles tegenover wat

zij noemt rechtmatige verdediging van huis en hof tegen vreemd geweld, hevig verbitterde bevolking. Men denke aan de verwoeste dorpen aan onze grenzen, aan de honderden, die daar als deelnemers aan een spontane volkswapening in het Luikerwaalsche zijn gefusilleerd, aan Leuven en Mechelen, aan het groote Brussel, dat noode het, zij 't ook nog zoo zacht door Generaal VAN DER GOLTZ gewatteerde juk der „Alboches” zooals zij de Duitschers noemen, verdraagt, aan Antwerpen ten slotte en aan het nog geheel intacte Belgische veldleger, dat het opnam.

Ook Generaal JOFFRE wist, afgezien van de groote verliezen door de Engelsche bondgenooten geleden, zijn leger intact te bewaren, zou het ongemotiveerd zijn de verklaring van den snellen aftocht van koning ALBERTS leger binnen de Schelde-vesting te verbinden aan de strategische plannen van den Franschen opperbevelhebber?

Het zou een zeer ver vooruitziend, erg verreikend plan zijn geweest, op gekunsteld zelfs af en niet waar: „im Kriege ist alles einfach”.

Toch is het niet uitgesloten, dat Generaal JOFFRE in den aanvang tot koning ALBERT heeft gezegd: „ik ben op het oogenblik tegen de Duitsche overmacht niet opgewassen, tijdige vereeniging met het Engelsche expeditie-leger en met het uwe is ons, omdat wij nog niet in alle opzichten gereed zijn, onmogelijk. De Duitschers dreigen ons te verrassen, houd hen dus zoo lang mogelijk op zonder slag te leveren, meer vraag ik op het oogenblik niet. Ook wij zullen „elastisch” nageven, den vijand uitputten door hem tot groote marschen, tot kolossale opofferingen aan menschen 'en paarden en tot voortdurend verlengen zijner verbindingsliniën te noopen, zoodat hij steeds meer troepen in eerste linie verliest. En hebben wij den noodigen tijd gewonnen, staan de wederzijdsche krachten eindelijk gelijk, dan hernemen wij het offensief, werpen den vijand terug en vindt uw tot dat tijdstip intact bewaard veldleger een nuttige werkring door zich op het juiste oogenblik op zijn weg en verbindingen te werpen. Zou dit het plan inderdaad zijn geweest en zou het worden verwezenlijkt? Wat dit laatste betreft zullen wij over een maand heel wat wijzer zijn 1).

Ter zee viel nog altijd weinig bijzonders voor. Alle uittartingen ten spijt, blijft de Duitsche vloot rustig het goede oogenblik afwachten. Wie zal het onbegrijpelijk vinden al hunkeren de Engelschen ook naar het oogenblik van glorie, waarop zij de slagvloot van Germanië met hun overmacht zullen kunnen verpletteren, zooals zij dat in 1798 bij Aboukir de Fransche deden. De Duitschers, die al hun troepen tegen Frankrijk en Rusland noodig hebben, vertrouwen de bescherming hunner kusten toe aan de vloot. Intusschen is zij in de Noordzee toch niet heelemaal een quantité négligable.

1) Zooveel is thans echter wel zeker, dat het Belgische veldleger, afgezien van enkele onbeteekenende uitvallen, door een paar Duitsche Landweerd-divisies in bedwang wordt gehouden. Het veldleger moge intact zijn, dat het bijzonder krachtig is, spreekt daaruit niet, integendeel. De Duitschers schijnen intusschen Antwerpen, dat zij tot nu toe alleen maar observeerden, wat krachtiger te willen aanpakken.

Dat hebben op voor hen noodlottige wijze de drie Britsche kruisers Aboukir, Hogue en Cressy, elk van 12000 ton en met 700 koppen bemand op den 22sten Sept. ter hoogte van den Nieuwen Waterweg ondervonden.

Moet men geen respect hebben voor de kranige onderzeeboot-flotilje, die honderden mijlen van hun basis, in een zee zonder een enkel Duitsch slagschip, dat hen steunen kon, geheel op zich zelve aangevoelen, drie van die reuzenschepen te lijf durfden gaan en in een welgelukten aanval ook alle drie tot zinken brachten. Ontegenzeggelijk een groot succes voor de Duitsche marine, dat Engeland pijnlijk treft en bewijst welk een gevaarlijk wapen de Onderzeeër is.

De operatiën van het Engelsche expeditieleger tot 7 September 1914.

In den aanvang van Augustus werden de meest onzinnige berichten verspreid over de Engelsche „Expeditionary Force”. Ingewijden, die er van op de hoogte waren, dat de Engelsche mobilisatie zeer langzaam verloopt, dat het vervoer van eenige divisiën en het inrichten van eene overzeebasis, zelfs in een bevriend land, veel zorg en voorbereiding vereischt, verwonderden zich geenszins, toen de Times-correspondent mededeelde, dat het Engelsche leger in geen geval vóór 18 Augustus in België geconcentreerd kon zijn.

De overtocht werd zeer geheim gehouden; eerst na half Augustus mochten de eerste berichten over de landing te Boulogne, die blijkbaar 14 Augustus was begonnen, worden medegedeeld. Vermoedelijk is een deel van het Engelsche leger ook te Havre en elders aan land gezet.

De haven van Southampton was tot 23 Augustus voor het handelsverkeer gesloten.

De afdeelingen, die het eerst waren aangekomen, kampeerden 7 dagen in de nabijheid van Boulogne.

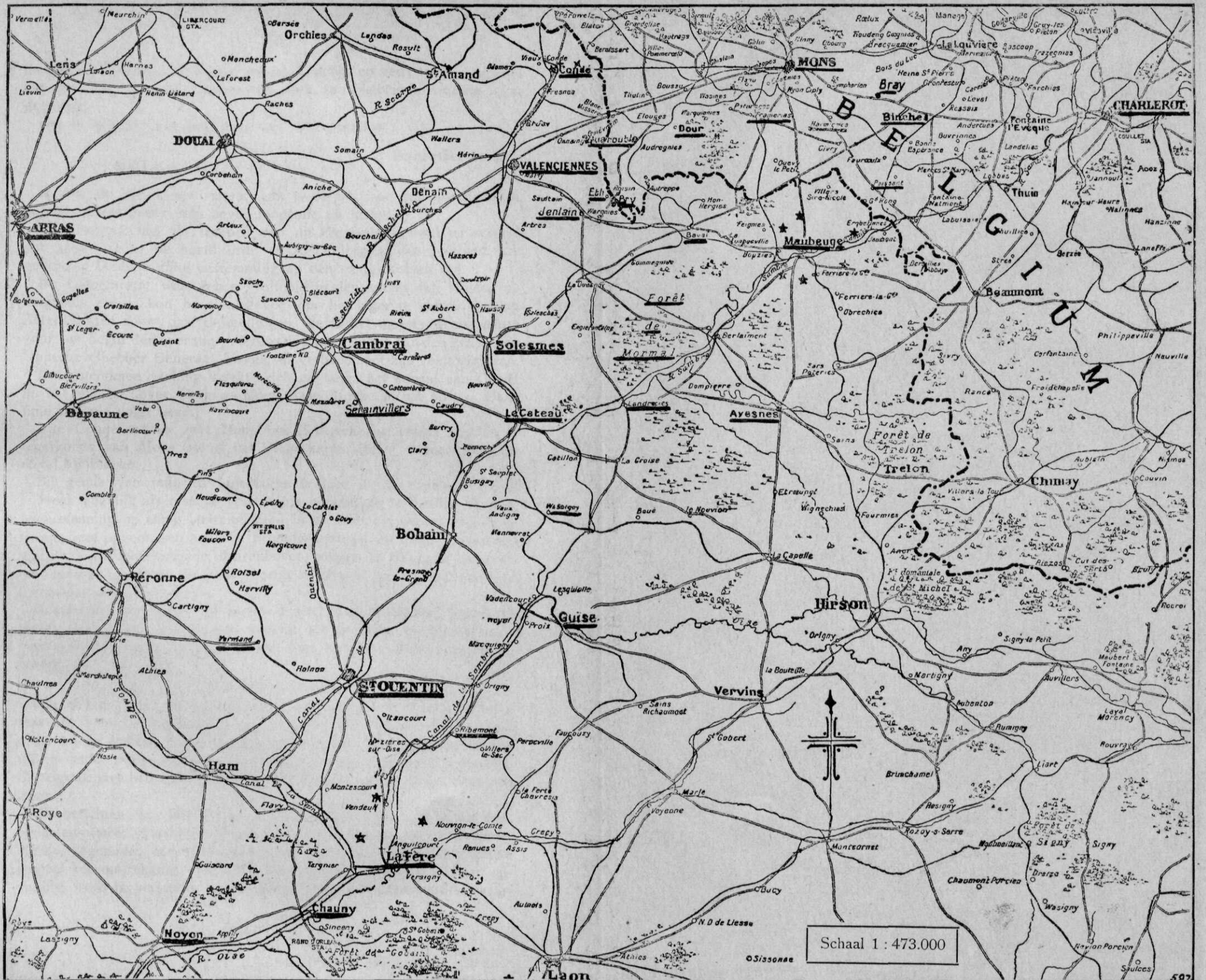
Vrijdag 21 Augustus waren 4 divisiën aan de Fransch-Belgische grens geconcentreerd en marcheerden 22 Augustus noordwaarts naar de aangewezen stellingen, als verlenging van den linker vleugel der Fransche strijdmacht. Aangezien de IV divisie nog niet beschikbaar was, beschikte FRENCH dien dag over 2 legerkorpsen, elk van 2 divisiën, 1 cavalerie-divisie en een afzonderlijke cavalerie-brigade.

Met deze 4 divisiën, totaal 48 bataljons, bezette hij een front van Bray over Mons tot Condé, ruim 30 K.M. De cavalerie-brigade bezette Binche. 7 K.M. O. Z. O. van Bray, voor dekking van den rechtervleugel en voor de verbinding met het Fransche cavaleriekorps van 3 divisiën, dat ten N. van Thuin, tusschen Charleroi en Binche, opereerde op den linkervleugel van het Fransche vijfde leger

Uit alle berichten blijkt, dat de Fransche generale staf door de opmarsch der Duitschers ten N. van de Maas strategisch is verrast. Tusschen Maas en Sambre, met Namen in den top, stonden hoogstens 4 legerkorpsen met eenige reserve-divisiën, terwijl tegen dien vleugel op 20 en 21 Augustus door de Duitschers 3 legers in marsch werden gezet, waarvan zeker 6 à 8 legerkorpsen ten N. van de Maas marcheerden.

18 Augustus was het Belgische veldleger binnen Antwerpen teruggegaan; 20 Augustus marcheerde de Duitse rechtervleugel door en ten N. van Brussel in Z.W. richting.

Voor het verdere verloop zullen wij het woord laten aan den Veld-

Schaal 1 : 473.000

maarschalk FRENCH, die in een sober, duidelijk en betrouwbaar rapport aan den Minister van Oorlog een stuk van historische waarde heeft gegeven.

Het is ontleend aan de Times van 10 September.

My Lord.

7 September 1914.

Ik heb de eer U een rapport aan te bieden over het optreden van de strijdmacht onder mijn bevel, loopende tot heden.

Het vervoer van de troepen van uit Engeland, zoowel ter zee als per spoor, is in de beste orde en zonder ongelukken geschied. Elk onderdeel bereikte zijne bestemming op den vastgestelden tijd.

De concentratie was geheel voltooid in den avond van Vrijdag 21 Augustus en ik kon bevelen geven om het leger te verplaatsen op Zaterdag den 22sten naar de stellingen, die ik het meest geschikt achtte voor het begin der operaties, volgens de aanwijzingen van den Franschen Opperbevelhebber Generaal JOFFRE, in verband met zijn veldtochtsplan.

De ingenomen stelling strekte zich uit langs het kanaal van Condé in het westen, over Bergen—Mons naar Binche in het oosten. Deze linie was als volgt bezet:

Van Condé tot en met Mons het II legerkorps, rechts van het II legerkorps van Mons stond het I legerkorps. De V cavalerie-brigade stond bij Binche.

Bij gemis van mijn III legerkorps besloot ik de cavalerie-divisie zooveel mogelijk als reserve voor mijne buitenflank te houden of voor ondersteuning op eenig bedreigd punt in de linie. De verkenning voorwaarts was opgedragen aan den Brigadè-Generaal Sir PHILIP CHETWODE met de V cavalerie-brigade, daarenboven gelastte ik Generaal ALLENBY om eenige eskadrons in front vooruit te zenden om de opdracht van CHETWODE te ondersteunen.

Gedurende den 22sten en 23sten deden deze eskadrons uitstekend werk, eenige van hen gingen vooruit tot Soignies en verschillende ontmoetingen hadden plaats, waarin onze troepen hunne meerderheid toonden.

DE EERSTE STELLING.

Om 6 uur v.m. van 23 Augustus verzamelde ik de commandanten van het I en II legerkorps en van de cavalerie-divisie op een punt dicht bij de stelling, legde de algemeene positie van de bondgenooten uit en deelde mijne opvatting mede over het plan van Generaal JOFFRE. Ik besprak met hen meer uitvoerig den algemeenen toestand voor ons leger.

Uit berichten van het Fransche hoofdkwartier vernam ik, dat één, hoogstens twee, vijandelijke legerkorpsen, met misschien eene cavalerie-divisie, tegenover ons front te wachten waren. Ik wist dat nog geene poging tot omtrekking van mijne flank had plaats gehad. In deze opvatting werd ik versterkt, omdat mijne patrouilles geen noemenswaar-

digen weerstand ondervonden bij hunne verkenning. De verkenning van mijne vliegeniers versterkte mij eveneens in deze opvatting.

Omstreeks 3 uur nam., op Zondag den 23sten, kwamen berichten in, dat de vijand krachtig aanviel op de stelling bij Mons en dat de rechtervleugel van de stelling van Mons tot Bray in het bijzonder werd bedreigd. De Commandant van het I korps had zijn vleugel teruggenomen tot een hoog terrein ten Z. van Bray en de V cavaleriebrigade ontruimde, langzaam zuidelijk gaande, Binche; de vijand bezette daarop Binche.

De rechtervleugel van de 3de divisie onder Generaal HAMILTON was in Mons, welke vooruitspringende stelling gevaarlijk werd. Ik beval den commandant van het II korps voorzichtig te zijn en de troepen op dezen vleugel niet te lang stand te doen houden, doch bij ernstige bedreiging terug te gaan achter Mons. Dit geschiedde voor donker. Ik ontving inmiddels ongeveer 5 uur n.m. een onverwacht bericht per telegraaf van Generaal JOFFRE, die mij meldde, dat minstens drie Duitsche legerkorpsen, n.l. een reserve-korps, het IV en het IX korps, tegenover mij optrokken uit de richting Tournay en dat mijn II legerkorps werd omgetrokken. Hij meldde verder, dat de twee Fransche reserve-divisiën en het 5de Fransche leger op mijn rechtervleugel teruggingen en de Duitschers den vorigen dag reeds de overgangen van de Sambre tusschen Charleroi en Namen in bezit hadden genomen.

HET TERUGGAAN BEGINT.

Met het oog op de mogelijkheid om uit de stelling bij Mons verdreven te worden, had ik reeds te voren eene tweede stelling doen verkennen. Deze stelling steunde rechts op de forten van Maubeuge en strekte zich naar het westen tot Jenlain, Z.O. van Valenciennes, uit. De stelling was moeilijk te behouden, omdat nog op het veld staand gewas en gebouwen het maken van loopgraven bemoeilijkten en het schootsveld zeer beperkten. Niettemin waren er enkele goede artilleriestellingen.

Toen het bericht van het terugtrekken der Franschen en het hevig oprukken der Duitschers in front mij bereikte, liet ik vliegverkenningen uitvoeren. Nadat de berichten der vliegeniers waren ingekomen, besloot ik terug te gaan naar Maubeuge bij het aanbreken van den dag op den 24sten.

Verschillende schermutselingen hadden over de geheele linie gedurende den nacht plaats en bij het aanbreken van den 24sten deed de 2e divisie uit den omtrek van Harmignies een krachtige demonstratie in de richting van Binche. Dit gevecht werd gesteund door de artillerie van de 1e en de 2e divisie, terwijl de 1e divisie eene opnamestelling innam in de buurt van Peissant. Onder dekking van deze demonstratie trok het II legerkorps terug op de lijn Dour—Quarouble—Frameries. De 3e divisie op den rechtervleugel van dit legerkorps leed zware verliezen tegenover den vijand, die Mons had hernomen. Het II leger-

korps hield in deze lijn stand, groef zich gedeeltelijk in en stelde daardoor Sir DOUGLAS HAIG in staat met het I legerkorps langzaam terug te gaan tot de nieuwe stelling; dit geschiedde zonder verdere verliezen en de lijn Bavai-Maubeuge werd omstreeks 7 uur v.m. bereikt. Tegen den middag scheen de vijand zijne voornaamste krachten tegen onzen linkervleugel te richten.

Ik had van te voren aan generaal ALLENBY bevolen met de cavalerie krachtig voorwaarts van mijn linkervleugel op te treden om den druk aldaar te ontlasten.

ERNSTIGE VERLIEZEN BIJ DE CAVALERIE.

Omstreeks 7.30 n.m. ontving Generaal ALLENBY bericht van Sir CHARLES FERGUSSON, Commandant van de 5e divisie, dat hij krachtig werd aangevallen en dringend versterking noodig had. Bij het ontvangen van dit bericht zette Generaal ALLENBY de cavalerie in, om rechtstreeks steun te verleen aan de 5e divisie.

Gedurende deze operatie meende Generaal DE LISLE van de 2e cavalerie-brigade een goede gelegenheid te zien, om het verder voortdringen van de vijandelijke infanterie te verhinderen, door een aanval op zijne flank; hij ging voorwaarts doch stuitte op 450 M. van den vijand op ijzerdraad; het 9e Lanciers en 18e Huzaren leden hevige verliezen tijdens het teruggaan van de brigade. De XIX infanterie-brigade, welke de verbindingslijnen had bewaakt, werd per spoor aangebracht tot Valenciennes, op den 22sten en 23sten. In den morgen van den 24sten werd deze brigade naar eene stelling zuidelijk van Quarouble gezonden om den linkervleugel van het II korps te steunen.

Met behulp van de cavalerie was Sir HORACE SMITH-DORRIEN in staat om naar een nieuwe stelling terug te gaan; met twee vijandelijke korpsen in front en een op zijne flank leed hij zware verliezen.

Bij het aanbreken van den nacht werd de stelling voor het II korps ten westen en voor het I korps ten oosten van Bavai ingenomen. De rechtervleugel werd beschermd door de vesting Maubeuge, de linker door de XIX brigade, in stelling tusschen Jenlain en Bry en de cavalerie op den uitersten vleugel.

'T GEVAAR OMSINGELD TE WORDEN.

De Franschen trokken steeds terug en ik had geen anderen steun, dan die van de vesting Maubeuge; uit de besliste pogingen van den vijand om mijn linkervleugel om te trekken, bleek zijne bedoeling om mij tegen die plaats te dringen en te omsingelen. Ik voelde, dat ik geen oogenblik moest verliezen om terug te gaan op eene andere stelling.

Daar ik reden had te gelooven, dat de vijand zeer vermoeid was en daar ik wist, dat hij zware verliezen had geleden, hoopte ik, dat zijn vervolging niet zoo krachtig zou zijn, dat hij mij kon beletten, mijn doel te bereiken.

De terugtocht was echter gevaarlijk en moeilijk, niet alleen met het

oog op de groote krachten in mijn front, maar ook wegens de uitputting mijner troepen.

De terugtocht begon in den vroegen morgen van den 25sten naar eene stelling in de nabijheid van Le Cateau en de achterhoede moest te 5.30 v.m. op den weg Maubeuge—Bavai—Eth gereed zijn. Twee cavaleriebrigades met de betrokken divisie-cavalerie dekten de beweging van het II legerkorps. De rest van de cavalerie-divisie met de XIX brigade, onder de bevelen van Generaal ALLENBY, dekten de westelijke flank.

De 4e divisie begon uit te laden bij Le Cateau op Zondag 23 Augustus en in den morgen van den 25sten waren elf bataljons en eene brigade artillerie met den divisie-staf beschikbaar.

Ik beval Generaal SNOW eene stelling in te nemen met zijn rechtervleugel bij Solesmes, zijn linker aangeleund aan den weg Cambrai—Le Cateau, zuidelijk van La Chaprie. In deze stelling steunde de divisie krachtig den terugtocht van het II en I legerkorps naar de nieuwe stelling.

Alhoewel bevelen waren gegeven om de stelling bij Cambrai—Le Cateau—Landrecies te bezetten en het terrein gedurende den 25sten in staat van verdediging was gebracht, twijfelde ik — tengevolge van de inkomende berichten over het sterk opdringen van den vijand — of de stelling behouden kon worden.

Met het oog op het voortdurend teruggaan van de Franschen op mijn rechtersvleugel, mijn blootgestelden linkervleugel, de bedreiging van het vijandelijk korps (II) om mij te onttrekken en in het bijzonder met het oog op den uitgeputten toestand van de troepen, besloot ik een krachtige poging te doen het terugtrekken voort te zetten tot ik eene terrein-afscheiding, als de Somme of de Oise, tusschen mijne troepen en den vijand kon stellen, om de eerste te verzamelen en te reorganiseeren. Bevelen werden daarom gezonden naar de korpscommandanten om den terugtocht zoo spoedig mogelijk voort te zetten tot de lijn Vermand—St. Quentin—Ribemont. De cavalerie, onder Generaal ALLENBY, moest den terugtocht dekken.

Gedurende den 25sten, tot 's avonds laat, vervolgde het I legerkorps zijn marsch naar Landrecies, langs den oostrand van het bosch De Mormal en bereikte ongeveer 10 uur Landrecies. Ik had gewild, dat het korps meer naar het westen zou komen om het gat tusschen Le Cateau en Landrecies te vullen, maar de manschappen waren te uitgeput en konden niet verder zonder rust.

GEWELDIGE VERLIEZEN VAN DEN VIJAND.

De vijand stond echter die rust niet toe, want omstreeks 9.30 ontving ik bericht, dat de IV garde-brigade in Landrecies hevig werd aangevallen door troepen van het IX Duitsche legerkorps, van uit het bosch ten noorden van de stad. Deze brigade vocht zeer dapper en bracht den vijand zware verliezen toe bij het komen uit het bosch naar de nauwe straten van de stad. Dit verlies wordt, volgens betrouwbare bron, geschat op 700 à 1000 man. Tegelijkertijd bereikte mij een be-

richt van Sir DOUGLAS HAIG, dat zijn I divisie krachtig werd aangevallen ten zuiden en oosten van Maroilles. Ik zond dringende berichten naar den commandant van de twee Fransche reserve-divisiën om het I korps te hulp te komen, wat ook geschiedde. Gedeeltelijk tengevolge dezer hulp, maar voornamelijk door de bekwame wijze waarop Sir DOUGLAS HAIG in de duisternis van den nacht zijn legerkorps losmaakte uit eene buitengewoon moeilijke positie, waren zij bij het aanbreken van den dag in staat hun marsch zuidelijk van Wassigny naar Guise te vervolgen.

Omstreeks 6 uur n.m. was het II korps in stelling gekomen met zijn rechtervleugel bij Le Cateau, zijn linker in de buurt van Caudry en de gevechtslinie werd verlengd door de 4de divisie tot Serainvillers, met een teruggetrokken linkervleugel.

Gedurende het gevecht op den 24sten en 25sten werd de cavalerie voor een groot deel verspreid, maar vroeg in den morgen van den 26sten gelukte het Generaal ALLENBY twee brigades ten zuiden van Cambrai te concentreren.

De IV divisie werd geplaatst onder bevel van den commandeerenden Generaal van het II legerkorps.

DE KRITIEKE DAG.

Op den 24sten legerde het Fransche caleriekorps, bestaande uit 3 divisiën onder Generaal SORDËT, ten noorden van Avesnes. Op mijn terugweg van Bavai, waar mijn hoofdkwartier was gevestigd gedurende het gevecht van den 23sten en 24sten, bezocht ik Generaal SORDËT en vroeg ernstig om samenwerking en steun. Hij beloofde mij machtiging te verzoeken aan zijn legercommandant om mijn linker flank te dekken, maar deelde mede, dat zijne paarden te vermoeid waren. Vóór den volgenden dag kon ik op geen steun rekenen. Hoewel hij mij krachtig steunde op den verderen terugtocht, was hij niet in staat mij op den meest kritieken dag, n.l. den 26sten, eenigen steun te geven.

Bij het aanbreken van den dag werd het duidelijk, dat de vijand met zijne hoofdmacht opdrong tegen den linker vleugel van de stelling, bezet door het II legerkorps en de 4de divisie.

Op dit oogenblik waren de kanonnen van vier Duitsche legerkorpsen in stelling; Sir HORACE SMITH-DORRIEN rapporteerde mij, dat hij het onmogelijk achtte, zijn terugtocht bij het aanbreken van den dag, zooals gelast was, bij zulk een aanval te vervolgen.

Ik zond hem bevelen, zijne uiterste kracht aan te wenden om het gevecht af te breken en zoo spoedig mogelijk terug te gaan, daar ik hem onmogelijk eenigen steun kon zenden; het I korps kon toen onmogelijk verplaatst worden.

Het Fransche cavaleriekorps, onder Generaal SORDËT, stond vroeg in den morgen achterwaarts van onzen linkervleugel en ik zond hem een dringend bericht, zijn uiterste best te doen, naar voren te komen om het teruggaan van mijn linkervleugel te steunen; maar in verband met de uitputting zijner paarden, achtte hij zich niet in staat op eenige wijze in te grijpen.

Er was geen tijd geweest om de troepen behoorlijk in te graven, zij hielden echter onder het moorddadig vuur kranig stand.

De artillerie gedroeg zich schitterend tegenover eene viervoudige overmacht en bezorgde hevige verliezen aan den vijand.

Ten laatste werd het duidelijk dat, om algeheele vernietiging te voorkomen, den terugtocht beproefd moest worden; het bevel werd gegeven dezen te 3.30 n.m. te beginnen. De beweging werd, onder schitterend uitgevoerde dekking van de artillerie, welke zelf hevig leed, uitgevoerd en het kranige werk van de cavalerie steunde daadwerkelijk de verdere volvoering van deze hoogst gevaarlijke onderneming. Gelukkig had de vijand zelf te groote verliezen geleden om tot eene krachtige vervolging over te gaan.

Ik kan dit korte verslag over het dappere standhouden van de Britsche troepen niet eindigen, zonder mijne groote waardeering uit te spreken over de waardevolle diensten door Generaal HORACE SMITH-DORRIEN bewezen.

DE VERDIENSTEN VAN GENERAAL SMITH-DORRIEN.

Zonder aarzeling durf ik zeggen, dat het behoud van den linker-vleugel van mijn leger, in den morgen van den 26sten Augustus, te danken is aan de zeldzame en ongewone koelbloedigheid, onversaagdheid en besluitvaardigheid van den bevelhebber, die persoonlijk den terugtocht van dezen vleugel leidde.

De terugtocht werd voortgezet tot laat in den nacht van den 26sten Augustus, vervolgd den 27sten en 28sten, op welken datum de troepen halt hielden in de lijn Noyon—Chauny—La Fère. Zij hadden zich toen van den vijand weten los te maken.

Den 27sten en 28sten was ik veel verschuldigd aan Generaal SORDÉT en de Fransche cavalerie-divisie onder zijne bevelen voor den daadwerkelijken steun bij mijnen terugtocht, door het terugwerpen van vijandelijke afdeelingen op Cambrai.

Generaal D'AMADE, met de 61ste en 62ste Fransche reserve-divisie, trok eveneens terug op 's vijands rechtervleugel uit de omgeving van Arras en ontlastte hierdoor den druk op de Britsche achterhoede.

Zoo eindigde een hevige strijd, die Zondagavond 23 Augustus bij Mons aanving en die inderdaad een veldslag was van tien dagen.

Daarom stel ik mij voor bij dit punt mijn rapport te eindigen.

Ik betreur diep de groote verliezen, die de Britsche strijdmacht in dezen grooten veldslag heeft geleden, zij waren echter niet te ontgaan met het oog op de omstandigheid, dat het Britsche leger — reeds twee dagen na de concentratie per spoor — een hevigen aanval van 5 Duitsche legerkorpsen moest weerstaan.

Het rapport eindigt met het uitspreken van eene groote waardeering over de diensten van het vliegkorps en de persoonlijke verdiensten van vele hooggeplaatste officieren.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

Algemeen: De bouwprogramma's der grootere marines. Het aantal bestaande onderzeebooten, Int. Rev., Aug.

Amerika (Verenigde Staten v. Noord-): Examens in 't paardrijden voor officieren, M. Woch., No. 101. Half-automatisch geweer. Afstandsmeter. Zoeklichten. DEPORT-geschut. Bewegende artilleriesdoelen. Fontana-mast. Pantser voor vliegtuigen. Legerauto's, Jahrb. A. u. M., Aug.

België: Vesting Antwerpen, Jahrb. A. u. M., Aug. Gebrek aan praktische oefeningen der generale staf-officieren, M. Woch., No. 113

Bulgarije: Nieuwe militaire territoriale indeeling, M. Woch., No. 101.

Duitschland: Tenuitvoerbrengring van de begrooting, M. Woch, No. 102. Nieuw manoeuvre-voorschrift. Toevoeging van groote oorlogsschepen aan het Oostzee-station. Formatieveranderingen naar aanleiding van de begrooting 1914, Int. Rev., Aug. Draadlooze telegraafstations, Jahrb. A. u. M., Aug. De remonte van het leger, Int. Rev., Sept. Nieuwe troepenformatiën, formatieveranderingen enz. in 't leger naar aanleiding van de begrooting 1914, Streffl., Juli.

Engeland: Herfstmanoeuvres 1914. Het schieten der marine in 1913, Int. Rev., Aug.

Frankrijk: Stand van het Fransche militaire luchtvaartwezen. Vlootmanoeuvres in 1914. Verslag over de oefeningen der reservisten in 1913, Int. Rev., Aug. Nieuw ministerie. Strijd over den actieven diensttijd. Toelichting op de begrooting. In Juli opgerichte troepenafdeelingen. Opperste krijgsraad. Oefeningen der verlofgangers. Nieuwe velduniform. Reizen van den generalen staf. Telegraafdienst bij de cavalerie-divisies. Nieuwe schepen voor de marine. Nieuw oefeningsterrein voor de troepen. Automobielwezen. Keukenwagens, Jahrb. A. u. M., Aug. De 12 grondbeginselen der veld-artillerie. Verdere versterking van het Fransche oostfront. De troepentrein in Frankrijk en de uitrusting met munitie en pioniergereedschap der Fransche infanterie, Int. Rev., Sept.

Griekenland: Aankoop van pantserschepen. Bouw van een pantserschip. Budget 1914, M. Woch., No. 101. Technische troepen, Jahrb. A. u. M., Aug.

Italië: Spoorweg in Cyrenaika. De Kroonprins als padvinder, M. Woch., No. 102. Bepalingen op de toelating tot de militaire scholen voor het jaar 1914—15. Uitbreiding van leger en marine, Int. Rev., Aug. Dood van generaal POLLIO. Legeruitgaven voor 1914—15. Nieuwe indeeling van het luchtvaartwezen. Bevorderingswet. Munitieverbruik in den Lybischen veldtocht, Jahrb. A. u. M., Aug. Sterkte der bevolking, M. Woch., No. 114. Reorganisatie der spoorwegtroepen in oorlogstijd. De bepalingen op de examens der bij keuze te bevorderen kapiteins. Weder-invoering der kapiteins en luitenants van de week. Getal der deserteurs, Int. Rev., Sept. Oproepingen ter bescherming van de neutraliteit, M. Woch., No. 116. Chef van den generalen staf, M. Woch., No. 117.

Oostenrijk-Hongarije: Uitbreiding der landweer. Stand van het vliegwezen bij de marine, Int. Rev., Aug. De nieuwe generaal-inspecteur van het leger. Nieuwe organisatie der spoorwegtroepen. Bewapening der ontworpen linesschepen, Jahrb. A. u. M., Aug. Reorganisatie der spoorwegtroepen. De wielrijderstroepen, Int. Rev., Sept.

Rusland: Kaart van West-Rusland, M. Woch., No. 110. Oproeping der reservisten van de lichteningen 1907 tot 1909. Wijziging der wet op de weerplicht der vrijwilligers, die hunne studiën nog niet voltooid hebben, Int. Rev., Aug. De strijd tegen de dronkenschap in het leger. Overzicht van de bevordering der officieren. Bewapening der nieuwe linesschepen. Nieuwe school voor ingenieurs. Versterkingen in de Finsche Golf. Aanvulling van het lagere spoorwegpersoneel, Jahrb. A. u. M., Aug. De nieuwe wijze van bevordering van stafkapiteins der infanterie tot kapitein. Gevechtsvoorschrift voor de infanterie, Int. Rev., Sept.

Spanje: Fokkerij van legerpaarden, M. Woch., No. 101. Veranderingen aan de vuurmonden van 30.5 c.M., Jahrb. A. u. M., Aug.

Zweden: Onderscheidingsteeken voor scherpschutters, M. Woch., No. 101.

Zwitserland: Het nieuwe voorschrift op de technische opleiding der infanterie, Int. Rev., Sept.

Boekaankondiging.

La guerre au XXe siècle. Essais stratégiques,
par le Lt. Colonel HENRI MORDACQ. *Paris-Nancy*,
1914. BERGER LEVRAULT.

Er wordt over het algemeen — Duitschland uitgezonderd — weinig aan de studie der strategie gedaan; toch moet het oplossen van strategische gevallen, liefst aan recente oorlogen ontleend, evengoed worden beoefend als het gebruikelijke uitwerken van tactische opdrachten. Vooral geldt zulks natuurlijk voor den Generalen Staf, maar ook daarbuiten moet men bedoelde studie niet uitstellen tot de generaalsrang is bereikt.

Uitgaande van dezen opzet, geeft Schrijver aan, hoe hij zich het logisch oplossen van een of ander geval de „bataille d'ideés” vóór de „bataille réelle” denkt, om vervolgens, als toelichting, in de wederzijdsche Hoofdkwartieren na te speuren, hoe de slag bij Moekden werd ingeleid.

Een en ander brengt hem tot den uitspraak, dat de moderne legeraanvoerder „un caractère et un cerveau” moet zijn en dat ieder leger behoefte heeft aan eenheid van strategische opvattingen.

Het vorenstaande gedeelte is wel het meest belangrijke van deze studie, doch ook de volgende hoofdstukken, die de beteekenis van de cavalerie en van de versterkingen in de moderne oorlogvoering behandelen, zoomede de beschouwingen over de eenheid van beginsel in de strategie te land en ter zee en over den waarschijnlijksten duur van den toekomstoorlog zijn zeer lezenswaard.

Als motto plaatst Schrijver boven zijn arbeid:

„Très peu de gens s'occupent des grandes parties de la guerre. Ils passent leur vie à manoeuvrer des troupes et croient, que l'art militaire consiste seul dans cette partie. Quand ils viennent au commandement des armées, ils sont tout neufs et faute de savoir faire ce qu'il faut, ils font ce qu'ils savent”.

Zou dit woord van MAURITS VAN SAKSEN alleen voor Frankrijk gelden?
De G.

Anuario del Instituto Geográfico Militar de la
República Argentina (3ª División del Estado Mayor
del Ejército) Tome segundo. *Buenos Aires*, 1913.
SECCIÓN GRÁFICA DEL INSTITUTO GEOGRÁFICO MILITAR.

In bovengenoemd Jaarboek van het Militair Geografisch Instituut, aan het hoofd waarvan de kolonel der artillerie APARICIO is geplaatst, vin-

den wij een overzicht van de afdelingen, waarin het Instituut is verdeeld, t. w.: eene voor geodesie, eene voor topografie, eene voor cartografie, eene, omvattende de grafische werkplaatsen waarbij eene compagnie militaire topografische werklieden.

De eerstgenoemde afdeling is onderverdeeld in afdelingen voor: astronomie, triangulatie, waterpassing, berekening, archieven en instrumenten.

Het in het Spaansch gestelde jaarboek geeft aan de hand van verschillende schrijvers de volgende artikelen:

de werkzaamheden van het Instituut;

een veertiental breedte-bepalingen in het jaar 1907/08 aan de Argentijnsche kust met de eindresultaten;

de wereldkaart 1 : 1.000.000; voorts overdrukken uit andere tijdschriften van de volgende twee artikelen: Constructiefouten in de wereldkaart 1 : 100.000 en

van de opname van Argentinië.

Hierop volgt een uitvoerig artikel over de cartografie in Oostenrijk, waarin men aantreft een historisch overzicht van de Oostenrijksche cartografie en eene beschrijving van de oprichting en organisatie van het Oostenrijksch Militair Geografisch Instituut, met vermelding van de werkzaamheden van al zijne afdelingen; en vervolgens een artikel over hetzelfde onderwerp in Bolivia.

Het jaarboek is ruim voorzien van uitstekende kaarten, teekeningen, fotos enz.

Ten slotte treffen we nog tal van korte mededeelingen aan, o. a. betrekkelijk het 10e internationale Geografisch Congres te Rome; de publicaties van het Instituut; de historisch-geografische bibliotheek en kaartverzameling van de Argentijnsche Republiek.

v. d. H.